

SATURS

PĒTĪJUMA APRAKSTS	4
PĒTĪJUMA DALĪBNIEKI	5
KOPSAVILKUMS	7
GALVENIE SECINĀJUMI	8
PĒTĪJUMA REZULTĀTI	14
ATTIEKSME PRET PROCESIEM LATVIJĀ	14
APMIERINĀTĪBA AR PERSONĪGO DZĪVI	17
PIEDERĪBAS SAJŪTA LATVIJAI	21
PIEDERĪBAS SAJŪTA EIROPAI	24
VALSTS, AR KĀDU TIEK SAISTĪTA NĀKOTNE	26
IESPĒJAMĀS IESTĀŠANĀS ES IETEKME UZ CILVĒKU IZVĒLI PALIKT LATVIJĀ VAI AIZBRAUKT NO TĀS	29
NEPILSONU ATTIEKSME PRET LR PILSONĪBAS IEGŪŠANU NATURALIZĀCIJAS KĀRTĪBĀ	31
NEPILSONU VIEDOKLIS, VAI LATVIJAS IESTĀŠANĀS ES VEICINĀS VAI NEVEICINĀS VIŅUS IEGŪT LR PILSONĪBU	33
ATTIEKSME PRET NEPILSONA STATUSU	34
PILSONĪBAS JAUTĀJUMA APSPRIEŠANA AR RADIEM, DRAUGIEM, PAZIŅĀM; TĀS IETEKME UZ PERSONĪGO ATTIEKSMI PRET NATURALIZĒŠANOS	35
ATTIEKSME PRET SAVU BĒRNU REĢISTRĒŠANU PAR LR PILSONIEM UN VISPĀRĪGA ATTIEKSME PRET BĒRNU, KAS DZIMUŠI PĒC 1991.GADA, REĢISTRĒŠANU PAR LR PILSONIEM	35
LATVIEŠU VALODAS LIETOŠANA NEPILSONU VIDŪ; VIŅU ATTIEKSME PRET RUNĀŠANU LATVISKI UN SAVU LATVIEŠU VALODAS ZINĀŠANU UZLABOŠANU	37
NEPILSONU VALODAS IZVĒLE KONTAKTOS AR LATVIEŠU TAUTĪBAS DRAUGIEM, PAZIŅĀM, KOLĒGIEM	40
KRIEVU VALODAS LIETOŠANA PILSONU VIDŪ	41
PILSONU VALODAS IZVĒLE KONTAKTOS AR CITU TAUTĪBU DRAUGIEM, PAZIŅĀM, KOLĒGIEM	43
LATVIEŠU VALODAS STATUSS NĀKOTNĒ, PĒC IESPĒJAMĀS LATVIJAS IESTĀŠANĀS ES	44
STARNACIONĀLO ATTIECĪBU VĒRTĒJUMS: TAGAD UN PĒC IESPĒJAMĀS LATVIJAS IESTĀŠANĀS ES	47
ATTIEKSME PRET IESPĒJAMO LATVIJAS IESTĀŠANOS ES	54

ATTIEKSMES VEIDOŠANĀS PRET ES, SABIEDRISKĀS DOMAS VEIDOTĀJI	65
PROGNOZES PAR IZMAIŅĀM PERSONĪGAJĀ DZĪVĒ, PAR DARBA UN STUDĒŠANAS IESPĒJĀM PĒC LATVIJAS IESTĀŠANĀS ES	69
GATAVĪBA PĀRMAIŅĀM PROFESIONĀLAJĀ UN PERSONĪGAJĀ DZĪVĒ PĒC IESPĒJAMĀS LATVIJAS IESTĀŠANĀS ES	72
GATAVĪBA IZSTRĀDĀT PROJEKTUS, MEKLĒT LĪDZFINANSĒJUMUS UN TOS REALIZĒT ES STRUKTURĀLO FONDU LĪDZEKĻU PIESAISTEI; IESPĒJAMO PROJEKTU TĒMAS	75
LATVIJAS IEDZĪVOTĀJI SALĪDZINĀJUMĀ AR CITIEM ES IEDZĪVOTĀJIEM PĒC LATVIJAS IESTĀŠANĀS ES	78
SITUĀCIJAS MODELĒŠANA GADĪJUMĀ, JA REFERENDUMĀ TIEK NOBALSOTS PRET LATVIJAS IESTĀŠANOS ES	80
PIELIKUMS	
DISKUSIJAS PLĀNS PILSONIEM (LATVIEŠU VALODĀ)	84
DISKUSIJAS PLĀNS NEPILSOŅIEM (LATVIEŠU VALODĀ)	86
DISKUSIJAS PLĀNS NEPILSOŅIEM (KRIEVU VALODĀ)	89

Pētījuma apraksts

Pētījumu veica Baltijas Sociālo Zinātņu institūts sadarbībā ar “Baltijas Forumu” un LR Īpašo uzdevumu ministriju sabiedrības integrācijas lietās.

Pētījuma mērķis: Gūt izpratni par Latvijas iedzīvotāju nostādnēm, motivāciju, ekspektācijām, Latvijai iestājoties/ neiestājoties Eiropas Savienībā.

Pētījuma metode: 6 fokusa grupas visā Latvijā (Rīgā, Jelgavā, Madonā un Daugavpilī)

Mērķa grupas:

- 1) nepilsoņi, no 16 – 30 gadiem, Rīgā un reģionos dzīvojoši (3 grupas);
- 2) nepilsoņi, pēc 30 gadu vecuma, Rīgā un Rīgas rajonā dzīvojoši (1 grupa);
- 3) pilsoņi, no 16-30 gadiem, Rīgā un reģionā dzīvojoši (2 grupas).

Lauka darba laiks: 2.-6.jūnijs

Pētījuma laiks: jūnijs - septembris

Veicēj institūcija: Baltijas Sociālo Zinātņu institūts
Kronvalda bulv. 3-2, Rīga, LV-1010
Tāl. 7096315, fakss: 7096314
E-pasts: bszi@bszi.lv

Atskaites autori: Brigita Zepa, Dr.soc.
Inese Šūpule, Mag.soc.
Liene Jeruma, Mag.soc.

Pētījuma dalībnieki

1.grupa – nepilsoņi, jaunieši (16-30 gadi), rīdzinieki

	Vārds	Vecums	Nodarbošanās	Attieksme pret iestāšanos ES
1.	Jeļena	18	Pabeigusi mācības, strādā	N*
2.	Kristīna	26	Bērna kopšanas atvaļinājumā	G/p
3.	Olga	17	Skolniece	N
4.	Aleksandrs	28	Atslēdznieks	N
5.	Jeļena	29	Mājsaimniece	P
6.	Sergejs	24	Maģistratūras students un informātikas un biznesa skolotājs skolā	G/p
7.	Konstantīns	16	Skolnieks	G/p
8.	Aleksandrs	23	Strādnieks "Aldarī"	G/p

* N-negatīva; P- pozitīva; G/p – grūti pateikt

2.grupa – nepilsoņi, jaunieši (16-30 gadi), daugavpilieši

	Vārds	Vecums	Nodarbošanās	Attieksme pret iestāšanos ES
1.	Gaļina	26	Mācās, bezdarbiece	N
2.	Žanna	25	Pašnodarbināta un valsts darbā strādājoša	G/p
3.	Aleksandrs	18	Bezdarbnieks	G/p
4.	Ruslans	18	Bezdarbnieks	N
5.	Anatolijs	20	-	P
6.	Anastasija	17	Skolniece	P

3.grupa –nepilsoņi, jaunieši (16-30 gadi), jelgavnieki

	Vārds	Vecums	Nodarbošanās	Attieksme pret iestāšanos ES
1.	Pāvels	23	Bezdarbnieks	G/p
2.	Dmitrijs	17	Skolnieks	G/p
3.	Jeļena	27	Mājsaimniece	G/p
4.	Igors	25	Bezdarbnieks	P
5.	Elīna	26	-	P
6.	Aleksejs	18	Skolēns	N
7.	Antons	18	Skolēns	N
8.	Olga	28	Speciāliste valsts iestādē	N

4.grupa –pilsoņi, jaunieši (16-30 gadi), rīdzinieki

	Vārds	Vecums	Nodarbošanās	Attieksme pret iestāšanos ES
1.	Kaspars	20	RTU students	N
2.	Juris	27	“Latvenergo” darbinieks	N
3.	Natālija	20	LU studente	G/p
4.	Jānis	21	Banku augstskolas students un valsts iestādes darbinieks	P
5.	Esmeralda	27	Sekretāre un LU vakara nodaļas studente	P
6.	Gunta	18	Skolas absolvente	G/p
7.	Kristīne	16	Skolniece	G/p
8.	Reinis	21	LU students	G/p

5.grupa –pilsoņi, jaunieši (16-30 gadi), madonieši

	Vārds	Vecums	Nodarbošanās	Attieksme pret iestāšanos ES
1.	Dāvids	16	Skolnieks	G/p
2.	Aivars	27	Remontdarbu veicējs	P
3.	Andrejs	25	Tehniskās koledžas students	P
4.	Arita	16	Skolniece	G/p
5.	Alla	30	Studente un privātbiznesa īpašniece	N
6.	Dace	20	Bērna kopšanas atvaļinājuma	N
7.	Juris	26	Veikala darbinieks	G/p
8.	Sandis	16	Skolnieks	N

6.grupa –nepilsoņi, vecāki par 30 gadiem, rīdzinieki un Rīgas apkaimē dzīvojoši

	Vārds	Vecums	Nodarbošanās	Attieksme pret iestāšanos ES
1.	Lilijas	55	Poliklīnikas darbiniece	N
2.	Žanna	46	Bibliotekāre	G/p
3.	Larisa	56	Bezdarbniece	G/p
4.	Valentīna	55	Sanitāre slimnīcā	G/p
5.	Irina	40	Bibliotekāre	P
6.	Andrejs	41	Celtnieks	G/p
7.	Vladimirs	38	Virpotājs rūpnīcā	G/p
8.	Sergejs	43	Tirdzniecības – komercijas nodaļas darbinieks Latvijas – Lietuvas kopuzņēmumā	P
9.	Andrejs	33	Celtnieks	P

Kopsavilkums

Attieksmes pret ES sakņojas attieksmēs pret problēmām tepat Latvijā, arī piederības sajūta Eiropai veidojas saistībā ar identitātēm Latvijā.

Uzlūkojot iestāšanos ES kā apmaiņas procesu, Latvijas iedzīvotāji ir norūpējušies, lai Latvija, pievienojoties šo valstu lokam, nenokļūtu zaudētājas lomā. Gan pilsoņi, gan nepilsoņi to saista ar Latvijas ekonomiskās attīstības, konkurētspējas izaugsmes nepieciešamību uz citu ES valstu fona. Daudzi uzskata, ka Latvija vēl nav gatava konkurēt ar citām valstīm, tātad kļūt par ieguvēju. Bez tam nepilsoņi uzsver Latvijas varas struktūru savtīgumu un netaisnīgumu attiecībā pret iedzīvotājiem, tālāk šo nostāju projicējot arī uz ES varas struktūru iespējamo uzvedības modeli, Latvijai iestājoties ES. Nepilsoņi jūtas nedroši par savu statusu blakus ES pilsoņiem.

Pozitīvās ekspektācijas, Latvijai iestājoties ES, galvenokārt saistās ar Rietumu sasniegumu ienākšanu mūsu ikdienā, to attiecinot gan uz tehnoloģijām, gan attiecībā uz dzīves līmeni, kā arī uz valstisko sakārtotību, tiesiskumu, korupcijas mazināšanos.

Savukārt, tādi procesi kā - globalizācija, migrācija, bēgļu problēma, Latvijas iedzīvotājos nereti rada negatīvas ekspektācijas.

Gan pilsoņiem, gan nepilsoņiem izjust piederību Eiropai traucē viņu zemais dzīves līmenis, salīdzinot ar Rietumeiropas valstīm. Nepilsoņu piederību Eiropai kavē arī emocionāli negatīvi iekrāsota valstiskā piederība pašu mājās, kas izriet no viņu nepilsoņu statusa. Nepilsoņi norāda, ka jūtas piederīgi Latvijai, pateicoties sociālajām saitēm (radiem, draugiem, kolēģiem) arī ģeogrāfiski, taču valstiski jūtas atstumti un atsvešināti.

Atšķirīga ir dažādu paaudžu nostāja pret šīs problēmas risināšanu - naturalizēšanos. Jaunieši to uzlūko vairāk pragmatiski, ir gatavi to darīt nepieciešamības gadījumā, bet vidējā un vecākā paaudze – caur negatīvu emociju prizmu, uzskatot, ka pilsonība viņiem pienākas automātiski, kā arī cerot uz šādu kārtību, Latvijas iestājoties ES. Nepilsoņu attieksme pret sava pilsoniskā statusa maiņu ir pasīvi nogaidoša. To pašu var teikt arī par nepilsoņu nostāju attiecībā par savu bērnu reģistrēšanu par pilsoņiem.

Joprojām liela problēma nepilsoņu vidū ir valsts valodas apguve. Atzīstot nepieciešamību zināt valsts valodu, dažādu paaudžu piederīgie pauž neapmierinātību ar pašreiz īstenoto izglītības politiku, uzsverot, ka tā ir ‘uzspiesta’. Tai pašā laikā latviešu valodas nezināšana gan rada ‘valodu konflikta’ situācijas dažādu tautību cilvēku komunikācijas procesā, gan kavē pilsonības iegūšanu nepilsoņiem.

Gan pilsoņi gan nepilsoņi atzīst par lietderīgu izmantot ES sniegtās iespējas, cenšoties piedalīties dažādos projektos, tomēr vienlaicīgi tiek paustas bažas par ierobežotajiem resursiem (finansēm, zināšanām, domubiedriem).

Galvenie secinājumi

1. Konteksts: pašreizējās situācijas un nākotnes perspektīvu vērtējums Latvijā

Latvijas attīstība kopumā fokusa grupu dalībnieku vidū vērtēta pretrunīgi. Gan pilsoņi, gan nepilsoņi atzīmē, ka ir vērojama ekonomiskā rosība un attīstība, bet cilvēki to bieži vien nepamana, jo vidusmēra iedzīvotājs neredz procesus kopumā, tāpēc arī veidojas sajūta, ka valstī nekas nenotiek. Izmaiņas atsevišķos sektoros, īpaši informācijas tehnoloģiju jomā, arī tirdzniecībā tiek uzlūkotas kā pārāk straujas, jo cilvēki nespēj tikt tām līdzi, un tas rada stresu, toties citas nozares (piemēram, medicīna, izglītība, rūpniecība) neattīstās. Saskaņā ar respondentu pausto viedokli stagnācija noteiktās nozarēs ir saistāma ar cilvēkiem, kas konkrētās sfēras vada - ja pie vadības ir nepietiekoši zinošs un aktīvs cilvēks, tad tā nozare atpaliek.

Neapmierinātību gan pilsoņu, gan nepilsoņu vidū rada Latvijā īstenotās liberālās ekonomikas sekas - sociālo garantiju samazināšanās, salīdzinot ar laiku pirms Latvijas neatkarības atjaunošanas. Cilvēki salīdzina Latvijas iedzīvotāju dzīves līmeni ar Rietumeiropas iedzīvotāju dzīves līmeni, un ir neapmierināti, ka desmit gadu laikā nav sasniegts Rietumeiropā esošais dzīves standarts. Nepilsoņu jauniešu neapmierinātība biežāk izskanēja saistībā ar bezdarbu un bilingvālās izglītības ieviešanu mazākumtautību skolās. Savukārt, gados vecākie nepilsoņi, pauda neapmierinātību ar nepilsoņu ierobežotajām iespējām iesaistīties lēmumu pieņemšanā.

Nepilsoņi pauž arī neapmierinātību ar valsts pārvaldes darbu – pārāk liela birokrātija, nodokļu nepilnīga iekasēšana, augsts korupcijas līmenis.

Atsevišķi nepilsoņi atzīst, ka jūtas labi un apmierināti ar dzīvi, jo dzīve ir kļuvusi krāsaināka, interesantāka, ar iespējām bagātāka salīdzinājumā ar Padomju Savienības laiku.

Nākotnes perspektīvu vērtējums ir saistīts galvenokārt ar nodarbinātības sfēru, jauniešiem svarīgākais ir atrast labi apmaksātu darbu. Diskusijās aptaujātie pilsoņi – jaunieši lielākoties saista savu nākotni ar Latviju, pieļaujot, ka dēļ sliktajām darba iespējām Latvijā varētu kādu laiku strādāt un mācīties ārpus Latvijas (Vācijā, Skandināvijas valstīs u.c.), pēc tam atgriežoties Latvijā.

Arī lielākā daļa pētījuma dalībnieku nepilsoņu savu nākotni saista ar Latviju, īpaši tas attiecas uz respondentiem vecumā pēc 30 gadiem. Tomēr nepilsoņu jauniešu vidū ir arī tādi, kas ir pārliecināti par savu aizbraukšanu no Latvijas tuvākajos gados.

Nepilsoņu jaunieši atzīst, ka viņu lēmums, palikt Latvijā vai aizbraukt no tās, ir atkarīgs no valsts veidotās politikas un iedzīvotāju dzīves līmeņa, kā arī iespējām atrast labi apmaksātu darbu, kas ļautu nodrošināt sevi un savu ģimeni. Ja valstī kopumā situācija nepasliktināsies un samazināsies bezdarbs, tad viņuprāt, nebūtu nepieciešams doties uz citu valsti. Kopumā gan pilsoņi, gan nepilsoņi sagaida, ka Latvija attīstīsies un būs viņiem piemērota vieta nodrošinātai dzīvei.

2. Piederība Latvijas valstij/ piederība Eiropai

Izņemot atsevišķus kosmopolītiski domājošus jauniešus, diskusiju dalībnieki pilsoņi jūtas piederīgi Latvijai. Sevišķi izteikti viņi piederību Latvijai izjūt, atrodoties ārpus Latvijas un redzot kultūras, mentalitātes un sociālās pieredzes atšķirības ar citu tautu cilvēkiem.

Nepilsoņu piederības sajūta Latvijai nav viennozīmīga. No vienas puses, daļa respondentu, īpaši vecumā pēc 30 gadiem, atzīst, ka šeit ir dzimuši un auguši, svin dažādus svētkus kopā ar

pārējiem Latvijas iedzīvotājiem, ir stāvējuši uz barikādēm un līdz ar to jūtas piederīgi šai zemei. Sociālais tīkls, darbs un pieradums pie šīs valsts ir vieni no spēcīgākajiem faktoriem, kas nepilsoņiem liek justies piederīgiem Latvijai. No otras puses, visās grupās valdīja viedoklis, ka nepilsoņi Latvijā ir “nekas” (respondenti lieto vārdu “никто”), jo viņiem ir ierobežotas tiesības iesaistīties lēmumu pieņemšanas procesā, neskatoties uz to, ka viņi tāpat kā pilsoņi ir nodokļu maksātāji. Mazāk izteikta piederības sajūta Latvijai ir Daugavpilī dzīvojošajiem nepilsoņiem, tajā pašā laikā viņi nesaista sevi arī ar Krieviju. Jauniešu grupās jautājums par piederības sajūtu Latvijai izraisīja dumpīgu pretreakciju un aizvainojumu: ja mēs neesam vajadzīgi valstij, tad arī mums šī valsts nav vajadzīga, tomēr jāpiebilst, ka no diskusijas dalībniekiem varēja sajūst gaidas un vēlēšanos pēc pretimnākošas attieksmes no valsts puses.

Attiecībā uz piederības sajūtu Eiropai respondentu atbildes (gan pilsoņu, gan nepilsoņu) bija vēl pretrunīgākas. No vienas puses, tiek atzīta ģeogrāfiskā piederība Eiropai, kā arī kopīgas vispārcilvēciskās vērtības, no otras puses, dzīves līmeņa atšķirības respondentiem liek apšaubīt Latvijas piederību Eiropai, īpaši Rietumeiropai.

Latvijas piederība Eiropai nepilsoņu skatījumā ir apšaubāma arī tādēļ, ka, viņuprāt, salīdzinot ar Eiropu, Latvijā valda lielāka diskriminācija izglītības un pilsonības iegūšanas jomās.

3. Valodas problēma: lingvistiskā šķelšanās

Diskusijas dalībnieku nepilsoņu vidū valdīja vienprātība, ka Latvijā valsts valodai ir jābūt latviešu valodai, un lielākā daļa no viņiem arī atzīst, ka visiem Latvijas iedzīvotājiem ir jāprot latviešu valoda, galvenie iebildumi ir pret latviešu valodas apgūšanas uzspiešanu un bilingvālās izglītības ieviešanu mazākumtautību skolās: nepilsoņi uzskata, ka latviešu valoda jāmacās kā mācību priekšmets, tam atvēlot pietiekami lielu stundu skaitu (ne mazāku kā krievu valodai). Šobrīd realizēto bilingvālās izglītības ieviešanu mazākumtautību skolās nepilsoņi vērtē kā krievu skolu diskrimināciju, kuras rezultātā var parādīties etniskie konflikti starp latviešiem un krieviem, jo krievu jaunieši būs negatīvi noskaņoti pret latviešiem.

Gan latviešu, gan krievu valodas lietošana ir atkarīga no konkrētās vides: jo latviskāka vide, jo krievu valodas lietojums ir retāks, un otrādi. Tā piemēram, Madonā ikdienā runā gandrīz tikai latviski, savukārt, Daugavpilī nav vajadzības runāt latviešu valodā. Tā tiek lietota tikai skolā vai nepieciešamības gadījumā kādā valsts iestādē, bet neformālā saskarsme notiek tikai krievu valodā.

Izvērtējot pētījuma rezultātus, jāsecina, ka gan latviešu, gan krievu valodas lietošana rada ‘valodu konflikta’ situācijas. Latvieši (pilsoņu rīdzinieku grupa) atzīmē, ka kontaktējoties ar citas tautības pārstāvjiem, viņi pārsvarā runā krieviski, uz latviešu valodu pārejot tikai pēc īpaša lūguma. Pāriešanu uz krievu valodu nosaka gan ieradums, gan arī krieviski runājošo sliktās latviešu valodas zināšanas. Savukārt, nepilsoņi norādīja, ka reizēm viņi principa pēc lieto tikai krievu valodu, un uz šādu rīcību viņus pamudina latvieši, kas agresīvā formā norāda uz to, ka Latvijā visiem ir jārunā latviski. Kopumā abu lingvistisko grupu – gan latviešu, gan krievu - valodu lietošanas pieredze ir pretrunīga un norāda uz zināmu spriedzi.

Nepilsoņu emocionālā attieksme pret latviešu valodas lietošanu ir tieši atkarīga no valodas zināšanām. Tie, kas labi zina valodu, neizjūt īpašas emocijas. Savukārt tie, kas sliktāk zina latviešu valodu, izjūt zināmu emocionālu spriedzi – saspringumu, bailes kļūdoties un būt nesaprašiem. Attieksme pret latviešu valodas apgūšanu, savukārt, tiek saistīta ar negatīvām emocijām, kas virmo ap Latvijā īstenoto valodas politiku: diskusijās dalībnieki lieto tādas vārdus kā “spiediens”, “uzspiests”, “diskriminācija” u.c. Lai gan lielākā daļa pētījumu

dalībnieku nepilsoņu saka, ka būtu nepieciešams uzlabot savas latviešu valodas zināšanas, tomēr šis atzinums izskan drīzāk kā “pareizā atbilde” uz jautājumu, nevis pamatota pašu respondentu vēlēšanās.

Runājot par etniskiem konfliktiem, vairākums pētījuma dalībnieku pauda viedokli, ka ikdienā problēmu starp latviešiem un krieviem nepastāv, ka nesaskaņas krievu un latviešu starpā ir radītas mākslīgi un to iniciatori ir valsts politikas veidotāji, tomēr jāatzīmē, ka nepilsoņu vidū tiek minēti gadījumi, kad viņi ir izjutuši diskrimināciju.

4. Attieksme pret pilsonības iegūšanu

Nepilsoņu attieksme pret Latvijas pilsonības iegūšanu kā tādu ir drīzāk pozitīva. Viņi būtu gatavi jebkurā mirklī kļūt par pilsoņiem, ja vien nebūtu jākārtoto naturalizācijas procedūra. Naturalizācijas procedūra daudziem nepilsoņiem ir emocionāli nepieņemama, jo viņi uzskata, ka pilsonību bija jāpiešķir, ievērojot “nulles principu”. Galvenais aizvainojums tiek saistīts ar latviešu valodas eksāmenu (spiedienu mācīties latviešu valodu) un prasību maksāt valsts nodevu.

Jauniešu vidū pilsonības iegūšanas jautājums tika vērtēts pragmatiskāk, un tika minēti sekojoši iemesli, kāpēc viņi nevēlas iegūt pilsonību:

- iespēja izvairīties no militārā dienesta;
- laika trūkums, lai apgūtu valodu un Latvijas vēsturi;
- laika trūkums, lai nokārtotu pilsonību;
- neizjūt nepieciešamību, jo citas problēmas ir aktuālākas;
- iespēja lētāk ceļot uz Austrumeiropas valstīm (Krieviju, Baltkrieviju).

Attiecībā uz bērnu, kas dzimuši pēc 1991.gada, reģistrēšanu par Latvijas pilsoņiem, respondentu vidū dominē nogaidoša attieksme. Atklājās, ka nepilsoņi ir diezgan slikti informēti par to, kā tas notiek. Kā galvenie iemesli, kāpēc bērni netiek reģistrēti par pilsoņiem, tiek minēti sekojošie: lai būtu lētākas vīzas uz Krieviju un Baltkrieviju, ģimene plāno aizbraukt no Latvijas, bērnam nākotnē, sasniedzot pilngadību, būs iespēja pašam lemt par to, kādu pilsonību viņš vēlas, iespēja izvairīties no militārā dienesta, nepilsoņa bērna pasēs tiek kārtotas ātrāk nekā pilsoņa.

Pēc iestāšanās ES nepilsoņi sagaida, ka ES piespiedīs Latviju atrisināt jautājumu par lielo nepilsoņu skaitu, kā rezultātā pilsonība tiks automātiski piešķirta visiem tiem Latvijas iedzīvotājiem, kas to vēlas. Šāda pārlicība, kā norādīja paši dalībnieki, ir pamats tam, kāpēc daļa nepilsoņu pašlaik nogaida un nekārto pilsonības iegūšanu. Tomēr jāpiebilst, ka pastāv arī pretējs viedoklis, proti, nepilsoņi būs spiesti iegūt Latvijas pilsonību, jo ES “kā nepilsoņiem palikt nav jēgas”.

5. Attieksme pret iestāšanos ES: spontānā reakcija un tās pamatojums

Pilsoņu un nepilsoņu grupās spontānā reakcija pret iestāšanos ES kopumā bija vairāk negatīva, lai gan visās grupās piedalījās arī ES atbalstītāji. Pozitīva attieksme balstījās galvenokārt neskaidrās cerībās, ka “kur nu vēl sliktāk, kā jau ir” vai “neviens nezina, vai būs sliktāk vai labāk. Cerēsim, ka labāk”.

Negatīvās attieksmes pamatā ir bailes, kuras izraisa neskaidrība: “Neviens man nevar pateikt, kāpēc tas ir labi. Var pateikt, kāpēc tas ir slikti, bet kāpēc labi, to pateikt nevar”, “Un mēs nezinām, kā būs, kad iestāsimies – vai būs labāk vai nebūs labāk”.

Visās grupās izskanēja viedoklis, ka Latvija uz doto brīdi nav gatava iestāties ES un Latvijai vajadzētu nogaidīt, iestāšanos savienībā atliekot par pāris gadiem.

Diskusijās dominēja arī viedoklis, ka Latvija tiek aicināta iestāties ES tās ekspansijas uz austrumiem dēļ, lai paplašinātu tirgu un savu ietekmes zonu pasaulē, tādēļ cilvēkiem ir bailes tikt izmantotiem un apmānītiem. Citus sarūgtina tas, ka tiks zaudēta neatkarība – būs jāpieskaņo likumi, jāatsakās no savas naudas.

Nepilsoņu vidū eiroskepsi veicina izteikti negatīvā attieksme pret valdību un ierēdniecību, neuzticēšanās tām. Negatīva attieksme pret iestāšanos ES veidojas kā pretestība valdības virzītai politikai.

6. Iespējamās izmaiņas personiskajā dzīvē, ekspektācijas attiecībā uz iestāšanos ES

Kopumā gan pilsoņu, gan nepilsoņu viedokļus par iespējamajām izmaiņām personiskajā dzīvē pēc iestāšanās ES var iedalīt trīs grupās:

- 1) Izmaiņas būs pozitīvas: būs lielāka alga, jo strādā nozarēs, kurās attīstība pieaugtu līdz ar iestāšanos ES, paplašināsies iespējas atrast darbu ārzemēs, dosies mācīties uz ārzemēm, kļūs vieglāk ceļot pa Eiropas valstīm vienotās valūtas dēļ.
- 2) Dzīve nemainīsies.
- 3) Izmaiņas būs negatīvas: pazemināsies dzīves līmenis, būs grūti atrast darbu konkurences dēļ, sagaidāma ekonomiskā krīze valstī.

Viedoklis, ka gaidāmās izmaiņas personīgajā dzīvē būs negatīvas, dominēja nepilsoņu grupās; pilsoņu vidū vairāk bija to, kas uzskata, ka nekas nemainīsies vai izmaiņas būs pozitīvas. Kā specifiska problēma, jāatzīmē nepilsoņu nedrošība un šaubas par savu statusu ES.

Attiecībā uz gatavību kaut ko mainīt savā dzīvē, piemēram, apgūt valodas, paaugstināt kvalifikāciju, noteiktos gadījumos arī mainīt profesiju, pētījuma dalībnieki bija tendēti paust pozitīvu nostāju. Tomēr šī nostāja jāvērtē piesardzīgi, jo daudzi piekrīt pilnveidoties tikai ar piebildi, ka kursiem un mācībām ir jābūt bez maksas.

Piedalīšanos konkursos ES finansējuma iegūšanai gan pilsoņi, gan nepilsoņi vērtē pozitīvi. Lai piesaistītu ES līdzekļus kādas idejas īstenošanai, gan pilsoņu, gan nepilsoņu vidū ir arī cilvēki, kas izsaka gatavību izstrādāt projektus.

Citu respondentu vidū kritisku attieksmi pret projektu rakstīšanu veicina neuzticība ES institūcijām (projektus izvērtēs pēc to izdevīguma pakāpes Eiropas Savienībai, nevis Latvijai), neticība savām spējām uzrakstīt projektu un grūtības atrast līdzfinansētāju. Pilsoņu vidū kā iespējamās sfēras, kas būtu piemērotas projektu rakstīšanai, tika minētas: lauksaimniecība, mežsaimniecība, kultūra, jomas, kas saistītas ar jauniešiem, idejas saistītas ar profesionālo

darbību. Nepilsoņi, savukārt, minēja informācijas tehnoloģijas, ražošanu, kas varētu sekmēt jaunu darba vietu rašanos, uzņēmējdarbību, zinātniski pētniecisko darbību u.c.

7. Viedoklis par Latvijas attīstību, ja Latvija iestājas ES

Latvijas iespējamā attīstība pēc iestāšanās ES tiek vērtēta pretrunīgi. No vienas puses tiek prognozēta ekonomiskās situācijas pasliktināšanās pretēji valdības apsoltajai ekonomiskajai izaugsmei. Iedzīvotājiem dzīves līmenis varētu kristies vairāku iemeslu dēļ:

- 1) iekļaušanās vienotā eiro zonā vecinās cenu pieaugumu valstī, ko nevarēs kompensēt pakāpeniskais algu pieaugums;
- 2) palielināsies nodokļi, jo Latvijas nodokļi tiks pielīdzināti ES nodokļiem;
- 3) palielināsies bezdarbs, jo pieaugs darba spēka plūsma no ES valstīm, kā arī tiks slēgti daudzi konkurēt nespējīgi uzņēmumi;

Kā citi negatīvi attīstības aspekti tiek minēti:

- jauniešu aizbraukšana no Latvijas labākas dzīves meklējumos;
- latviešu tautas skaita samazināšanās, latviešiem aizceļojot;
- nedrošība saistīta ar bēgļu un migrantu ieplūšanu Latvijā;
- jaunu puīšu sūtīšana uz karadarbības zonām;
- ES bruņojuma izvietošana Latvijas teritorijā (raķetes, lokatori, kara bāzes);
- lauksaimniecības pārstrukturizācija, kuras rezultātā bērniem vasarās vairs nebūs kur atpūsties;
- budžeta ienākumu no muitas nodokļa, kas tiks atcelts, samazināšanās;
- Latvija kļūs par ķīmisko atkritumu glabātuvi Eiropai.

No otras puses tiek pieļauts, ka, iestājoties ES, attīstīsies ražošana, informācijas tehnoloģijas, būs labāki nosacījumi un iespējas kredītu ņemšanai, būs jaunas darba iespējas, pieaugs darba un izglītības iespējas ārzemēs, varēs brīvāk ceļot, valsts likumdošana būs sakārtotāka, samazināsies korupcija, celsies iedzīvotāju lepnums par piederību Latvijai – ES dalībvalstij, celsies valsts prestižs un atpazīstamība citu valstu iedzīvotāju vidū. Attiecībā uz etniskajām attiecībām, tiek pieļauts, ka pēc iestāšanās ES, aizstāvojot Latvijas intereses pret ES diktētajām prasībām, latvieši un krievvalodīgie iedzīvotāji varētu pat tuvināties, un konfrontācijā ar migrantu (piemēram, kurdu, albāņu u.c.) atšķirīgo mentalitāti, saliedēties savā starpā.

Prognozes par latviešu valodas nozīmi pēc iestāšanās ES ir dažādas, taču vairākums pilsoņu domā, ka ikdienā valodu lietošana saglabāsies tāda pati – latviešu un krievu. Savukārt, darbā, palielinoties starpvalstu sadarbībai, pieaugs arī angļu valodas nozīme un tā ieņems kādreizējo krievu valodas vietu. Tomēr ir arī tādi nepilsoņi, kas uzskata, ka latviešu valodas nozīme mazināsies un tā kļūs par tādu kā vietējo dialektu Eiropas kontekstā līdzīgi kā latgaļu valoda Latvijā Latgales reģionā.

Kopumā var secināt, ka cilvēkiem nav vienotas ne pozitīvas, ne negatīvas vīzijas par Latvijas attīstību, iestājoties ES, tomēr jāatzīst, ka nereti šīs vīzijas ir bailu, nedrošības, neticības un vilšanās caurstrāvotas.

8. Viedoklis par Latvijas attīstību, ja Latvija neiestājas ES

Neskatoties uz diskusijām par iestāšanos ES un negatīvo attieksmi pret iestāšanos ES, Latvijas neiestāšanās ES respondentu vidū netiek aplūkota kā reāla alternatīva. Cilvēku, īpaši nepilsoņu vidū, valda pārliecība, ka referendumā tiks nobalsots par iestāšanos (pieļaujot pat referendumu rezultātu falsificēšanas varbūtību).

Iestāšanās ES tiek uztverta lielā mērā kā neizbēgams fakts, jo, pat ja 2003.gada referendumā tomēr nobalsos pret ES, tad pēc trīs gadiem jau gan nobalsos par, jo tāda ir valdības politika.

Vienlaicīgi eiro skeptiķi tomēr izsaka cerību, ka Latvijas neiestāšanās ES, iespējams, tomēr liks pārstāt gaidīt palīdzību no malas un cilvēki vairāk apzināsies nepieciešamību paļauties uz sevi, un paši uzsāks aktīvi rīkoties. Eiroatbalstītāji, savukārt uzskata, ka Latvijas iestāšanās ES uzlabotu dzīves līmeni, bet neiestāšanās gadījumā ikdienā nekas būtiski nemainīsies.

9. Emocijas un nākotnes cerības

Pētījumu rezultātu analīze parāda arī, ka nereti Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret ES veido nedrošība, bailes, netaisnības sajūta un vilšanās. Negatīvās emocijas ir sastopamas gan pilsoņu, gan nepilsoņu vidū, tomēr nepilsoņu vidū atstumtības un nevienlīdzības sajūta manifestējas līdz pat tādai pakāpei, ka viņi pieļauj referendumu rezultātu falsifikāciju. (Tas arī ir saprotams: tā kā nepilsoņi nav tiesīgi piedalīties referendumā un viņiem nav iespējas ietekmēt šo lēmumu, viņi zemu novērtē lēmuma pieņemšanas procedūras ticamību). Redzams, ka šīs negatīvās emocijas pamatojas neapmierinātībā ar pašu mājas varas struktūru darbību, viņu veidoto politiku: kā ekonomisko, tā sociālo, un nepilsoņu gadījumā - arī etnopolitiku.

Nedrošība, vilšanās, bailes, aizvainojums, netaisnības, atstumtības un nevienlīdzības sajūta būtu uzlūkojami kā šķēršļi, kas būtiski kavēs Latvijas iedzīvotājus integrēties Eiropā un traucēs viņiem izprast un izmantot tās iespējas, kas pavērsies Latvijai pievienojoties ES. Latvija būs zaudētāja, ja tā pārkāps ES sliekšni, līdzī velkot šo negatīvo emociju nastu.

Tas, ka diskusiju dalībnieku vidū bija vairāk nepilsoņu (četras grupas ar nepilsoņiem, divas ar pilsoņiem), zināmā mērā ietekmēja arī rezultātus: kopumā pētījums sniedz plašāku ieskatu tieši negatīvajos viedokļos, tai skaitā par ES. Tas skaidrojams ar to, ka daudzos jautājumos nepilsoņu skatījums ir kritiskāks, attieksmes negatīvākas. Tomēr jāatzīmē, ka daudzi, to vidū gan pilsoņi, gan nepilsoņi atzīst arī pozitīvas tendences, norādot, ka Latvijā ir vērojama ekonomiskā rosība un attīstība, etniskās attiecības tiek vērtētas kā apmierinošas, pat labas. Diskusiju dalībnieki pauž viedokli, ka, iestājoties ES, attiecības latviešu un krievu starpā varētu pat uzlaboties. Nav domstarpību arī jautājumā par to, ka valsts valodai Latvijā būtu jābūt latviešu (iebildumi ir pret krievu valodas "diskrimināciju"). Vēl jāpiebilst, ka gan pilsoņi, gan nepilsoņi, lai gan baidās no iespējamām izmaiņām, kā arī ekonomikas lejupslīdes, iestājoties ES, vienlaicīgi tomēr cer, ka kaut kas uzlabosies, jo tiks sakārtota likumdošana un ierobežota korupcija. Iestāšanās ES tiek saistīta arī ar iedzīvotāju pašapziņas celšanos, drošības un stabilitātes sajūtu personīgajā dzīvē. Iedzīvotāji pozitīvi vērtē ES gaidāmās iespējas ceļot, mācīties un strādāt ārpus Latvijas, kā arī iespējas, rakstot projektus, piesaistīt naudas līdzekļus.

Pētījuma rezultāti

Attieksme pret procesiem Latvijā

Nepilsoņi

Kopumā nepilsoņi atzīst, ka valstī notiek attīstība jeb ekonomiska rosība - “cilvēki strādā, ceļ, kaut ko dara”. Vairāk tā ir raksturīga pilsētām – vairākkārtīgi tiek minēta Rīga un salīdzināta ar “biznesa centru”, arī citas - Kurzemes pilsētas - Ventspils un Liepāja – tiek nosauktas kā ekonomiski attīstītākās Latvijas vietas:

- *Es nepiekrītu, ka tikai Rīga attīstās. Attīstās pilsētas, Ventspils un Liepāja,- uz tā rēķina, ka ir tranzīts. Ventspils man patīk vairāk kā Rīga, jo tur viss ir uztaisīts priekš pilsētas iedzīvotājiem atšķirībā no Rīgas, kur viss notiek pēc konkursa, bet konkursā piedalās ārzemju firmas. Ventspilī tiek izmantots to firmu darbs, kas ir Ventspils tuvumā. Un tāpēc attīstās ne tikai Ventspils, bet arī viss rajons.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)

Nepilsoņi pēc 30 gadu vecuma uzsver ražošanas trūkumu valsts ekonomikā un negatīvi vērtē tikai tirdzniecības un ierēdniecības attīstību, jo, viņuprāt, ražošanas nepietiekamība valstī traucē tās kopējo progresu:

- *Ražošana ir ļoti zemā līmenī. Pamatā attīstās tirdzniecība...tas ir slikti. Čigānu variants.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Pilnībā piekrītu. Ražošanas nav, veikalus ceļ, bet toties ierēdņu bars aug arvien lielāks.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Procesu norisi valstī negatīvāk vērtē nepilsoņi, kas dzīvo ārpus Rīgas – Jelgavā, Daugavpilī – un savā personīgajā dzīvē saskaras ar ekonomiskām grūtībām, visbiežāk bezdarbu. Ekonomiskās problēmas izraisa viņos arī nedrošības sajūtu par savu un bērnu nākotni:

- *Gribētos lielāku algu. Nav stabilitātes, nav ticības rītdienai. Ļoti grūti ir, pirmkārt, ar izglītību. Man, piemēram, bērnam ir 5 gadi, un es neesmu pārliecināta, vai es spēšu viņai nodrošināt augstāko izglītību tieši finansu stāvokļa dēļ.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Es kā bezdarbniece varu teikt, ka es nevaru atrast darbu...Tas, ko piedāvā, tas man nepatīk. Biržā saka, ja jūs atsakāties, tad mēs jūs noņemam no uzskaites. Darbs ir, bet man tāds darbs neder vai nu veselības dēļ vai citu iemeslu dēļ.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Neapmierina augstais bezdarba līmenis valstī un konkrēti Jelgavā, kur lielāko tiesu tiek piedāvāts šuvējas darbs.* (Nepilsonis, jauniešs, Jelgava)

Pētījuma dalībnieki, novērtējot valsts attīstību, uzskata, ka vecāka gada gājuma cilvēkiem dzīves apstākļi ir ļoti grūti – viņiem ir ļoti sarežģīti atrisināt problēmas ar dzīvojamo platību, ir nelielas pensijas. Vēl nepilsoņi, sniedzot savu vērtējumu par dažādām norisēm valstī, uzsver tādas negācijas kā: zemās algas, darba devēju neadekvāti augstās latviešu valodas zināšanu prasības arī mazkvalificētiem amatiem u.c.:

- *Lai Latvijas ierēdņi ievēro likumus. Lai sociālās aizsardzības sistēma būtu sakārtota. Lai katrs strādājošais maksātu nodokļus, tad būtu arī pensionāriem pensijas.* (nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga).

Kāda nepilsons (pēc 30 gadu vecuma) atzīst, ka kopumā ir apmierināta ar dzīvi valstī, tikai vēlētos, lai palielinātos nepilsoņu iespējas ietekmēt un līdzdarboties valsts attīstībā:

- *Ir slikti, ka nepilsoņiem nedod tiesības vēlēties vai tikt ievēlētiem. Man gribētos, lai nedaudz arī nepilsoņi piedalītos šīs valsts celtniecībā un attīstībā, jo nepilsoņu ir daudz, gandrīz puse Latvijas iedzīvotāju. Bet principā jau nav slikti. Ja iestāsimies ES, tad būs labi laikam visiem.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Pilsoņi

Pilsoņu vērtējums par valsts attīstību ir līdzīgs nepilsoņu – valstī noris procesi un kopumā ir vērojama virzība. Pilsoņi - rīdnieki ir pārliecinātāki par valsts attīstību nekā pilsoņi - madonieši, kuri mazāk izjūt ekonomisko rosību ap sevi. Domas dalās pētījuma dalībnieku vidū arī jautājumā, vai valsts attīstība ir strauja vai lēna un kā tā ietekmē dažādas iedzīvotāju grupas. Daļa jauniešu ir kategoriski un uzskata, ka valsts attīstības nav vai tā ir ļoti lēna sakarā ar iedzīvotāju joprojām zemo dzīves līmeni pēc 12 neatkarības gadiem kopš Padomju Savienības sabrukuma:

- *Es domāju, ka Latvijai jau 11, 12 gadi, bet nekas nav mainījies pa tiem gadiem. Labumu nejūt.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Es vispār neredzu, ka kaut kas notiktu. Uz vietas stāv.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

Kāds jauniešs skaidro izjūtu par procesu stagnāciju valstī ar to, ka vidusmēra iedzīvotājs neredz procesus kopumā un kopsakarībā ar citiem notikumiem, tāpēc arī veidojas sajūta, ka valstī nekas nenotiek:

- *Es teiktu, ka mainās, jā, patiesībā varbūt mēs ikdienā nepamanām daudz ko no tā, iespējams, tāpēc, ka mēs neredzam kaut kādas kopsakarības. Valdība varētu vairāk uzmanības pievērst kaut kādām virzībām. Jo pašlaik viss notiek diezgan stihiski, bez noteiktas virzības.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

Daudzi jaunieši ir pārliecināti par procesu nepārtrauktu attīstību valstī, lai gan tie ir lēni un pakāpeniski. Par attīstību liecina apkārtējās vides sakoptība, visu sfēru pakāpeniska datorizēšana, kas prasa jaunas iemaņas, arī valdības atskaites ES institūcijām par paveikto. Daži pilsoņi jaunieši atzīst, ka, viņuprāt, iedzīvotāju dzīves līmenis ceļas, taču vienlaicīgi saglabājas ļoti liela nabadzīgo cilvēku daļa:

- *Manā izpratnē, protams, notiek kaut kāda virzība uz ES. Protams, vizuāli to ir samērā grūti pamanīt. Uzreiz arī nevar pateikt, kas konkrēti notiek. Vienīgais, spriežot pēc valdības atskaitēm...* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

- *Man liekas, ka pamazām, bet mēs attīstāties, jo viss tiek datorizēts. Vecākās paaudzes cilvēki cītīgi mācās, kā tas nebija agrāk. Visu laiku kaut kas jāpiemācās klāt, lai tiktu uz priekšu. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Atsevišķi pilsoņi jaunieši gan Rīgā, gan Madonā atzīst, ka izmaiņas valstī pēdējos gados noris ļoti strauji un prasa arī izmaiņas cilvēku domāšanā un uzskatos, kas vecāku cilvēku vidū noris sāpīgāk. Tāpēc izskan negatīvisms sakarā ar pārāk straujajiem valdības centieniem iekļūt Eiropas Savienībā un tādējādi tik īsā laika periodā likt cilvēkiem vēlreiz pārdzīvot būtiskas izmaiņas valsts sociālekonomiskajā dzīvē:

- *Ļoti strauji neatkarība tika iegūta. Un cik tad ir pagājis? Kādi 12 gadi tikai, un jau atkal par ES runā. Es domāju, ka tas cilvēkiem ir ļoti strauji. Vēl nepaspēja šinī vilcienā ielekt, jau atkal nākošajā. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *Maināties ātri. Daži citreiz pat netiek līdz. Pārķārtot ne tikai domāšanas veidu, bet dzīves veidu ir grūti, sevišķi vecāka gada gājuma cilvēkiem. Kā maināties? Visādi. Kā kurā jomā. Citā uz labo pusi, citā nē. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Vairāki jaunieši – pilsoņi runā par dažādu sfēru nevienmērīgo attīstību valstī. IT straujā attīstība valstī tiek pretstatīta sociālo sfēru (veselības aprūpes, izglītības sistēmas u.c.) sarežģītajai un lēnajai sakārtošanai. Viens no iemesliem atšķirīgajai attīstībai, pēc kāda jaunieša domām, ir cilvēciskais faktors – konkrētu cilvēku kompetence, zināšanas un iemaņas, kas vada vai koordinē konkrētās nozares darbību valstī:

- *Mainīties mēs, protams, maināties, bet tas ir atkarīgs no jomas. Ir sfēras, kur strauji notiek attīstība un kur mēs jau esam elitē ne gluži, bet nu tuvu. Es domāju, ka visstraujāk aug IT, un es domāju, ka tur mums ir labi. Protams, ka tādas sfēras kā medicīna, skolas, ir sarežģītāk, bet arī tur iet uz priekšu lēnā garā. Tas atkarīgs arī no cilvēkiem, kas konkrētās sfēras vada - no valdības, no ministra, no personālijām. Jo, ja pie vadības ir nepietiekoši zinošs un aktīvs cilvēks, tad tā nozare mazliet atpaliek uz kādu laiciņu. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Kāda pilsonie rīdziniece, runājot vispārīgi par situāciju valstī, izsaka vēlmi, lai sabiedrība būtu atvērtāka un mazāk aizspriedumaina pret citu rasu un tautību pārstāvjiem, arī pret citādi domājošajiem. Savukārt madoniete ir novērojusi, ka “šis laiks cilvēkiem liek ļoti daudz domāt pašiem par sevi”, t.i., cilvēku kolektīvā domāšana un uzvedība ir nomainījusies ar individuālismu.

Apmierinātība ar personīgo dzīvi

Laiques izjūta, apmierinātība vai neapmierinātība ar dzīvi ir cieši saistīta ar cilvēka vēlmēm un iespējām tās apmierināt. Tāpēc arī atbildes uz jautājumu par izjūtām attiecībā uz savu dzīvi izvērtās diskusijā par galvenajām problēmām ikdienā. Pilsoņiem jauniešiem apmierinātība ar dzīvi ir cieši saistīta ar iespējām atrast darbu un/ vai turpināt studijas, kamēr nepilsoņu jauniešiem apmierinātības sajūtu visai būtiski ietekmē arī problēmas, kas izriet no valsts politikas valodas un pilsonības jautājumos: piemēram, nepieciešamība pāriet uz mācībām latviešu valodā vidusskolās.

Nepilsoņi

Nepilsoņu atbildes variē pēc vecuma. Jaunieši, kas mācās skolās vai kuriem ir mazi bērni, vispirmām kārtām pauž neapmierinātību ar apmācības pārēju uz latviešu valodu krievu vidusskolās. Nepilsoņi uztver šo izglītības reformu kā piespiedu pasākumu no valdības puses, kas neatstāj krievvalodīgajiem jauniešiem izvēles iespējas. Sajūtas, ka cilvēki tiek spiesti, bez iespējām izvēlēties alternatīvu apmācības veidu, rada lielu pretestību un neapmierinātību diskusijas dalībnieku vidū:

- *Es domāju, ka jauniešiem, maniem vienaudžiem, tagad pati aktuālākā problēma ir pāreja uz mācībām latviešu valodā. (Nepilsonis, jauniešis, Rīga)*
- *Ja ir bērni, kas vēlas mācīties latviski vidusskolā, lai mācās, bet pārējie lai mācās, kā grib. Lai ir izvēles iespēja. Lai katrs pats lemj par sevi, kas viņš būs vēlāk. (Nepilsonis, jauniešis, Rīga)*
- *Es neesmu pret latviešu valodu, bet pret to, kā tas tiek mums uzspiests. Draudzene apprecējās un aizbrauca dzīvot uz Lietuvu, tur ir pavisam cita valodas apguves sistēma. Tur nav tās piespiešanas. Es domāju, ja šeit pret to brīvāk izturētos, mēs visi mācītos latviešu valodu. Es neesmu pret to, ka mans bērns sāks no pirmās klases mācīties latviešu valodā. Tas viņam palīdzēs un būs labāk. Pat tagad dārziņā jau tiek bērns sagatavots skolai. Ir jālasīt, rakstīt. (Nepilsonis, jauniešis, Daugavpils)*

Izglītības reformai tiek saskatītas daudzas negatīvas sociālās sekas: attiecību saasināšanās starp latviešiem un krievvalodīgajiem iedzīvotājiem; sociālā nestabilitāte sabiedrībā, ko var izraisīt “krievu skolu likvidēšana”; zināšanu pasliktināšanās krievvalodīgajiem jauniešiem, kas būs nepilnīgi apguvuši mācību priekšmetus latviešu valodā, un šīs jauniešu daļas izveidošanās nākotnē par konkurētspējīgu paaudzi; izglītotu jauniešu samazināšanās krievvalodīgo vidū, kas savukārt veicinās sociālās deviācijas sabiedrībā – jauniešu noziedzību, narkomāniju, alkoholismu u.c. līdz ar neizglītotu jauniešu īpatsvara pieaugumu; kvalificētu skolotāju trūkums krievu skolās un vienlaicīgi pašreizējo skolotāju bezdarbs:

- *Mans bērns, jā, viņš daudz-maz lasa un runā latviski, bet vienalga viņš domā krievu valodā. Vienalga. Viņš jauc krievu alfabētu ar latviešu alfabētu, un tāpēc, viņam,*

protams, ir problēmas. Ja cilvēks no krievu vides iet latviešu skolā, viņam ir grūtāk, jo viņš uztver informāciju krievu valodā. Uztveres mentalitāte ir krievu valodā...Bērns neuztver informāciju, negrib mācīties, un no tā būs problēmas. (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)

- *Nu tā tad būs debīliķu paaudze...* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Jaunatne zinās labi latviešu valodu, bet toties sliktāk zinās visus priekšmetus.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Es domāju, ka rezultātā var parādīties konflikti starp latviešiem un krieviem tikai tāpēc, ka būs krievu skolu diskriminācija. Jaunieši nebūs pārāk labi noskaņoti pret latviešiem.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *..viss nāk no turienes, no valdības. Vienkāršie cilvēki, kā sarunājās savā starpā, tā sarunāsies. Viņi atradīs kopēju valodu...Ja krievu skolas tiks aizvērtas, tad sāksies bardaks. Valstī kopumā būs bardaks. Atcerieties 90. gadu beigas – cik daudz bija mazgadīgo narkomānu, alkoholiķu. Tagad tas ir it kā apstājies. To skaits ir kļuvis daudz mazāks. Tagad viņi mācās, nodarbojas ar kaut ko. Būs daudz labāk, ja viņi mācīsies. Un vēl kas. Cilvēkam ir jā mācās savā dzimtajā valodā, bet valsts valodas apmācības programmai ir jāatbilst dzimtās valodas apmācības programmai, lai viss ietu paralēli. Lai nebūtu tā, ka latviešu valoda ir divas stundas, bet krievu valoda - piecdesmit stundas.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *..man bija tādi draugi, kas nevarēja mācīties. Piemēram, nelabvēlīga ģimene, un viņi nevarēja pabeigt skolu. Un, ja būs latviešu valoda, man liekas, tādu biedru būs vairāk. Viņš jau tā nezina matemātiku, bet latviešu valodā viņš vēl jo mazāk zinās. Būs daudz mazgadīgu bērnu, kas dzīvosies pa ielām, zags un laupīs. Tā pati noziedzība pieaugs.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Es strādāju vakarskolā, kur mācās cilvēki, kas ir gadus desmit vai pat piecpadsmīt vecāki par mani. Viņi nepabeidza skolu. Un tagad viņi ir apjukuši šajās bilingvālajās mācību stundās. Viņiem jau krieviski ir grūtības, bet latviski ..* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Un, ja padomā par visiem krievvalodīgajiem skolotājiem. Cik daudz skolotāju paliks bez darba.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Pie tam labi speciālisti paliks aiz borta.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)

Daudzi nepilsoņi, sevišķi vecumā pēc 30 gadiem, atzīst ekonomisko problēmu ietekmi uz apmierinātības sajūtu ar dzīvi. Vairāki nepilsoņi atzīst, ka viņiem neapmierinātību veicina nespēja atrast darbu, finansiālās grūtības, kas vecākos veicina nedrošību par pilnvērtīgas nākotnes nodrošināšanu saviem bērniem, arī spriedzes un nomāktības sajūta no nespējas domāšanā, savās zināšanās un iemaņās tikt līdzī straujajām izmaiņām valsts sociāli ekonomiskajā dzīvē.

- *Es jūtos ļoti nogurusi un atpalikusi. Domāju, ak Dievs, viss tā izmainījies. Neesmu redzējusi daudzus jaunos veikalus. No kurienes tas? Un tik ātri. Tas vienkārši nospiež. Ne tas, ka laika trūkst. Dzīve iet mērķtiecīgāk nekā var iedomāties.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Es neteiktu, ka es esmu apmierināta ar savu dzīvi. Darbu es atrast nevaru, jo vecums ir tāds, ka neņem (56 gadi). Bērni mani apgādā. Labi vēl, ka bērni var mammu uzturēt.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Man nepatīk, ka es pēc specialitātes nevaru normāli iekārtoties darbā. Strādāju vācu firmā, bet vienalga sanāk, ka mēs viņiem strādājam par brīvu. Ražošana lēnīnām sāk*

attīstīties, cik es zinu, bet visi īpašnieki ir zvietri, vācieši, somi. Tas viss ir viņu. Bet normālu naudu par kvalificētu mūsu darbu viņi maksāt negrib. (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

- *Visi biedē, ka būs grūti. Ka daudz būs cilvēku, kas nevarēs iegūt augstāko izglītību un pēc tam arī darbu. Turklāt, ja vēl esi nepilsonis...* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Pēdējo deviņu mēnešu laikā ir bijuši tik daudz dažādi stresi personīgi man pašai – es zaudēju darbu, ieguvu slimības nākotnei, bērns skolā iet. Stresu daudz.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Finanses (neapmierina), jo es neesmu viena, man ir bērns. Man nepatīk, ka zaļo zonu iznīcina, ceļ benzīntankus, bet bērniem nav kur spēlēties, jo bērnu rotaļu laukumu vietās tiek celtas autostāvvietas.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)

Personīgās ekonomiskās problēmas pētījuma dalībniekiem saistās ar ekonomiskajām problēmām valstī kopumā, kas tieši vai netieši ietekmē katra iedzīvotāja materiālo situāciju un līdz ar to arī apmierinātības izjūtu ar dzīvi. Dažas no tām ir augstais korupcijas līmenis, kas, pēc dalībnieku domām, ir augstākais Baltijas valstu vidū, valsts nespēja iekasēt nodokļus, kas bremsē ekonomisko izaugsmi un iedzīvotāju sociālo aizsargātību, pārāk lielais valsts birokrātiskais aparāts:

- *Nodokļus ir jāiekasē.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Mūsu valstī, salīdzinājumā ar citām Baltijas valstīm, korupcija ir tik liela, tā ir vismaz galvas tiesu lielāka nekā Igaunijā un Lietuvā. Un cerība, iestājoties ES, beigt ar to birokrātiju.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Atsevišķi nepilsoņi atzīst, ka jūtas labi un apmierināti ar dzīvi, jo tuvojas atvaļinājumu un brīvlaiku laiks; arī apziņa, ka dzīve ir kļuvusi krāsaināka, interesantāka, ar iespējam bagātāka salīdzinājumā ar Padomju Savienības laiku, liek justies kopumā apmierinātiem ar dzīvi:

- *Ģimene un jumts virs galvas uz doto brīdi ir daudz. Principā, ja salīdzina ar tiem laikiem, tad dzīvot ir kļuvis krāsaināk. Ir vairāk pārmaiņu. Dzīvot kļuvis ir interesantāk. Ar savu dzīvi kaut kādā ziņā esmu apmierināts, kaut kādā – neesmu.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)

Pilsoņi

Skolas vecuma pilsoņi Madonā pārsvarā jūtas apmierināti ar dzīvi, taču viņi paši atzīst, ka tas ir pašlaik, kamēr mācās skolā. Nākotnē tiek paredzētas problēmas saistībā ar augsto studiju maksu, darba iegūšanu u.c. “pieaugušo dzīves” problēmām. Lai varētu veiksmīgi veidot savu nākotni, pēc kāda madonieša domām, ir vajadzīga nauda un labi kontakti:

- *Apmierināts. Mani jau īpaši neietekmē tas, kas valstī notiek tāpēc, ka mācos.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Pagaidām normāli. Tālāk būs kā būs.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Vajadzīga nauda un paziņas, lai dzīvotu un tālāk ietu mācīties augstskolā. Es zinu cilvēku, kas mācījās Medicīnas akadēmijā un vajadzēja maksāt 600 lati gadā, viņš*

aizgāja, jo nebija naudas. Cilvēks ļoti labi mācījās. Sanāk, ka viņš nepabeidza akadēmiju. Tādi laiki. (Pilsonis, jauniešis, Madona)

Pilsoņi - rīdzinieki ir mērķtiecīgi jaunieši, ar konkrētām nākotnes iecerēm. Lielākoties viņi ir ļoti aizņemti, jo paralēli studijām arī strādā, lai finansiāli varētu atļauties mācīties augstākās izglītības iestādēs:

- *Man nekad nav bijis tādu problēmu, ka man nav, ko darīt. Ir tā, ka man visur jāskrien, viss kaut kas jāpaspēj. (Pilsonis, jauniešis, Rīga)*
- *Es pilnīgi piekrītu, jo manā apkārtnē studenti diezgan grūti ir tikai mācīties, jāmeklē darbiņš. Darbiņu atrast arī nav tik viegli. Ir jāmacās un jāstrādā, jo citādi nevar noturēties. (Pilsonis, jauniešis, Rīga)*

Kāds jauniešis izsakās, ka viņš nepārtraukti izjūt neapmierinātību, kas kalpo kā dzinulis kaut ko darīt un pilnveidot savā dzīvē un neļauj slīgt pašapmierinātībā:

- *Apmierināts es nevaru būt, jo tā ir pirmā degradācijas pazīme manā uztverē, jo tad tu apstājies. (Pilsonis, jauniešis, Rīga)*

Rīdzinieku pilsoņu grupā diskusija par izjūtām attiecībā pret savu dzīvi izvērtās vispārīga, aizskarot tēmu, kāda šobrīd ir Latvijas jaunatne. Daži domā, ka jaunieši ir nepatstāvīgi, vairāk vērsti uz izklaidēšanos nekā uz strādāšanu vai dažādu iespēju meklēšanu un izmantošanu savas nākotnes veidošanā. Citi jaunieši diskusijas laikā atzīst, ka valdība nepalīdz un mērķtiecīgi nevirza jaunatni attīstīt savas intereses, proti, ka valstij nav politikas attiecībā uz jauniešu nodarbinātību, izglītību, narkomānijas apkarošanu caur organizātiem brīvā laika pavadīšanas veidiem u.tt:

- *Iespējas mums jauniešiem, man liekas, ir diezgan daudz. Pašlaik ļoti reta daļa viņas grib izmantot, jo labāk aiziet uz tusiņu nekā piedomāt, ka varētu vasarā atrast kaut kur šancīti un pašancēt. Labāk vasarā atpūsties. Es uzskatu, ka pašlaik mūsu jaunatne dzīvo labi, bet vēl nevēlas strādāt, piedomāt, ka gados 20 viņiem jau būs jādomā par savu nākotni. (Pilsonis, jauniešis, Rīga)*
- *Es gribētu piebilst, nedaudz oponent, ka varbūt šīs iespējas ir, bet ir ļoti spēcīgi nepieciešams viņam pašam par to piedomāt, bet kaut kāda valsts politika, kas būtu vērsta uz to, lai cilvēkam būtu informācija par to, ko viņš var darīt un varbūt kaut kā palīdzēt viņam šajā procesā, tas būtībā netiek veikts. (Pilsonis, jauniešis, Rīga)*
- *Viņi (politiķi) ir pieraduši, ka jaunatne nemaz nav tik aktīva, tāpēc arī laikam necenšas. (Pilsonis, jauniešis, Rīga)*
- *Līdz ar to mēs atgriežamies, runājot par valsts politiku, pie jauniešu, skolēnu nodarbinātības, vienkārši tas nozīmē, ka mūsu valstī vēl nav līdz galam izstrādāta politika, kā varētu nodarbināt jauniešus, kā viņus varētu iesaistīt pašdarbībā.... Tas nozīmē, ka valstī nav konkrētas politikas izstrādātas, kas virzītu uz jauniešu attīstību, jauniešu iesaistīšanu kaut kādos sabiedriskajos vai varbūt politiskajos procesos. Arī ne vienmēr iekārta vai sistēma, kurā dzīvo jaunieši, ir spējīga atrisināt visas jauniešu problēmas...(Pilsonis, jauniešis, Rīga)*

Piederības sajūta Latvijai

Nepilsoņi

Nepilsoņu piederības sajūta Latvijai nav viennozīmīgi vērtējama. No vienas puses, daļa respondentu, īpaši vecumā pēc 30 gadiem atzīst, ka šeit ir dzimuši un auguši, svin dažādus svētkus kopā ar pārējiem Latvijas iedzīvotājiem, ir stāvējuši uz barikādēm un līdz ar to jūtas piederīgi šai zemei. Sociālais tīkls, darbs un pieradums pie šīs valsts ir vieni no spēcīgākajiem faktoriem, kas nepilsoņiem liek justies piederīgiem Latvijai:

- *Es teikšu tā, kā saka visi vecie cilvēki, mūsu vectētiņi un vecmāmiņas. Kur esi dzimis, tur arī esi noderīgs... Es nekur netaisos prom. Man te ir draugi, man te ir radnieki, man te ir darbs, man te ir māja. Man te galu galā ir mans mīlais dārziņš. Lai cik jocīgi tas arī nebūtu. Kur man likties? (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Es esmu pieradusi, jo es te esmu dzimusi, te ir pagājusi visa mana dzīve, te ir mani vecāki, te ir mani draugi, bet es pagaidām nestāvu uz savām kājām. Es te neestrādāju pastāvīgā darbā. Tāpēc es nevaru pateikt, ka es te jūtos piederīga. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*

No otras puses, visās grupās valdīja viedoklis, ka nepilsoņi Latvijā ir “nekas” (respondenti lieto vārdu “neviens” – “никто”). Viņiem nav nekādu tiesību iesaistīties lēmumu pieņemšanas procesā, valsts vadīšanas aparātā, viņiem ir liegtas tiesības piedalīties vēlēšanās, neskatoties uz to, ka viņi tāpat kā pilsoņi ir nodokļu maksātāji. Respondentu atbildes ir pamats pieņēmumam, ka nepilsoņi vairāk jūtas piederīgi Latvijai ģeogrāfiskā izpratnē, kā arī pateicoties sociālajiem kontaktiem, bet ne valstiskā nozīmē.

Jauniešu grupās jautājums par piederības sajūtu Latvijai izraisīja dumpīgu pretreakciju un aizvainojumu: ja mēs neesam vajadzīgi valstij, tad arī mums šī valsts nav vajadzīga, taču vienlaicīgi no diskusijas dalībniekiem varēja sajūst gaidas un vēlēšanos pēc pretimnākošas attieksmes no valsts puses:

- *..tas, ka es esmu nepilsoņe, tāpēc es jūtos kaut kā nevajadzīga. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Bet tas, ka cilvēkiem, kas ir nodzīvojuši visu dzīvi vai pusi no dzīves šeit, nedod pilsonību, tas ir tiešs mājien uz to, ka mēs te neesam nekas. Un tas, ka mēs esam nevis Latvijas iedzīvotāji, bet apdzīvotāji. Tas arī nav pārāk labi. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Nē, es arī esmu dzimis šeit, tikai izlemt kaut ko savā labā es nevaru, jo man nav tiesību. Es esmu “nekas” (“никто”). (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)*
- *Nu ļoti gribētos justies piederīgam. Esmu te jau pieradis. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*

Vājāka piederības sajūta Latvijai ir Daugavpilī dzīvojošajiem nepilsoņiem. Grūtā ekonomiskā situācija šajā Latgales pilsētā cilvēkus spiež apsvērt dažādas iespējas sevi ekonomiski nodrošināt, tai skaitā doties uz ārzemēm peļņas un labākas dzīves meklējumos. Grūtības atrast darbu, ražošanas panīkums u.c. negācijas cilvēkiem liek justies psiholoģiski nomāktiem, sociāli

neizsargātiem, ko pastiprina sajūta par valsts neieinteresētību cilvēkiem palīdzēt un viņus atbalstīt:

- *Kā Latvija pret mums izturas, tā arī mēs jūtamies.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Es vispār neiedomājos savu tālāko dzīvi Latvijā. Es jau uz priekšu domāju, kur es mācīšos, kur es strādāšu, jo Latvijā patreiz ir grūti dzīvot. Pirmkārt, lai nopelnītu naudu. Es gribu nopelnīt naudu, braukt uz Angliju. Man tur jau draudzene aizbrauca un dzīvo. Bet tam vajag pilsonību.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *..pats trakākais, ka jaunieši brauc no šejienes projām. Latvija viņiem uz doto brīdi neko nevar piedāvāt – ne darbu, ne izglītību. Latvijā paliek ļoti maz (jauniešu). Te paliek vai nu ar pavisam maziem bērniem, vai arī ar tādiem, kas drīzumā taisās aiziet viņā saulē.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Dzīvot te nav forši. Man visi ir tur. Londonā. Divi brāļi, māte. Tēvs ar mani te, pagaidām. Gribas ātrāk tur..* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Pareizi, jo jaunatne te nav aizsargāta. Tāpēc arī gribas aizbēgt projām.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Ja runātu par nākotni, piedāvātu iespējas, tad būtu interese te dzīvot, bet tagad – grūti, smagi.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Gribētos, protams, šeit palikt, bet lai valdība par mums aizdomājas. Kā mēs te dzīvojam. Katrs otrais ir bezdarbnieks. Mūsu pilsēta, Daugavpils, manuprāt, ir pati nabagākā Latvijā. Kāpēc mums aizvēra apavu rūpnīcu, bet citur atvēra. Kāpēc? Mums taču ir gatava rūpnīca. Gribētos, lai šeit viss nokārtojas. Ir ļoti grūti visu ņemt un pamest, un aizbraukt projām, kur tev nav tuvinieku. Labi, ja viņi tur ir. Atkal aizbraukt kaut kur un sākt no gala, - viss atkal atdursies pret valodu.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)

Pilsoni

Jautāti par piederības sajūtu Latvijai, rīdzinieki spēj noformulēt savas izjūtas un attieksmi daudz precīzāk nekā madonieši. Madonieši atzīst, ka ikdienā tik latviskā pilsētā kā Madona ir ļoti grūti sevi sajūst kā Latvijas iedzīvotāju:

- *Es pat nezinu, kā man ir. Godīgi.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Man liekas, ka Madona ir tāda tīri latviska pilsēta un tā, latvietis vai krievs, to te nemaz nejūt.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)

Daļa rīdzinieku sevi nodēvē par kosmopolītiem, kuri ir atvērti visai pasaulei un nejūtas piesaistīti vienai vietai, viņiem patīk braukāt, ceļot, iepazīt cilvēkus. Kāds jauniešs atzīstās, ka ir kosmopolītisks daļēji - tikai esot Latvijā, bet, izceļojot no tās, izjūt saikni ar šo zemi un ilgojas atgriezties mājās:

- *Es vairāk jūtos piederīga visai pasaulei. Manas mājas ir visa pasaule.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Man arī ir tāds kosmopolītisks dzīves uzskats. Esmu piedzimis Ļeņingradā, tēvam un mātei mācoties kādā no institūtiem. Dzīvoju šeit Latvijā, bet esmu bijis Čehijā un kur tik neesmu bijis. Ir ļoti grūti piesieties kādai konkrētai vietai, teikt, ka esmu tur baigais Latvijas patriots. Protams, es izjūtu atbildības sajūtu pret to valsti, kur es dzīvoju, pret*

visu, ko tā man ir devusi, bet man kaut kā grūti piesaistīties konkrētai vietai. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

- *Man varbūt ir tā, ka esot Latvijā es izjūtu to kosmopolītismu, cenšos aptvert visu pasauli, bet tiklīdz izbraucu no Latvijas, tā automātiski jūtu, ka man pietrūkst šīs te vietas, tomēr esmu stingri pieradis pie viņas; tāds īsts kosmopolīts tomēr nesanāk. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Lielākā daļa jauniešu – pilsoņu izjūt piederību Latvijai, un parasti šī sajūta parādās neikdienišķās situācijās - izceļojot no Latvijas, vai arī svētku, sporta sacensību (piemēram, hokeja čempionāta) laikā. Apziņa par savu atšķirīgo un neatkārtojamo mentalitāti, kultūru, domāšanas un dzīves veidu salīdzinājumā ar citiem eiropiešiem visspēcīgāk nostiprinās, atrodoties ārzemēs un sastopoties ar citu kultūru. Kāda jauniešu min, ka nevēlas Latvijas iestāšanos ES tieši individualitātes dēļ, jo baidās savas un valsts latviskās identitātes izšķīšanu un saplūšanu ar eiropisko:

- *Man liekas, ka es nevarētu pārvākties uz pilnīgi citu vietu uz dzīvi, jo mana mentalitāte laikam nesakristu ar Vācijas iedzīvotāju, kurš dzīvo pavisam savādāk ar citu tempu, ar citu dzīves uztveri. Laikam tai pašā Krievijā es arī nevarētu dzīvot. Tādā ziņā es esmu piesaistīts Latvijai, jo es te esmu audzis, esmu audzināts šinī vidē, man būtu grūti pārkārtot dzīvi kaut kur citur. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Es arī jūtos piederīga, un īpaši to var izjust, kad tu dodies ārpus Latvijas. Tu redzi atšķirību starp sevi un citu mentalitāti, citu kultūru. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Es jūtos piederīga savai valstij. Tas ir viens no argumentiem, kāpēc es varētu būt pret ES, jo es uzskatu, ka valsts tādā gadījumā zaudētu savu identitāti kaut kādā veidā. Tad mēs būtu kopumā - Eiropa. Bet vispār es jūtos piederīga Latvijai, un manī valda kaut kāds patriotisms. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Man liekas, ka es jūtos piederīga. Es jūtu Latviju. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *Kad kaut kur aizbrauc ceļojumos, tad jau jūt, ka tu no tās Latvijas esi. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*

Tāpat kā nepilsoņu, arī pilsoņu, īpaši madoniešu vidū, ir jaunieši, kas nejūt piederību Latvijai slikto dzīves apstākļu dēļ un uzskata, ka tas ir tikai dabiski un saprotami, ja jaunieši dodas prom no Latvijas strādāt un mācīties. Līdz ar to šos jauniešus, pēc viņu pašu vārdiem, varētu stimulēt justies piederīgiem Latvijai galvenokārt ekonomiski, ar iedzīvotāju ikdienas uzlabošanu un sakārtošanu:

- *Valdība varētu kaut kā sakārtot, nevis tāds bardaks... Repše tikko sevi ievēl un uzreiz paceļ sev algu. Skaidrs, ka tauta pret to nelabvēlīgi attieksies, jo patiešām ir studenti, kas nevar studijas pabeigt. Tam ir arī uzmanība jāpievērš, nevis tikai savām kabatām, un ar to jau valdība sev tos mīnusus iegūst. Par tautu ir jādomā... Un kā tu te vari justies droši. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*

Piederības sajūta Eiropai

Piederības sajūta Eiropai pilsoņiem un nepilsoņiem ir raksturojama vairāk kā ģeogrāfiska nevis sociāli ekonomiska, t.i., piederība Eiropai tiek uztverta kā Latvijas ģeogrāfiskā atrašanās Eiropas ziemeļos. Jāpiebilst, ka nepilsoņiem piederības sajūta Eiropai ir vājāka nekā pilsoņiem, un to noteikti ir veicinājusi pilsoniskās piederības trūkums Latvijai.

Nepilsoņi

Nepilsoņu piederības sajūta Eiropai ir ļoti vāja. Savu nostāju viņi pamato ar to, ka salīdzinājumā ar Eiropu Latvijā ir daudz zemāks dzīves līmenis, turklāt šeit pastāv dažāda veida diskriminācijas, īpaši attiecībā uz nepilsoņiem izglītības, darba un pilsonības iegūšanas jomās. Līdz ar to sociāli un ekonomiski Latvija neietilpst augsti attīstītajā Eiropā:

- *Ar Eiropu te nav nekāda sakara. Atsevišķa valsts, kas tikai pēc kādiem gadiem 15 vai 20 varēs just, ka patiešām dzīvo Eiropā. Ja salīdzina ar Krieviju, tad mēs esam Eiropa. Tur ir tāda sajūta, ka tu atgriezies gadus 15 atpakaļ, ja ne vairāk. Bet te justies kā eiropietim ar eiropieša tiesībām, mēs vēl esam tālu no tā.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Manuprāt, ar visu to, kas mums te tagad notiek, ar visām tām diskriminācijām, ļoti tālu līdz Eiropai, ļoti tālu.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Pagaidām tas ir aiz apvēršņiem. Pagaidām to tā nevar izjust.* (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)
- *Es pat to iedomāties nespēju. Latvija tā ir viena lieta, bet Eiropa – pavisam cita.* (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)

Tajā pašā laikā jānorāda, ka jautājumā par Latvijas piederību Eiropai nepilsoņu atbildes variē. Viņi norāda, ka svarīgi ir noteikt, attiecībā pret kuru ģeopolitisku vietu izvērtē Latvijas piederību Eiropai. Ja pret Rietumeiropu, tad respondenti nejūtas, kā tās iedzīvotāji pārāk atšķirīgā dzīves līmeņa dēļ. Ja pret Austrumeiropu, tad nepilsoņi gan Rīgā, gan ārpus Rīgas sevi viennozīmīgi identificē ar Eiropas iedzīvotājiem. Daugavpils nepilsoņi, kuri dzīvo ļoti tuvu Latvijas un Austrumeiropas valstu robežai, diskusijas laikā īpaši bieži uzsvēra, ka kultūras un mentalitātes ziņā Latvija noteikti atrodas Eiropā, lai arī cik sarežģīta būtu ekonomiskā situācija valstī:

- *..bet, kad aizbrauc uz Krieviju, jūties vairāk kā eiropietis. Civilizētāks te ir viss nekā Krievijā, Baltkrievijā.* (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)
- *Man Krievijā ir dzīvoklis, bet mani uz turieni nevelk, kaut arī es tur esmu dzimusi un augusi. Es te no 6 gadu vecuma dzīvoju, bet mani uz turieni vairs ne par ko nedabūsi dzīvot. Pat aizbraucot pie radiem, tas ir kā diena pret nakti. Tur ir vēl sliktāk. Tur tāpat neizmaksā algu, bet par vēl ilgākiem laika posmiem.* (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)
- *Arī uzvedības kultūra, pilsētas kultūra kaut ko nozīmē. Pat mūsu mazajā Daugavpilī jūties kā eiropietis. Neesmu bijusi Anglijā, nezinu.* (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)
- *Daugavpils un Eiropa tas ir viens un tas pats. Es nejūtu atšķirību.* (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)

- *Jau no padomju laikiem, kad brauca uz Krieviju, teica: "Oooo!" Vai arī otrādi, kad no turienes brauca uz Latviju, uz Jūrmalu atpūsties, teic: "Oooooooooo!", te ir kultūra, te papīrīšus zemē nemet. Mums te bija labi.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)

Pilsoņi

Abās pilsoņu grupās – gan Rīgas, gan Madonas – dominē viedoklis, ka Latvija pieder Eiropai ģeogrāfiski. Pilsoņi visai vāji identificē sevi ar Eiropas iedzīvotājiem, un līdzīgi kā nepilsoņiem, galvenais iemesls tam ir pārāk atšķirīgā sociāli ekonomiskā situācija valstī:

- *Ģeogrāfiski – jā. Ziemeļeiropas (iedzīvotājs).* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Tikai tik, cik ģeogrāfiski.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Es arī īstenībā piekristu, ka tīri ģeogrāfiski, jo pagaidām ...* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Eiropieši. Man eiropietis asociējas ar normālu, bagātu ... nu ne gluži bagātu, bet tādu normālu, turīgu cilvēku. Latvijā nav tādu daudz. Vienīgi ģeogrāfiski, jā.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)

Madonieši izturas pret piederību Eiropas iedzīvotāju kopumam daudz kritiskāk par rīdžiniekiem, atsevišķi diskusijas dalībnieki pat noliedz savu piederību Eiropai pārāk slikto ekonomisko apstākļu dēļ:

- *Nejūtos piederīgs.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Kāda Eiropa, ja Latvijā ir vēl vietas, kur nav elektrības. Tas nemaz neiet kopā.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Nosaukums. Mēs esam Eiropā.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)

Taču atsevišķi pilsoņi piekrīt, ka viņi ir eiropieši, un savu līdzību ar pārējiem Eiropas iedzīvotājiem saskata kopīgās vispārcilvēciskās vērtībās. Vienlaicīgi diskusijā izskan atziņas, ka kultūras un mentalitātes Eiropā ir pārāk atšķirīgas, lai dažādu valstu iedzīvotāji justos savstarpēji saliedēti:

- *Es gan jūtos piederīga Eiropas iedzīvotāju kopumam.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Tikpat labi varētu teikt, ka mēs piederam Krievijas vai citām ... galu galā aizbraucot uz Krieviju, mēs saskatām kaut ko līdzīgu sev, aizbraucot uz Eiropu – kaut ko līdzīgu sev. Varbūt Austrālijā, Latīņamerikā nav, mazāk.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Bet ir jautājums, vai tāds vācietis jūtas piederīgs visai pārējai Eiropai? Kaut kur Portugālei, Spānijai?* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Protams, ka nē. Vismaz vidusmēra vācietis, nē.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

Valsts, ar kādu tiek saistīta nākotne

Lielākoties jaunieši saista savu nākotni ar Latviju, taču daļa no pētījuma dalībniekiem pieļauj iespēju braukt uz ārzemēm studēt, strādāt, arī palikt uz dzīvi. Biežāk runas par aizbraukšanu no Latvijas izskan grupās, kurās tiek akcentēts grūtais ekonomiskais stāvoklis valstī – Madonā, Daugavpilī.

Lielākā daļa jauniešu, kas saista savu nākotni ar Latviju, pieņem a priori, ka valsts nākotnē būs politiski stabila un neatkarīga, cieši sadarbosies ar citām Eiropas valstīm, Krieviju, un ekonomiski attīstīsies. Ja šī priekšnosacījuma nav, tad jaunieši nav pārliecināti par savu atrašanos Latvijā nākotnē.

Nepilsoņi

Lielākā daļa pētījuma dalībnieku nepilsoņu redz sevi nākotnē Latvijā, īpaši tas attiecas uz respondentiem vecumā pēc 30 gadiem. Viņi uzskata, ka nevienam ārpus Latvijas nav vajadzīgi, turklāt viņi nezina svešvalodas. Tajā pašā laikā šie respondenti ir pārliecināti, ka jaunieši gan aizbrauks no valsts:

- *Ar Latviju, protams.* (Nepilsonis, pāri 30 gadiem, Rīga)
- *Drīzāk nevis ar Latviju, bet ar Eiropu. Robežu nav. Eiro valūta. Es domāju, ka viennozīmīgi. Eiropā mēs viennozīmīgi iestāsimies. Mēs būsīm Eiropas pilsoņi.* (Nepilsonis, pāri 30 gadiem, Rīga)
- *Mēs esam izgājuši padomju skolu, kur īpaši nepievērsa uzmanību svešvalodu apguvei. Varbūt kāds tagad sāk mācīties angļu valodu. Bet kopumā bija tā – latviešu, krievu. Kam mēs tur esam vajadzīgi? Govīm mēslus novākt? To tur jau dara automātiski. Ir jāmācās valoda. Viss. Es domāju, ka visa mūsu iestāšanās būs tāda: valsts iestāsies, jaunatne aizbrauks, viņi te nepaliks, jo te nav ko darīt, bet mēs paliksim te čupoties.* (Nepilsonis, pāri 30 gadiem, Rīga)
- *Cilvēki te ir tāda vecuma, ka tur jau arī vairs neņem.* (Nepilsonis, pāri 30 gadiem, Rīga)

Vairāki gados vecāki diskusijas dalībnieki apstiprina, ka jauniešu aizceļošana no valsts jau notiek. Iemesls tam ir vēlēšanās dzīvot ekonomiski stabilākā, sociāli aizsargātākā vidē:

- *Man vecākais dēls Īrijā strādā. Atbrauca atvaļinājumā un aizlaidās ātrāk nekā beidzās atvaļinājums. Teica – es te nevaru... Visdrīzāk tās sociālās neaizsargātības dēļ, kaut gan viņš ir pilsonis. Un viņš saka, nē, Latvija laikam gan nav mana dzimtene. Es saku, kā tu tā, dēliņ, tu te esi dzimis utt.. Nē, viņš saka, dzimtene ir tur, kur dupsim silti! Tur Īrijā viņam dupsim ir silti.* (Nepilsonis, pāri 30 gadiem, Rīga)
- *Mana māsa te beidza Mediņa mūzikas skolu. Pastrādāja, pastrādāja par kapeikām un aizbrauca uz Vāciju. Tur viņa strādā baznīcā, beidz konservatoriju, ko baznīca apmaksā. Māju nopirka. Un viņa tur jau ir pilsone. Viņa atbrauc uz šejieni divas reizes gadā.* (Nepilsonis, pāri 30 gadiem, Rīga)

Pašu jauniešu nepilsoņu viedoklis šajā jautājumā ir atšķirīgs. Liela daļa jauniešu domā palikt Latvijā, taču galīgais lēmums ir atkarīgs no valsts veidotās politikas un iedzīvotāju dzīves līmeņa, kā arī iespējām atrast regulāri apmaksātu darbu. Ja situācija kopumā valstī nekļūs sliktāka vai pat uzlabosies un samazināsies bezdarbs, tad viņi nesaskata vajadzību doties uz kādu citu valsti. Ir arī jaunieši, kuri noteikti vēlas palikt Latvijā, jo šeit dzīvo viņu ģimenes, draugi, bērni. Bez tam svešā valstī viss var atduroties pret valodas nezināšanu, grūtībām atrast kvalificētu darbu. Dažiem nav vēlēšanās “sākt dzīvi no nulles” citā vietā. Nav pārliecības, ka ārpus Latvijas dzīve viņiem kļūtu labāka:

- *Es domāju, ja tu gribi dzīvot te, tad nākotne tev dabiski ir šeit. Bet, lai šī nākotne būtu, mūsu valdībai vajadzētu vairāk attīstīt attiecības ar Austrumiem, nevis ar Rietumiem. Es konkrēti saistu savu nākotni ar visām Baltijas valstīm. Lai tur vairāk būtu tirdznieciska attieksme. Lai būtu labāks dzīves līmenis un ekonomika. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Es gribētu sevi īstenot šeit, sevi attīstīt kā profesionāli Latvijā, bet nezinu, kas mani gaida nākotnē, vai es varēšu to izdarīt, bet principā es to gribētu. Tas ir atkarīgs no ekonomiskā stāvokļa valstī. Un no attiecībām ar citām valstīm, ar to pašu ES. Principā to ir grūti prognozēt. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Lielākā daļa tomēr saista savu nākotni ar Latviju, jo lielāko daļu savas dzīves, vismaz apzināto dzīves daļu, visi ir nodzīvojuši Latvijā. Tāpēc saistīt savu dzīvi ar kādu citu valsti, tas, manuprāt, ir mulķīgi. Te ir visi paziņas, draugi. Viss jau ir šeit. Pārbraukt kaut kur un to visu veidot no sākuma - tas ir neloģiski. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*

Daži jaunieši pieļauj iespēju atstāt valsti, lai dotos strādāt un dzīvot citās valstīs, piemēram, Krievijā, ASV, Lielbritānijā, Izraēlā. Un ir arī tādi nepilsoņi jaunieši, kuri par savu aizbraukšanu no Latvijas tuvākajos gados ir pārliecināti. Viņi arī uzskata, ka Latvijas iestāšanās ES šo procesu tikai sekmēs:

- *Šeit palikt dzīvo? Smīkņā. Tad jau vienīgi - tur aizbraukt nopelnīt un atbraukt atpakaļ. (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)*
- *Es vienalga braukšu projām.... saprotiet, es te centos darbā iekārtoties. Te nekādi nevar darbā iekārtoties. Tagad arī apprecējos. Sieva man ir stāvoklī. Kā es viņus uzturēšu? Pat dzīvokli nedod, neko. Tas vispār nav reāli. Man onkulis atbrauca uz kāzām. Saka, palīdzēsīm tev vīzu uztaisīt un brauksi pie manis uz Krieviju dzīvot. Sākumā kopā ar viņu, viņš man sākumā palīdzēs. Sieva paliks te, kamēr tur neiekārtošos, un tad arī sievu pārvedīšu uz turieni, un dzīvosim tur. Te nav reāli dzīvot! (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)*
- *Ar Angliju vai Ameriku. Es arī vairāk mācos angļu valodu. Latviešu arī, bet angļu vairāk... Man tur jau ir paziņas. Draudzene jau ir iesniegusi dokumentus, lai brauktu uz Angliju pelnīt naudu. Viņa, protams, dzīvos šeit, bet naudu pelnīs tur. Bet es domāju, ja man būs iespēja braukt pelnīt uz Ameriku, es braukšu. Ja man tur iepatiksies, es, protams, palikšu. Tāpēc, ka citi saka - amerikāņi dzīvo, bet te - [cilvēki] izdzīvo. (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)*

Pilsoņi

Pilsoņu atbildes uz jautājumu, ar kādu valsti varētu saistīt savu nākotni, arī ir ļoti dažādas. Taču, salīdzinājumā ar nepilsoņiem, pilsoņu saistība ar Latviju šķiet stiprāka. Ja arī tiek pieļauta varbūtība braukt strādāt un studēt uz ārzemēm, tad bieži vien tiek piebilsts, ka dzīvot tomēr brauktu atpakaļ uz Latviju. Madonieši izrāda lielāku vēlēšanos doties piepelnīties no Latvijas uz Igauniju, Zviedriju, Vāciju, Angliju nekā rīdzinieki, jo mazāk saskata sev iespējas pilnveidoties un attīstīties tepat Latvijā:

- *Gribētos jau Latvijā kaut ko darīt, bet ... (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *es nevaru iedomāties dzīvot citur kā tikai Latvijā, bet strādāt ... Es nezinu, Igaunijā kaut kur. Kaut kur, kur labāk maksā. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *Naudas ziņā tieši varētu citur kaut kur, jo Latvijā nav tāda darba, kur tiešām pietiek, ka tu vari darīt visu, ko vēlies... Tieši naudas ziņā ir labi braukt kaut kur nopelnīt. Neviss dzīvot, bet, ja varētu tā aizbraukt pastrādāt, tad labi. Esmu dzirdējusi, ka Zviedrijā varot labi nopelnīt. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *Tur, kad brauc, tad tādu naudu pelna, bet pats vācietis jau par tādu naudu neiet un nestrādā. Kā melnie nēģeri latvieši atbraukuši. Latvieši ir pēdējā vietā (samaksas ziņā), cik es esmu braucis, tad nāk lietuvieši, igauņi un tā uz augšu. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *Es domāju palikt tepat. Mēģināt tepat izsisties. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *Ar Latviju. Mācīties, strādāt, gūt pieredzi varbūt citās valstīs, bet nākt atpakaļ. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Es arī saistu ar Latviju. Man nav plāni tā kā citiem ceļot uz Ameriku vai vēl kaut kur. Man principā nepatīk tas, ka cilvēki raujas uz ārzemēm, kaut kur prom no Latvijas, domājot, ka kaut kur būs kaut kas labāks. Es nedomāju, ka, aizbraucot uz jebkādu citu valsti, kāds sagaidīs mani ar atplestām rokām un piedāvās nenormālus īpašumus un mantu, un labu darbu un ģimeni. Es neuzskatu. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Atsevišķi pilsoņi ir kosmopolītiski noskaņoti: nejūtas piesaistīti vienai vietai un vēlas paceļot, izprast citu cilvēku dzīves veidu, salīdzināt to ar Latvijas iedzīvotāju ikdienu. Kāds pilsonis - rīdzinieks atzīstas, ka viņam ir grūti konkrēti pateikt par savu nākotni, tā kā nezina, kāda būs izveidojusies ekonomiski politiskā situācija Latvijā. Viņš atradīsies tajā valstī, kurai jutīsies piederīgs konkrētajā situācijā. Līdz ar to vairāku jauniešu izteikumos var sadzirdēt pārliecību, ka izvēle palikt Latvijā vai nē ļoti lielā mērā ir atkarīga no pašas valsts – no procesu virzības, ekonomikas sakārtotības, sociālās aizsardzības, arī dažādu sociālu negāciju (birokrātijas, noziedzības, korupcijas u.c.) mazināšanas:

- *.. es gribētu padzīvot citā valstī tīri salīdzinošā ziņā. Kas tur ir labāk, kas tur ir sliktāk, un tad pašam izvēlēties. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Es gribētu saistīt savu nākotni ar to valsti, kurai es jutīšos tobrīd visvairāk piederīgs. Šobrīd tā ir Latvija, bet, iespējams, kaut kādas politiskās situācijas dēļ kāda cita valsts man kļūs tuvāka vai arī Latvija attālināsies. Tad ir jāskatās. Tāpat kā 40. gados lielai daļai latviešu šī vieta nelikās tik ļoti piederīga, lai viņā paliktu. Dzīvosim, skatīsimies. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

- *Principā par savu pastāvīgo dzīves vietu es gribētu izvēlēties kādu citu Ziemeļeiropas valsti, bet es gribētu kosmopolītisku dzīves veidu. Ceļot no vienas valsts uz otru, iepazīt arvien jaunus cilvēkus. Man tas liekas ļoti saistoši. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Es domāju, ka, godīgi sakot, ne tāpēc, ka es Latviju necieņu, bet es viņai īpaši nepieķeros, tāpēc es varētu aizbraukt pastudēt uz to pašu Ameriku, ja vajag uz Austrāliju, vienalga, bet jebkurā gadījumā saites ar Latviju tiks saglabātas, jo te es esmu nodzīvojis visu savu jaunību. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Iespējamās iestāšanās ES ietekme uz cilvēku izvēli palikt Latvijā vai aizbraukt no tās

Viedokļi par to, kā Latvijas iestāšanās ES varētu ietekmēt palikšanu vai aizbraukšanu no Latvijas, ir ļoti dažādi, jo cilvēkiem nav skaidra priekšstata, kas izmainīsies viņu ikdienā pēc iestāšanās un kādas iespējas aizceļot paver potenciālā Latvijas iestāšanās ES.

Vispārinot atbildes uz šo jautājumu, var teikt, ka tos cilvēkus, kas jūtas saistīti ar Latviju sava sociālā tīkla, darba, pieraduma, patriotisma vai vecuma dēļ, iestāšanās ES nestimulēs aizbraukt prom no Latvijas. Savukārt tām iedzīvotāju grupām, kurām piederības sajūta vai sadzīve nav tik stipri piesaistījusi Latvijai, iestāšanās ES var atvieglot un savā ziņā veicināt aizbraukšanu no Latvijas līdz ar jaunu iespēju rašanos. Visbiežāk tas attiecas uz jauniešiem, kuri vieglāk pielāgojas pārmaiņām un kuri vēl nav piesaistīti valstij ar darbu, ģimeni u.c.

Nepilsoņi

Nepilsoņi pauž visdažādākās pārliecības, kā Latvijas iestāšanās ES varētu ietekmēt cilvēku izbraukšanu no Latvijas. Vairākums jauniešu nepilsoņu sliecas vērtēt, ka tas veicinās gan viņus, gan draugus un paziņas doties projām no Latvijas, jo atvieglos dažādu formalitāšu kārtosānu. Lielākoties izceļošanas iemesls būtu naudas pelnīšana. Tas, pēc vairāku pētījuma dalībnieku domām, ir absurdi, jo vajadzētu attīstīt ražošanu un veicināt jaunu darba vietu veidošanos tepat, tas valstij būtu ļoti izdevīgi. Taču jaunieši – rīdnieki diskutē par savu nepilsoņa statusu, kas viņiem varētu liegt izmantot daudzas iespējas studēt vai strādāt ārzemēs. Nepilsoņa statuss Latvijā automātiski pārtaps par nepilsoņa un līdz ar to “tukšas vietas” statusu Eiropas Savienībā, tādējādi, pēc atsevišķu nepilsoņu domām, viņi varēs braukt ārpus Latvijas tikai atpūtas braucienos:

- *Visdrīzāk, ka veicinās aizbraukt. Tāpēc, ka jebkurā gadījumā, ja tagad es varu aizbraukt uz jebkuru valsti strādāt, tad vēlāk ES, kad būsīm, tad aizbraukt es varēšu, atpūsties, ja es te nopelnīšu, bet strādāt es tur vairs nevarēšu. Tas veicinās aizbraukt kaut kur tālāk. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Attiecībā uz aizbraukšanu jāsaka, ka mūsu valsts politika ir tāda, ka mums būs iespējas aizbraukt kaut kur nopelnīt naudu. Uz tā rēķina mēs pacelsim savu dzīves līmeni. Bet,*

- manuprāt, būtu vienkāršāk uzcelt tepat pie mums rūpnīcas, veicināt to, lai nauda tiktu pelnīta te, nevis kaut kur 300 vai 1000 kilometru attālumā. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Es atvainojos, bet vai tāds dalījums – pilsoņi, nepilsoņi vispār būs? (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
  - *Būs! Tur jau tā lieta. Cik es lasīju avīzē, tad, ja Latvijā esi nepilsonis, ES vispār tiek izdzēsts kā kaut kāds fails. Viņš tiek izdzēsts un viss, viņa nav. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
  - *Vienīgais, ko Tu varēsi, ir braukt kaut kur atpūsties. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
  - *Es nesen interesējos: lai kaut kur peļņā aizbrauktu, tev ir jābūt vai nu studentam vai pilsonim. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*

Nepilsoņi pēc 30 gadu vecuma jūtas pārāk iesakņojušies Latvijā un arī nevajadzīgi ārvalstīs, tāpēc Latvijas iestāšanās ES nevarētu veicināt viņu aizceļošanu.

Pilsoņi

Daļa jauniešu pilsoņu uzskata, ka iestāšanās ES noteikti pavērs viņiem jaunas iespējas studijām un strādāšanai ārzemēs sakarā ar robežu, muitu u.c. juridisku barjeru likvidēšanos starp Latviju un Rietumeiropu. Vienlaicīgi citi jaunieši oponē šim viedoklim un nosauc to par iluzoru, jo jau tagad ir iespējams braukt studēt un strādāt ārzemēs:

- *Tagad būs vairāk iespējas studēt ārzemēs, brīvāk studentiem, es domāju. Uz šejieni varbūt izvēlēšies braukt kādi ārzemnieki. Strādāt pa visu Eiropu varēs brīvāk. Kaut kādas muitas tiks atceltas. (pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Man liekas, ka es gan dotos mācīties citur kaut kur. Vai nu mācīties vai strādāt. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *It kā stāsta, ka studentiem būs labāk, ka varēs braukt mācīties, bet kas tagad traucē braukt mācīties. Maksā naudiņu un brauc un mācies. Es domāju, kad mēs iestāsimies, neviens nemaksās par studijām. Tāpat būs par maksu. Un arī strādāt, bet nestāsta, kas konkrēti tiks uzlabots. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Daži jaunieši noliedz iespēju aizbraukt projām, jo jūtas pārāk saistīti ar Latviju. Savukārt citi pētījuma dalībnieki atzīst, ka nekas pēc iestāšanās ES strauji neizmainīsies cilvēku dzīvēs, tāpēc daudzi cilvēki nogaidīs un izvērtēs, kā Latvijā attīstās procesi, esot ES sastāvdaļai, un tikai tad pieņems lēmumu par izceļošanu vai palikšanu Latvijā:

- *Nekas jau nenotiks. Pēkšņi mēs iestāsimies ES, uzreiz jau nekas nemainīsies. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *Es jau nezinu, kas notiks. Kā valdībai, kādi likumi būs jauni, kapitāli uz kādu pusi aizies. Vai tas paliks pie tiem pašiem deputātiem vai aizies līdz iedzīvotājiem. Noteikti zaudēs Latgale. Tāpēc ka lauksaimniecība ... līdz viņiem neaizies tik tālu, līdz Latgalei. Vinnēs jau lielpilsētas, Vidzeme, Zemgale. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *Es domāju palikt Latvijā. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*

Nepilsoņu attieksme pret LR pilsonības iegūšanu naturalizācijas kārtībā

Nepilsoņu attieksme pret Latvijas pilsonības iegūšanas procedūru kā tādu ir drīzāk pozitīva. Daudzi jaunieši ir dzirdējuši no paziņām, ka nokārtot naturalizēšanās pārbaudījumus ir bijis vienkārši:

- *Es jau tagad nokārtotu pilsonību, es problēmas nesaskatu.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Pilsonību nokārtot nav grūti. Ticiet man, es esmu dzirdējis no daudziem, kas ir naturalizējušies.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Mans tēvs, viņš vispār gandrīz nerunā latviešu valodā. Un viņš nolika nesen, viss brīnišķīgi! Pāris vārdu sarunvalodā.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Es gribu teikt, ka tajās naturalizācijas lekcijās teica, ka te ir jūsu zināšanu pārbaude, tas nav eksāmens. Kā jūs runājat, kā jūs rakstāt, kā jūs dzirdat. Tā ir vienkārši pārbaude. Jautājumi tiešām ir viegli. Smieklīgi. Īpaši, ja vēl nedaudz pagatavojas, tad var nolikt tos eksāmenus. Protams, tam, kas vispār nezina latviešu valodu, tam ir grūtāk, bet principā naturalizācija ir viegla.* (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)

Taču līdzās pozitīvajai attieksmei pret naturalizēšanās procedūru ļoti daudziem nepilsoņiem ir izteikti negatīva attieksme pret valsts veidoto politiku Latvijas pilsonības iegūšanā. Kā sacīja kāda pētījuma dalībniece, “valsts jau pašā saknē nocirta vēlēšanos iegūt pilsonību un mācīties latviešu valodu”. Sevišķi saasināti pilsonības iegūšanas piespiedu raksturu izjūt nepilsoņi, kas vecāki par 30 gadiem. Viņus neapmierina, pat aizvairo fakts, ka par pilsonības iegūšanu ir jāmaksā nauda. Aizvainojums rodas arī par pārbaudījumu kārtības nepieciešamību, lai viņi tiktu pieņemti un akceptēti šajā valstī par līdzvērtīgiem un līdztiesīgiem cilvēkiem, lai gan daudzus gadus šeit ir dzīvojuši, līdzdarbojušies ekonomikas veidošanā un attīstībā, daudzi ir cīnījušies par Latvijas neatkarību, sabrūkot PSRS. Līdz šim valsts viņus ir nostādījusi “tukšas vietas” statusā, izturējusies pret viņiem kā pret “neko”, taču daudzu Latvijā pavadīto gadu dēļ, viņuprāt, viņiem pienāktos t.s. “nulles” pilsonība (pilsonības piešķiršana automātiski). Rezultātā vairākums gados vecāku nepilsoņu atzīst, kamēr vien neizjutīs galēju nepieciešamību, nekārtos nepieciešamās lietas Latvijas pilsonības iegūšanai aizvainojuma un principa pēc. Jāpiebilst, ka šādu attieksmi pauda arī daļa jauniešu vecumā no 20 līdz 30 gadiem:

- *Tā ir principa lieta. Tas pat nav naudas jautājums!* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Kad uzaicinās, tad iešu. Nāciet, saņemiet!* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Naudas nodevas ievākšanas. Mēs te visi esam strādājuši un rāvušies Latvijas labklājības labā. Bija Padomju Savienība, bet labumu Latvija guva. Bija barikādes. Balsojām, visi gājām, stāvējām uz barikādēm, nesām arī sviestmaizes un kafiju. Bija tas. Bija tāda kopības sajūta. Pēc tam mūs pameta. Viennozīmīgi. Un pēc tam pilsonība, un maksā naudu, nokārto eksāmenu. Kas ir pats galvenais, es latviešu valodu zinu labi, bet ir cilvēki, kas to nezina. Valstij ir pienākums šiem nepilsoņiem nodrošināt bezmaksas kursus. Tas ir viņas pienākums! Viņi visi te dzīvo, viņi visi te strādā! Viņi nezog! Viņi atdod un atdeva. Pienākums to darīt! Valsts to nedara.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)

- *Nu kāpēc mēs nevaram automātiski dabūt šīs valsts pilsonību, kurā mēs dzīvojam, strādājam priekš šīs valsts, mūsu bērns te ir dzimis? ..bet mums vienalga ir jāiet jāsitas, lai dabūtu pilsonību. (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)*

Jauniešu vidū tika minēti sekojoši iemesli, kāpēc viņi nevēlas iegūt pilsonību: iespēja izvairīties no militārā dienesta; laika trūkums, lai apgūtu valodu un Latvijas vēsturi; laika trūkums, lai nokārtotu naturalizācijas pārbaudījumus; neizjūt nepieciešamību, jo ikdienā citas problēmas ir aktuālākas; iespēja lētāk ceļot uz Austrumeiropas valstīm (Krieviju, Baltkrieviju), vēlēšanās pārcelties uz dzīvi ārzemēs, arī nepieciešamības un motivācijas trūkums:

- *Es jau teicu, ka es to nedaru armijas un materiālo apstākļu dēļ. Es padomāju, vai mana ģimene varēs bez manas klātbūtnes, bez manis iztikt to gadu, - tas būtu grūti. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Mans viedoklis ir tāds, ka, ja es kārtošu pilsonību, tad gluži vienkārši man nepietiks laika barot ģimeni. Jo vajadzēs to, ko es mācījos 10 gadus atpakaļ skolā. To visu atkārtot, mācīties no jauna visu latviešu valodu. Mācīties, mācīties, mācīties. Bet kad tad lai es strādāju? (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Ja man būs laiks mācīties latviešu valodu, tad es iešu un nolikšu. Tā ir pamata problēma uz doto brīdi. Saruna latviešu valodā. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Bet man to nevajag, jo es katru gadu braucu uz Krieviju, un man ir lētāk, ja es esmu nepilsone. Bet pēc tam es kaut kad nokārtošu. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Man tā nav vajadzīga. Bez tās var mierīgi dzīvot. Nopērc vīzu un brauc, kur gribi. (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)*
- *Ja tikai būtu gribēšana. Pie tā ir pašam jānonāk! Es domāju, ka jebkurš aizietu (kārtot pilsonību), ja viņam pateiktu, ka tavš darbs ir atkarīgs no tava sociālā statusa. Es skriešus aizskrietu. (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)*

Nepilsoņu, vecāku par 30 gadiem, visbiežāk minētie iemesli, kāpēc nenaturalizējas: aizvainojums par valsts politiku attiecībā pret krievvalodīgo sabiedrības daļu, kas ir saasinājies līdz ar pāreju uz latviešu valodu krievu vidusskolās, vecums, grūtības iemācīties latviešu valodu sliktās atmiņas dēļ, naudas trūkums, nepieciešamības trūkums:

- *90. gados tas viss bija nepareizi izdarīts. Tas aizvainojums ir tik liels. Un tālāk viss tāpat turpinās. Tagad ar tām skolām – saka, ka krievu skolas taisa ciet. Tā vietā, lai visu nogludinātu, viss tiek tālāk arvien saasināts, vēl vairāk noskaņo cilvēkus pret sevi. (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)*
- *Jaunatne, viņa te ir dzimusi, būtu valsti mīlējusi utt., bet valsts viņus noskaņo pret sevi (ar reformu izglītības sistēmā). Un tā tas iet tālāk. (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)*
- *Es vienkārši nejūtu nepieciešamību iegūt to pilsonību. Tāpēc arī netiecos pēc tās. Braukt es nekur netaisos. Bērni ir pilsoņi, sieva pilsonē. Divi bērni. Tāpēc, ja saņemšos kaut kur braukt, tad uztaisīšu vīzu un aizbraukšu. Tagad kaut ko ņemties darīt ... es taču mācījos te latviešu skolā 11 gadus, bet man neiemācīja. Dēlam mācīja, bet neiemācīja. Viņš arī neko nezina. Krieviem nemāca latviešu valodu. Nav skolotāju, nekā nav. (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)*
- *Jaunatnei ir jāzina valoda! Skolās ir jāzina, bērnu dārzos ir jāzina! Es esmu par to! Viņi dzīvo šajā valstī un viņiem ir jāzina valoda! Ir jāzina! Bet, atvainojiet, vai tad nevajadzētu kādu vecuma cenzu? Nu es nevaru vairs. Pat ja gribētu es iemācīties, ar*

lielāko prieku. Bet es iemācīšos 20 vārdu, mācoties 21. vārdu, pirmo es jau būšu aizmirsusi. (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

- *.. mana ietiepība slēpjas tajā apstākļī, ka es neesmu gatava valstij maksāt. Citādi es paņemtu un aizietu, un noliktu.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Tā ir principa lieta. Tas pat nav naudas jautājums!* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Nepilsoņu viedoklis, vai Latvijas iestāšanās ES veicinās vai neveicinās viņus iegūt LR

pilsonību

Sniegtās atbildes liecina, ka Latvijas iestāšanās ES drīzāk nesekmēs nekā sekmēs pilsonības iegūšanu naturalizācijas kārtībā. Respondentu nepilsoņu vidū valda pārliecība, ka Latvija izjutīs spiedienu no ES puses atrisināt jautājumu par lielo nepilsoņu skaitu valstī, kā rezultātā pilsonība tiks piešķirta visiem tiem Latvijas iedzīvotājiem, kas to vēlēšies. Šāda pārliecība, kā norādīja paši dalībnieki, ir pamats tam, kāpēc daļa nepilsoņu pašlaik nogaida un nekārto pilsonības iegūšanu:

- *Es domāju, ka ES piespiedīs visiem Latvijas iedzīvotājiem iedot pilsonību. Nulles variantu.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Jā, visiem iedot nulles variantu. Lietuva, malacis, iedeva visiem nulles variantu. Visi ir pilsoņi. Zina valodu, jo neviens nav piespiedis, neviens nav uzspiedis. Ej, strādā, mācies valodu kā ārzemēs. Bet te pašā saknē nocirta to vēlēšanos. Spieda ar varu. Es domāju, ka netiks ES, ja viņi nedos nulles variantu.* (Nepilsonis, vecāks par 30 gadiem, Rīga)
- *Varbūt, ja viņa iestāsies, tad iedos nulles variantā Latvijas pilsonību. Nolikot pilsonību nav problēmu, latviešu valodas pamati ir katram, jo skolā mums mācīja. Es mācījos jauktā skolā, kamēr latviešu plūsmu neatvienoja. Tāpēc mums bija latviešu valodas programma labā līmenī. Var aiziet uz kādiem kursiem un nokārtot, bet gribētos, lai viņi paši iedod, nevis kaut kur iet.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)

Jāpiebilst, ka Rīgā dzīvojošu jauniešu vidū pastāv arī pretējs viedoklis, proti, nepilsoņi būs spiesti iegūt pilsonību, lai iegūtu oficiālu statusu ES un pilnvērtīgi dzīvotu šīs savienības ietvaros:

- *Visdrīzāk tas (iestāšanās ES) veicinās, lai iegūtu pilsonību.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Manuprāt, tas vairāk veicinās.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Jā. Jo nebūs izejas. Ja tu plāno savu dzīvi saistīt ar šo valsti, tad tev ir jāiegūst pilsonība. Citādi te nav jēgas palikt. Tad vajag braukt projām.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)

Attieksme pret nepilsoņa statusu

Vairākums nepilsoņu atzīst, ka nepilsoņa statuss izraisa viņos virkni nepatīkamu emociju - aizvainojumu, nenoteiktību, nepilnvērtības sajūtu, izjūtas, ka valsts viņus ir atstūmusi. Šīs emocijas veicina atsvešinātību un lojalitātes trūkumu pret Latvijas valsti:

- *Kā jau es teicu, jūties kā nepilnvērtīgs cilvēks. (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)*
- *Man radnieks saka, ka es jau tur (Krievijā) vairs neesmu vajadzīgs. Visas saknes ir zudušas. Visi radnieki jau ir no šejienes. Neesmu ne te vajadzīgs, ne arī citai kādai valstij vajadzīgs. (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)*
- *Nejūtos piederīgs šai valstij. Skaties futbolu pa televizoru un visi slimo par Krieviju, bet it kā dzīvojam Latvijā. It kā krievs un it kā latvieši. Vajadzētu kaut kādu noteiktību, tad mums arī attieksme pret Latviju būtu nedaudz savādāka. (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)*
- *Jā, es visu dzīvi te strādāju, esmu ielikusi visus savus spēkus, nodokļus maksāju. Man jau ir 56 gadi. Bet tagad es ne pensiju varu saņemt, neko. Es esmu nekas. (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)*

Nepilsoņi uzskata savu nepilsoņa statusu kā diskriminējošu, jo tas daudz ko liedz - ieņemt amatus, balsot vēlēšanās, izbraukt uz atsevišķām valstīm bez vīzas, mācīties atsevišķās izglītības iestādēs (piemēram, Policijas akadēmijā), būt uzņēmumu īpašniekiem u.c. Pastāv arī uzskats, ka naturalizācijas politika un latviešu valodas politika apzināti ir veidota tā, lai varu valstī saglabātu pilsoņi latvieši. Līdz ar to nepilsoņi nejūtas līdztiesīgi salīdzinājumā ar pilsoņiem. Vairāki diskusiju dalībnieki pat ir izjutuši latentu diskriminējošu attieksmi no latviešu (sevišķi darba devēju) puses, kad tiek diferencēta attieksme pret krievvalodīgajiem pilsoņiem un krievvalodīgajiem – nepilsoņiem:

- *Bet viņi (pilsoņi) negrib mums dot pilsonību tāpēc, ka mēs viņus visus izdzīsim no vadošajiem amatiem. (Nepilsonis, vecāks par 30 gadiem, Rīga)*
- *Pat ne no tā (baidās), ka sāks balsot par to, ka vajag stāties bijušajā NVS, vai ka mēs iesim uz Krieviju. Tas ir tikai tāpēc, ka baidās, ka viņus atraus no barotavas. Tā ir birokrāta psiholoģija. Tīri tikai šā iemesla dēļ. (Nepilsonis, vecāks par 30 gadiem, Rīga)*
- *Protams, ka vairāk (iespēju). Pavisam savādāk pret tevi uzreiz izturas. Katram cilvēkam pienākas pilsonība. (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)*
- *Nepilsoņus pat armijā neņem. (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)*
- *Es gribu iet mācīties par robežsargu, bet tur vajag pilsonību. (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)*
- *Man draugs saskārās ar tādu problēmu, ka viņš ir nepilsonis, bet gribēja atvērt savu auto servisu, bet viņš to nevar uz sevi noformēt. Viņš to noformēja uz kāda sava tuva paziņas vārda, bet rezultātā autoserviss "aizgāja". (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)*
- *Jā, kaut vai balsošana. Vai izbraukšana uz ārzemēm bez vīzas. (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)*
- *Tā ir drīzāk attieksme pret krieviem nepilsoņiem. Piemēram, tagad, kad ņem darbā, tad tā ir problēma. Ej uz pārrunām, pēc tam notiek atlase un nepilsoņus kandidātus visbiežāk uzreiz atsijā. Mana māsa tā stāstīja. (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)*

Pilsonības jautājuma apspriešana ar radiem, draugiem, paziņām; tās ietekme uz personīgo attieksmi pret naturalizēšanos

Nepilsoņi atzina, ka pilsonības iegūšanas jautājumus apspriež ar draugiem, paziņām un radiem salīdzinoši reti, proti, tā nav aktuāla tēma ikdienas sarunās. Sev pazīstamo līdzcilvēku rīcības ietekme uz pašu respondentu lēmumu iegūt vai neiegūt Latvijas pilsonību ir diezgan vāja. Pētījuma dalībnieki uzskata, ka šo jautājumu katrs lemj pats, individuāli, vadoties pēc savām vajadzībām un izvērtējot personīgos ieguvumus un zaudējumus naturalizācijas gadījumā. To apliecina arī tas, ka dažu nepilsoņu ģimenēs kādam no dzīvesbiedriem un/vai bērniem ir pilsonība, bet otram nav:

- *Ir tā, ka tam, kuram vajag, tas arī ies un nokārtos. Ja kāds no paziņām ir nokārtojis, tad tas nenozīmē, ka tu arī iesi. Tas ir atkarīgs no katra cilvēka un situācijas. Ja tev to vajag, tad aizies. Ja nevajag, tad neies. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*

Atsevišķi Rīgā dzīvojoši nepilsoņi stāsta, ka bieži vien jaunieši, kas mācās skolās vai augstskolās, nolemj iegūt pilsonību kopā ar pārējo mācību grupu. Mācību vide un kolektīvisma sajūta veicina piedroties pilsonības ieguvēju grupai. Tādējādi mācību iestādes ir vietas, kur varētu veicināt jauniešus naturalizēties, jo šajā dzīves posmā ikdienas rūpes (piemēram, darbs) vēl nav aizņēmis tik daudz brīvā laika, apgūtās zināšanas veicina nokārtot arī ar naturalizāciju saistītos pārbaudījumus:

- *Manā vidē pēdējo divu gadu laikā kādi cilvēki 15 vai 20 ir ieguvuši pilsonību. Visi, kas mēs te no kursa. Mums pēc augstākās izglītības iegūšanas, lai dabūtu pilsonību, ir jānokārto tikai Satversme. Latviešu valoda nav jākārt, jo mēs mācāmies latviešu valodā. Problēmas es neredzu. Tāpēc es tagad beigšu mācīties un tad arī nokārtošu pilsonību. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Klasē visi iet kopā un viss. Tagad ir laiks, bet pēc tam nebūs laika – mācīsies, strādās. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*

Attieksme pret savu bērnu reģistrēšanu par LR pilsoņiem un vispārīga attieksme pret bērnu, kas dzimuši pēc 1991.gada, reģistrēšanu par LR pilsoņiem

Vairākums nepilsoņu, kuriem ir bērni, nav viņus reģistrējuši par Latvijas pilsoņiem. Viens no cēloņiem ir zemais izpratnes un informētības līmenis par to, kā tas notiek. Pētījuma dalībniekiem nav skaidrs, kā bērns, kas dzimis pēc 1991. gada, kļūst par pilsoni. Vai ir nepieciešama īpaša reģistrācija? Vai bērna reģistrēšana par pilsoni notiek automātiski? Vai vecākiem tādā gadījumā ir jābūt pilsoņiem?

- *Maniem (bērniem) neiedeva pilsonību, jo mamma ir nepilsoņe, kaut arī tētis ir pilsonis. Viņi ir dzimuši šeit. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Es domāju, ka viņi automātiski ir pilsoņi! (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*

- *Es uzskatu, ka mans bērns ir pilsonis. Cik es saprotu, tad tie bērni, kas ir dzimuši Latvijā pēc 1991. gada, automātiski saņem Latvijas pilsonību. Nē, neko speciāli neesam reģistrējuši. Man bērna dzimšanas apliecībā ir rakstīts – māte nepilsoņe, tēvs nepilsoņis, bērns – pilsonis. (Nepilsoņis, jauniešs, Rīga)*
- *Manuprāt, ja vecāki nokārto pilsonību un ir bērni vecumā līdz 16 gadiem, tad viņi automātiski arī saņem pilsonību. (Nepilsoņis, jauniešs, Rīga)*
- *Tur ir pēc izvēles. Ja gribi, būsi pilsonis, ja negribi, nebūsi. (Nepilsoņis, jauniešs, Rīga)*
- *Es vispār pirmo reizi dzirdu par kaut kādu reģistrēšanu. (Nepilsoņis, jauniešs, Rīga)*
- *Man viena (meita) ir dzimusi 1998. gadā, otra – 2000. gadā. Viņas nav pilsoņes. Ar savu vīru es neesmu laulību reģistrējuši, bet zaksā, kad reģistrēju bērnus, tad es teicu, ka māte ir nepilsoņe, bet tēvs – pilsonis. Bet vajadzēja jau būt, ka, ja bērns ir dzimis Latvijā, tad viņš ir pilsonis neatkarīgi no vecāku pilsonības. Un vienalga bērni ir nepilsoņi. (Nepilsoņis, jauniešs, Rīga)*

Nepilsoņu grupā, kas vecāki par 30 gadiem, vairāki cilvēki ir saskārušies ar grūtībām reģistrēt savus bērnus, kas dzimuši pēc 1991.gada, par LR pilsoņiem. Balstoties uz negatīvo personīgo pieredzi, viņi secina, ka šāds likums pastāv formāli, bet dzīvē tas netiek īstenots:

- *Tūlīt pateikšu. Es dzemdēju 3 gadus atpakaļ, 2000. gadā. Es prasu, kā man jāraksta bērns, lai viņš būtu pilsonis. Man saka, ka jums tad ir pašai jānaturalizējas, un tikai pēc tam, ja es ierakstu tajos dokumentos savu bērnu, tad mans bērns automātiski saņem pilsonību, bet citādi – figuški. (Nepilsoņis, pēc 30 gadiem, Rīga)*
- *Un tās ir plāpas, ka piedzimst un uzreiz ir pilsonis, nē. (Nepilsoņis, pēc 30 gadiem, Rīga)*
- *Man arī vedekla, kad nokārtoja pilsonību, tikai tad arī mazdēls kļuva par pilsoni. (Nepilsoņis, pēc 30 gadiem, Rīga)*
- *Tā kā automātiski, tas ir tikai dokumentos, bet darbos ir citādi. (Nepilsoņis, pēc 30 gadiem, Rīga)*

Nepilsoņi jaunieši rīdzinieki uzskata, ka savus bērnus reģistrētu par pilsoņiem, ja viņiem būtu jāpieņem šāds lēmums. Viņuprāt, tas ir loģisks spriedums, ja vēlas saistīt savu un savu bērnu nākotni ar Latviju:

- *Ja jau plāno palikt Latvijā, tad, protams, kā pilsoņus. (Nepilsoņis, jauniešs, Rīga)*

Taču daudzi pētījuma dalībnieki atzinās, ka viņu atvases nav pilsoņi. Viņi min sekojošus iemeslus, kāpēc paši nav reģistrējuši vai kāpēc citi varētu neregistrēt savus bērnus par pilsoņiem:

- tā ir iespēja izvairīties no militārā dienesta (bailes, ka, Latvijai iestājoties ES u.c. institūcijās, pēc vairākiem gadiem Latvijas pušiem būs jādien kādā mistiskā ES armijā un tiks sūtīti karot uz kādiem “karstajiem” – aktīvās karadarbības - punktiem);
- tā ir iespēja iegūt lētākas vīzas (nepilsoņiem uz Krieviju, Baltkrieviju vīzas ir lētākas nekā pilsoņiem, un uz šīm valstīm nepilsoņu ģimenes bieži braukā pie radniekiem);

- nepieciešamais laiks, lai saņemtu bērna pasi izceļošanai no Latvijas (nepilsoņa pasi var nokārtot divu nedēļu laikā, kamēr pilsoņu pasi iespējams iegūt trīs mēnešu laikā);
- ģimene plāno aizbraukt no Latvijas;
- bērnam nākotnē, sasniedzot pilngadību, būs iespēja pašam lemt par to, kādu pilsonību viņš vēlas (piemēram, viens no vecākiem ir baltkrievs, bet otrs – krievs) un norādīt to, saņemot pasi;
- nezināšana, kur un kā notiek bērnu pierēģistrēšana par pilsoņiem, par ko liecina arī neskaidrās diskusijas dalībnieku atbildēs, kā kuram bērns ir pierēģistrēts par pilsoni – vieni min, ka bērni automātiski tiek reģistrēti dzimšanas apliecībās kā pilsoņi, citiem ir teikts, ka vecākiem ir “jāizrāda sava vēlēšanās, jāpasludina, jāraksta iesniegums, ka es vēlos, lai mans bērns būtu pilsonis”;
- vecāku aizvainojums un spītība, kuras dēļ bērni netiek pierēģistrēti par pilsoņiem, jo paši nav LR pilsoņi:
  - *Pagaidām nē, bet nezinu. Domāju. Mans bērns arī brauc uz Baltkrieviju.* (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)
  - *Mans arī brauc, jo viņu man nav kur palikt. Mans brāļa dēls ir pilsonis, pēc 91. gada dzimis, un ir pilsonis. Savu bērnu neregistrēju, jo viss atdurās pret to pašu nelaimīgo vīzu.* (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)
  - *Man šķiet, ne visi zina, ka ir tāda iespēja, ka var bērnu reģistrēt kā pilsoni.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)
  - *Mēs neesam pilsoņi un viņš arī nebūs pilsonis.* (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)

Latviešu valodas lietošana nepilsoņu vidū; viņu attieksme pret runāšanu latviski un savu latviešu valodas zināšanu uzlabošanu

Jautājums par latviešu valodas lietošanu sadzīvē tika uzdots tikai nepilsoņu grupās. Latviešu valodas lietojuma biežums nepilsoņu vidū ir atšķirīgs. Respondentu teiktais liecina, ka to nosaka dažādi faktori – gan latviešu valodas zināšanu līmenis, gan vide, kurā respondents dzīvo, strādā vai mācās, kā arī viņa sociālajā tīklā iesaistīto cilvēku (draugu, paziņu, kolēģu, radnieku u.c.) tautība un dzimtā valoda.

Tie nepilsoņi, kas slikti zina vai nezina nemaz latviešu valodu, to lieto reti vai nekad. Turklāt tas vienlīdz ir attiecināms gan uz jauniešiem, gan nepilsoņiem vecumā pēc 30 gadiem. Ievērojamu lomu spēlē arī vide. Jo krieviskāka vide, jo latviešu valodas lietošana ir retāka. Un otrādi. Tā, piemēram, daugavpīlieši latviešu valodu lieto ļoti reti, bieži vien tikai skolās vai nepieciešamības gadījumā kādā valsts iestādē. Neformālā saskarsme notiek tikai krievu valodā. Līdzīga situācija ir arī Jelgavā:

- *Es pēdējo reizi runāju 3 gadus atpakaļ, kad vēl mācījos skolā. Runāju latviešu valodā. (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)*
- *Jā, tas ir ļoti atkarīgs no vides. Mums arī ir absolūti krievisks uzņēmums. Proti, daudznacionāls, bet visi runā krieviski, latviešu tur nav. Vienīgais, kas trāpās, tad tas ir mājas pārvaldnieks. Viņi jau zina, ka tu esi krievs, un lai labāk tev apskaidrotu problēmu, kas ir mājās radusies, vai tur ūdens tek, vai kādam radiatora neestrādā, tad viņš vienkārši pāriet uz krievu valodu. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*

Jaunieši nepilsoņi, kas dzīvo Rīgā, latviešu valodu lieto biežāk gan formālajā, gan neformālajā saskarsmē. Daži no respondentiem latviešu valodu lieto katru dienu, taču biežāk tas ir skolā vai darbā, bet ģimenē un privātajā sfērā kopumā tomēr dominē krievu valoda. Salīdzinoši retāk latviešu valodā runā, raksta vai lasa nepilsoņi vecumā pēc 30 gadiem:

- *Ir momenti, kad es skatos pārraidēs vai filmas latviešu valodā, es tās nekad netulkoju uz krievu valodu. Uztveru tekstu pa tiešo. Pēc tam es varu pateikt skaidriem teikumiem krievu valodā to, ko tur runāja. Un tagad jau vairākus gadus, kad es eju uz veikalu, es sāku runāt latviski, jau nedomājot. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Man nav vajadzīga tā valoda, ja nu vienīgi aizpildīt kaut kādus valsts papīrus, bet ar to es reti nodarbojos. (Nepilsonis, vecāks par 30 gadiem, Rīga)*
- *Man vajadzētu latviešu valodā. Bet es no latviešu valodas pāreju uz krievu valodu tīri automātiski. Esmu nolikusi eksāmenu, bet es jau esmu piemirsusi. (Nepilsonis, vecāks par 30 gadiem, Rīga)*

Jautāti par emocijām, kādas izraisa runāšana latviešu valodā, nepilsoņi atbild, ka tas lielā mērā ir atkarīgs no katra latviešu valodas zināšanām. Tie, kas labi zina valodu, neizjūt nekādas īpašas emocijas. Savukārt tie, kas sliktāk zina latviešu valodu, izjūtot zināmu emocionālu spriedzi – saspringumu, bailes kļūstties, nesaprast un būt nesaprastiem. Tāpēc nereti viņi šī iemesla dēļ izvairās runāt latviski:

- *.. man vienkārši nepatīk latviešu valoda. Nesanāk man. Citādi man ar viņiem (latviešiem) ir labas attiecības. (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)*
- *Ir nepilnvērtības komplekss. Es baidos kļūstties, kaut arī viņi saka, ka mēs krievu valodu mācījāmies 50 gadus, jūs latviešu – 10. Nekas, ja arī galotnē kļūstties. Viņi nenosoda. Tāpēc, ja vajag es cenšos runāt. Viņiem tas ir patīkami, un lai nezaudētu tos pašus klientus, es runāju latviski. (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)*

Jelgavas jaunieši – nepilsoņi atzīst, ka atsevišķās situācijās, kad no latviešu puses ir izjūtuši pārmetumus, kritiku vai spiedienu runāt latviešu valodā, viņos valdīja negatīvas emocijas un viņi aiz spītības runāja krievu valodā, lai gan vairākums no viņiem vienlaicīgi piekrita, ka latviešu valodu vajadzētu zināt visiem Latvijas iedzīvotājiem. Tādējādi, jo vairāk situācijai ir piespiedu un spriedzes raksturs, jo mazāka ir vēlēšanās runāt latviski. Un otrādi, jo vide ir draudzīgāka, jo lielāka vēlēšanās sākt runāt latviski.

Reizēm pētījuma dalībnieki jūtoties neveikli tā iemesla dēļ, ka paši latvieši sarunā pāriet no latviešu valodas uz krievu valodu. Tas dažiem krievvalodīgajiem liek justies zemu novērtētiem – kā cilvēkiem, kas nebūtu spējīgi apgūt un lietot latviešu valodu tikpat labi kā latvieši lieto krievu valodu. Tāpat nepilsoņi uzskata, ka viņus lielā mērā bremzē apgūt un praktizēt latviešu valodu paši latvieši, kas pāriet uz krievu valodu saskarsmē ar citu tautību pārstāvjiem:

- *Mums kopmītnē ir ļoti daudz kaimiņi latvieši, viņi zina, ka es esmu krieviete un cenšas manā klātbūtnē vairāk runāt krievu valodā.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Tā starp citu ir pietiekoši liela problēma, latvieši, zinot, ka tu saproti latviešu valodu, vienalga runā ar tevi krievu valodā. Nepatīkami.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Ir sajūta, ka tu esi pazemināts (принижен – krievu val.). Lai viņš runā latviešu valodā, es runāšu krievu valodā, bet mēs viens otru saprotam. Kur ir problēma? Un tā pakāpeniski krievs iemācīsies latviešu valodu, un problēma aizies pati no sevis.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)

Savukārt nepilsoņi, kas vecāki par 30 gadiem, atzīst, ka latviešu un krievvalodīgo vides atrodas paralēli un to krustošanās, kas veidotu saskarsmi starp latviešiem un cittautiešiem, ir ļoti reta:

- *Mēs dzīvojam paralēli. Viss iet paralēli. Un nekur nekas nepārklājas. Ja tomēr kaut kur krustojas, tad notiek saskarsme. Tas notiek ļoti reti un maz.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Lielākā daļa nepilsoņu jūt nepieciešamību uzlabot savas latviešu valodas zināšanas, taču šis atzinums izskan drīzāk kā “pareizā atbilde” vai atbilde vēlējuma formā (“būtu labi uzlabot savas latviešu valodas zināšanas”), nevis motivēta pašu respondentu vēlēšanās. Bieži vien nepilsoņu atbildēs varēja just, ka, neskatoties uz izteikto nepieciešamību uzlabot latviešu valodas zināšanas, viņi to nedarīs laika trūkuma vai citu sadzīvisku problēmu dēļ:

- *Protams, vajag uzlabot.* (Nepilsonis, vecāks par 30 gadiem, Rīga)
- *Es jūtu, bet nav laika.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)

Galvenie iemesli, kāpēc vēlas uzlabot latviešu valodas iemaņas, ir vēlēšanās saprast, par ko apkārtējie runā, un tādējādi nenokļūt muļķīgā situācijā, darba dēļ (lai varētu kārtot formalitātes latviešu valodā un lai varētu iegūt darbus, kuros nepieciešamas latviešu valodas zināšanas), sevis pilnveidošanai, arī augstākās izglītības dēļ, kas Latvijā lielākoties tiek iegūta latviešu valodā:

- *Priekš sevis.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Darbam. Ja brauc uz Rīgu, tur lielākā daļa runā latviski.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Darbam ir vajadzīga valoda. Lai iestātos darbā.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Es pēc skolas iešu uz universitāti, un tur jau viss ir latviešu valodā. Arī lai darbā ņem pēc tam.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)

- *Principā visas budžeta grupas ir tikai LU un RTU. Vēl kaut kur ir Daugavpilī, Liepājā. Ja gribi mācīties un būt vienā līmenī ar saviem vienaudžiem, tad ir jāzina latviešu valoda.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Lai nenokļūtu neveiklās situācijās.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Kā saka mans draugs, nevajag visu saprast vārds vārdā, bet vajag saprast, uz kurieni tu esi "pasūtīts".* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)

Ir nepilsoņi, kas nesaskata vajadzību vai iespēju nedz apgūt, nedz arī uzlabot savu latviešu valodas prasmi:

- *Man nav vajadzīga latviešu valoda. Es te esmu dzimis. Priekš kam man vajadzīga tā latviešu valoda.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Tā lai to nopietni darītu, nē. Tāpat es varu mierīgi dzīvot bez tā. Veikalā un ikdienas saskarsmē man pietiek ar to, ko es zinu. Manā vidē pamatā runā krievu valodā.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Vienkārši vēlēšanās nav. Kāpēc man kaut kur iet uz kaut kādu latviešu (..) un runāt latviski. Priekš kam?* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Katrā grupā bija vairāki respondenti, kas uzskatīja, ka latviešu valoda būtu jāzina visiem Latvijas iedzīvotājiem, jo šeit ir Latvija. Līdz ar to var teikt, ka kopumā netiek apšaubīts latviešu valodas valsts statuss, un viedoklis par to, ka visiem Latvijas iedzīvotājiem būtu jāzina valsts valoda, šķiet tikai loģisks un pašsaprotams:

- *Turklāt tā taču tomēr ir Latvija. Latviski jārunā. Tāpat arī, lai šeit strādātu. Lai mūsu bērni arī zinātu. Lai viņa nekļūtu par miestīņu, Latvija.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)

Līdzās šiem apgalvojumiem bieži vien nepilsoņi piebilst, ka cilvēkiem jādod izvēles iespējas valodas apguvē un to nedrīkst uzspiest.

Nepilsoņu valodas izvēle kontaktos ar latviešu tautības draugiem, paziņām, kolēģiem

Ārpus Rīgas dzīvojošo nepilsoņu vidū vairāk ir tādu, kuru paziņu, draugu, kolēģu lokā tikpat kā nav latviešu. Rīdzinieku vidū šādu nepilsoņu ir salīdzinoši mazāk, viņi arī biežāk saskaras ar nepieciešamību pielietot latviešu valodas zināšanas. Iespējams, tas saistīts ar augstākās izglītības iestāžu, dažādu valsts institūciju koncentrēšanos Rīgā, kā arī ar lielāku ekonomisko rosību, kas prasa zināmu latviešu valodas lietošanu.

Atbildes uz jautājumiem par valodu izvēli kontaktos ar latviešiem atšķiras arī atkarībā no nepilsoņu dzīves vietas. Rīdzinieki aktīvāk par citu pilsētu iedzīvotājiem cenšas uzsākt runāt latviski un pilnveidot savas valsts valodas zināšanas, jo kopumā viņi izjūt lielāku nepieciešamību pēc tās. Bieži vien, ko atzīst arī citu grupu diskusijas dalībnieki, pirms pāriet

runāt latviski, ar paziņām, draugiem vai kolēģiem par to ir jāvienojas, jo spontāni sarunas lielākoties tiek uzsāktas krieviski:

- *Man ir draugi latvieši, ar kuriem mēs speciāli sarunājam runāt latviešu valodā, jo man ir vajadzīga prakse. Bet tas ir pēc garastāvokļa, kad es varu un kad nevaru.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Daudzi saka, ka viņiem ir neērti. Tu esi krievu cilvēks, es nevaru ar tevi runāt latviski.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)

Kopumā ikdienas kontaktos starp krievvalodīgiem un latviešiem, arī jauktajās ģimenēs, biežāk dominē krievu valoda. Kāds pētījuma dalībnieks to skaidro ar krievu valodas starpnacionālo raksturu, kas ir saglabājies kopš PSRS laikiem un kas izpaužas krievu valodas zinātāju joprojām augstajā īpatsvarā bijušās PSRS valstīs:

- *Man ir puisis, kas vairākus gadus jau dzīvo kopā ar meiteni. Puisis ir latvietis, meitene krieviete. Viņai gan to arī pārāk nevajag, bet kā viņa nezināja to latviešu valodu, tā arī vēl tagad nezina.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Starpnacionāla valoda. Tā ir vienkārši tuvāka visiem. Mūsu paaudze visi zināja agrāk, tāpēc arī vieglāk ir sarunāties.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Taču valodas izvēli ietekmē arī citi faktori – cik labi cilvēki viens otru pazīst, kādas tautības pārstāvji piedalās konkrētajā sarunā, arī savstarpējais pazīšanās raksturs: ja grupā vairākums ir latviešu, tad saskarsme norisinās latviešu valodā, ja vairākums ir cilvēku, kuriem dzimtā ir krievu valoda, saruna notiek krievu valodā. Draudzīgos kolektīvos, arī atsevišķās sadzīviskās situācijās sarunas var notikt abās valodās – krievvalodīgie runā krieviski, latvieši – latviski:

- *Kad es aizbraucu uz Rīgu, tad es runāju krievu valodā, bet ar mani runā latviešu valodā. Nekādu problēmu nav. Viņi latviešu valodā, es krievu. Nekas.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Teiksim tā, atkarīgs no tā, kāda kompānija savācas. Ja vairāk ir krievu, tad krieviski. Ja vairāk ir latviešu, tad runā latviski. Ja kaut ko nesapratīs, tad pārtulkos krievu valodā, bez problēmām.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Ja ir normāla kompānija, tad tur vispār nav nekādas valodas barjeras. Runā gan vienā valodā, gan otrā. Pazīst viens otru.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Nav problēmu. Ja sāk vienā valodā, tad var pāriet uz otru valodu. Pēc tam atkal uz to pirmo. Tur nav nekādu problēmu.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Krievu valodas lietošana pilsoņu vidū

Kopumā pilsoņi, kas dzīvo Rīgā, runā krieviski biežāk nekā pilsoņi, kas dzīvo Madonā un kur principā visi, arī krievvalodīgie, zina latviešu valodu un to lielākoties arī lieto ikdienā.

Krievu valodas lietošana lielā mērā ir atkarīga no indivīda vides. Ir pilsoņi - rīdzinieki, kas atzīst, ka pēdējo piecu gadu laikā vajadzība runāt krievu valodā ir būtiski samazinājusies un

krievu valodas zināšanas līdz ar to ir pasliktinājušās. Un ir pilsoņi– rīdzinieki, kas darbā vai ikdienā atrodas līdzās citu tautību pārstāvjiem un runā ar viņiem krieviski:

- *Man bija perfekta krievu, perfekta latviešu valoda. Tagad es pilnīgi jūtu ar katru gadu. Un tagad es vispār pat sāku rīstīties. Nevaru divus teikumus savilkt kopā. Grūti. Es arī strādāju uzņēmumā, kurā praktiski krievi nestrādā. Praktiski es to valodu vispār nelietoju. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Es nāku no jauktas ģimenes, tāpēc man dzīvē vienmēr ir bijusi blakus krievu valoda. Viņa man tika mācīta paralēli latviešu valodai. Es viņu pārvaldu, varētu teikt, ideāli. Man paņīnu loks, krievu, arī ir liels. Un mācos es kopā ar krievu jauniešiem. Tā ka es runāju krieviski tikpat daudz, cik es runāju gadus desmit, piecpadsmīt atpakaļ. Man nekas nav mainījies. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Ikdienā es arī tagad lietoju krievu valodu. Man ir kolēģi krievi, priekšniecība ir krievu, un es studēju kopā ar krievu meitenēm. Tā kā nav nekādu problēmu, ka jātulko no krievu valodas uz latviešu. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Man ir analogiska situācija. Man ģimenē krievu valoda ir dzimtā, universitātē man ir jaukta sarunvaloda, arī darbā kolēģi ir gan krievi, gan latvieši. Ļoti bieži sanāk lietot. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Diskusijas laikā varēja just no pētījuma dalībniekiem pozitīvu attieksmi pret pašu krievu valodu, jo šīs svešvalodas pārvaldīšana tikai papildina cilvēka zināšanu loku:

- *..es krievu valodu iemācījos trīs gadu vecumā. Man šī valoda joprojām ļoti patīk, un es to cenšos lietot pēc iespējas biežāk. Cenšos aprunāties ar kādu krievu vai tāpat ar savu draudzeni. Mēs varam sarunāt ar viņu divas, trīs dienas parunāt krieviski savā starpā, lai gan mēs abas esam latvietes. Tad atkal runājam latviski. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Savādāka situācija ir Madonā, kas tiek uzskatīta par vienu no latviskākajām pilsētām valstī. Pilsoņi - madonieši uzskata, ka gandrīz visi krievvalodīgie viņu pilsētā iemācījušies runāt latviski, tāpēc vajadzība pēc krievu valodas principā ikdienā ir izzudusi. Daži Madonas jaunieši atzīst, ka runā krieviski tikai skolā krievu valodas stundās. Savukārt citi jaunieši, kas kontaktējas ar krievu jauniešiem, lieto krievu valodu arī ikdienā:

- *Tā man draugu nav, kas runā krieviski. Tikai stundās sanāk. Divreiz, trīs reizes nedēļā. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *Krievi arī latviski saprot. It kā tu viņus zini. Mums jau te maza pilsētiņa. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *Man vairāk sanāk runāt krieviski, jo es mācos 2. vidusskolā, tur ir daudz krievu bērnu, un tad sanāk vairāk runāt krieviski. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*

Vairāki madonieši atzīst, ka atsevišķi cilvēki Madonā nesaprot latviešu valodu, bet citi atsakās runāt latviski. Šādā situācijā viņi atsakās no komunikācijas ar cittautiešiem, jo “nevienu jau neies lūgties”:

- *Zina (latviešu valodu), bet viņš vienkārši negrib runāt. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *Ja viņš nesaprot, es nerunāju un cauri. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*

Pilsonu valodas izvēle kontaktos ar citu tautību draugiem, paziņām, kolēģiem

Pilsoņu atbildes lielā mērā sakrīt ar nepilsoņu iepriekš teikto – latvieši, zinot, ka sarunas biedrs ir cittautietis, uzsāk runāt krieviski. Tikai pēc krievvalodīgo pašu lūguma vai īpaša uzaicinājuma saruna turpinās latviski. Vairāki jaunieši rīdzinieki to pamato ar vēsturisko pieredzi, kuras dēļ latvieši ir pieraduši pie svešas valodas klātbūtnes un dominēšanas sabiedrībā:

- *Biežāk ir tā, ja no desmit cilvēkiem vismaz viens ir krievs, tad visi runā krieviski, to it kā nevarētu noliegt.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Pārsvarā man sanāk runāt krieviski. Vienīgais, ja man kāds pasaka, tu zini, mēs varam arī latviski runāt, lai es labāk iemācītos latviešu valodu. Bet kaut kā latviešiem ir tas komplekss, ka ar krieviem ir jārunā krieviski. Es nezinu, vai tas ir vēsturiski, bet kā, bet es tā esmu ievērojusi. Kādi trīs teikumi ir latviešu valodā, tad tas krievu cilvēks kaut ko nav sapratis un tad pāriet uz krievu valodu. Tas ir pilnīgi kaut kā automātiski, par to nedomājot.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Cilvēki ir pieraduši pie tā, ka viņiem ilgu laiku bija jāmācās kāda svešvaloda, un tā bija dominējošā valstī. Un tas tiek izmantots kā viens no galvenajiem argumentiem pret ES. Es atceros, mums 9. klasē bija jāpiedalās konkursā par ES un mums uzdeva jautājumu par dokumentiem, kādā valodā viņiem jābūt ES – katras valsts pašas valodā vai angļu valodā. Es biju vienīgā, kas domāja, ka jābūt katras valsts valodā, bet pārējie visi domāja, ka jābūt obligāti angļiski.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

Akadēmiskā vidē latviešu valoda tiek lietota daudz intensīvāk: studējoši jaunieši, kam dzimtā valoda ir krievu, cenšas savā starpā runāt latviski, lai to uzlabotu. Tāpat ir vērojami gadījumi, kad dažādu tautību jaunieši savstarpēji sarunājas katrs savā dzimtajā valodā. Taču, kā atzīst kāda pilsone, tas notiek tikai mācību iestādē ar studiju biedriem, sadzīvē dominē krievu valoda:

- *Mums ir pretēji universitātē. Pat ja mēs sēžam divi cilvēki, kuriem dzimtā valoda ir krievu valoda, un mazākums ir tie, kas runā latviski, mēs runājam latviski.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Gadās pat tā, ka krievi runā krieviski, latvieši latviski savā starpā un brīnišķīgi saprotas. No malas tas izskatās ļoti jocīgi, bet ir labi.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Pašlaik daudz uzturoties akadēmiskajā vidē, jāsaka, ka tur dominē latviešu valoda. Pat krievi savā starpā, jocīgi skatīties, runā latviski.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

Madonā iedzīvotāji ikdienā ar cittautiešiem draugiem, paziņām pārsvarā runā latviski, jo gandrīz visi madonieši saprotot latviešu valodu. Jaunieši pāriet uz krievu valodu gadījumos, ja sarunu biedrs nesaprot teikto vai arī runā jaukti – pusi teikuma latviski, pusi teikuma – krieviski. Tādējādi ikdienā madonieši biežāk par rīdziniekiem uzsāk runāt latviski:

- *Jauktā valoda. Puse tā, puse tā. Ko atceries, to sper vaļā. Cilvēkiem ir jāmēģina. Ja uzrunā latviski, tad latviski. Ja uzrunā krieviski, tad sākumā, protams, krieviski mēģinu, bet nu ... tad pāriet pa druskai (uz latviešu valodu).* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Es jūtu, ja viņš nemāk ne cik runāt latviski, tad es runāju krieviski, bet ja viņš māk kaut cik, tad jāpamēģina runāt ar viņu latviski.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)

- *Es tāpat. Ja es runāju un jūtu, ka viņš nesaprot, tad es runāju ar viņu krieviski.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Ikdienā Madonā it kā visi, kas krieviski runā, visi zina latviešu valodu, saprot. Dažreiz mēģina runāt, bet viņiem vieglāk ir runāt krieviski. Tad es runāju latviski, bet viņi krieviski.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)

Tāpat madoniešus var raksturot kā uzstājīgākus, prasīgākus latviešu valodas lietošanā attiecībā pret cittautiešiem salīdzinājumā ar rīdziniekiem:

- *... ja man kaut ko vajag, tad, protams, es pielāgošos, bet ja no manis kaut ko prasa, tad es gribu, lai ar mani latviski sāk runāt, kaut gan viņš tur baidās.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)

Latviešu valodas statuss nākotnē, pēc iespējamās Latvijas iestāšanās ES

Prognozes par latviešu valodas nozīmi pēc iestāšanās ES ir dažādas, taču vairākums pētījuma dalībnieku ir pārliecināti, ka latviešu valoda saglabāsies kā valsts valoda. Krievvalodīgie pētījuma dalībnieki vairāk diskutē par to, kādas valodas tiks lietotas un vai to vidū būs krievu valoda, kamēr latviešu respondenti aizskar jautājumus par latviešu valodas kā valsts valodas juridisko aizsargātību, tās "kvalitāti" jeb sajaukšanos ar citām valodām.

Daži nepilsoņi izsaka varbūtību, ka nākotnē papildus latviešu valodai tiks ieviesta vēl viena valsts valoda – angļu valoda - sakarā ar Latvijas un ES likumdošanas saskaņošanu un starptautiskās sadarbības intensificēšanos:

- *Mums būs divas valsts valodas – latviešu un angļu. Krievu valodai te vairs nebūs ko darīt.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Kā bija, tā arī paliks. Cik es zinu, valstīs, kuras jau ir iestājušās, viņiem ir divas valsts valodas. Tās valsts valoda un angļu.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)

Savukārt pilsoņu – rīdzinieku grupā izvērtās diskusija par Valodas likuma pieaugošo nozīmi latviešu valodas pastāvēšanā un aizsargāšanā pēc iespējamās Latvijas iestāšanās ES. Zināmas bažas izraisa varbūtējā ES institūciju iejaukšanās Latvijas likumdošanā saistībā ar latviešu valodas nozīmīguma mazināšanu dažādās sfērās, lai atvieglotu ārvalstu, ES pilsoņu ikdienas dzīvi mūsu valstī. Taču šos pieņēmumus atspēko pārējie diskusijas dalībnieki, ka Eiropa ir pārāk daudzveidīga kultūras un valodu ziņā, un katra valsts ir ieinteresēta savas valodas saglabāšanā, tāpēc nebūs ieinteresēta apdraudēt latviešu valodas statusu. Līdz ar to tiek secināts, ka valsts pati būs atbildīga par savas valsts valodas uzturēšanu un veicināšanu citu tautību pārstāvju vidū:

- *Es domāju, lielāka nozīme būs valodas likumam. Mēs varam skatīties, kāds valodas likums Latvijā bija līdz 99. gadam, tad tie noteikumi bija nedaudz stingrāki nekā tagad. Un varam skatīties, kā ir Francijā, kur ir diezgan drakoniski tie valodas noteikumi. Ja tu nerunā franciski Francijā, tad tev ir grūti dzīvot, ļoti grūti. Tā kā es nedomāju, ka ES*

būs izšķirošais faktors. Drīzāk mēs paši varēsim noteikt, kādā valodā mēs gribēsim runāt. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

- *Ja mēs sekosim līdzīgai situācijai, kas notiek ar valodu, kontrolēsim, lai likumdošana cenšas saglabāt viņu, tad viņa arī paliks. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Ja no Briseles neatnāks direktīva, ka šo likumu mēs nevaram pieņemt. Tad tu varēsi aizmirst par savu paškontroli un visu pārējo. Īpaši pie ES ir brīva kustība, cilvēku plūsma, tad viņa būs brīvāka, un daudz vairāk neapmierināto radīsies, ja kāds mēģinās pastiprināt latviešu valodas likumu. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Būs vienlaikus arī pretinieki tam. Augs pretestība visā Eiropā. Jo citi domās, ka tāds gadījums ar mazo Latviju var atsaukties arī uz viņu valsti. Es domāju, ka viņiem arī negribas zaudēt savu valodu kā tādu. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Kāds pilsonis mazina likumdošanas nozīmi, uzskatot, ka pati sabiedrība nosaka valodu lietošanu. Atsevišķās sfērās, kur būs nepieciešamība, izplatīsies angļu valoda, savukārt ikdienā tiks lietotas tās pašas valodas, kurās sabiedrība jau pašlaik runā, proti, latviešu un krievu. Daudz lielākas bažas izraisa latviešu valodas piesārņošanās no svešvalodām. Vairāki pilsoņi – rīdzinieki uztraucas par latviešu valodas pārāk lielo ietekmēšanos no citām valodām – kādreiz no krievu valodas, tagad – no angļu valodas, un saskata latviešiem tipisku iezīmi pārņemt svešvārdus, bez mēģinājuma tulkot tos latviešu valodā. Iemesli tiek meklēti latviešu slinkumā, zemā pašvērtējumā, vēlmē atdarināt citus u.t.t. Tāpēc kā vispārīgs secinājums jautājumam par latviešu valodas vietu Latvijā pēc iestāšanās ES ir secinājums, ka latviešu valodas saglabāšana vai izzušana, kā arī tās piesārņotība vai tīrība ir atkarīga no indivīdiem, kas to lieto, no viņu attieksmes pret to, proti, no mums pašiem:

- *Te pat runa ir par ne tik daudz par likumdošanu, bet par sabiedrības attieksmi pret valodu...Tāpat es domāju, ka visādas direktīvas būs, bet viņas attieksies uz angļu valodas pielietojumu tikai kādās konkrētās sfērās. Tajās pašās valsts iestādēs, vēl kaut kur. Parastie cilvēki tāpat uz ielas, veikalā, mājās jebkurā gadījumā runās gan latviski, gan krieviski. Kā līdz šim runāja, tā arī tad runās. Vienkārši tas angļu valodas pielietojums būs kaut kādās konkrētās sfērās. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Kādreiz bija daudz lielāka ietekme no krievu valodas, bet tagad ietekme uz latviešu valodu nemainās, mainās valoda, kas ietekmē latviešu valodu. Mēs palasām dažus labu žurnālus, tur anglicismi nāk. Ja agrāk bija viena trešā daļa krievu vārdu, tad tagad ir angļu. Tā kā es saku, ietekme uz valodu jau mainās. Mainās tikai tā valoda, kas ietekmē. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Bet jānotiek ir kaut kam neordināram, lai pazustu valoda. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Valodas pazūd un rodas, bet modernajā pasaulē viņas sajaucas. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Drīzāk tieši tas, ka mums ir tipiski ņemt kādu valodu kā paraugu un tad klausīties viņā. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Līdz ar to es domāju, vai latviešu valoda pazudīs vai paliks, tas ir atkarīgs no katra cilvēka un ja tas tiks popularizēts un cilvēkiem tas būs uzspiests, ka cilvēki sargājiēt savu valodu un neļaujiet tai, lai tā tiek piesārņota, tad, es domāju, cilvēku apziņa varētu palīdzēt. Bet noteikti angļu valodas iespaids palielināsies, jo būs gan starptautiskās tiesības, gan visi starptautiskie līgumi, tas viss būs vajadzīgs un ļoti lielā mērā nāks. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Angļu valodas pieaugošā nozīme pēc iespējamās Latvijas iestāšanās ES tiek prognozēta gan pilsoņu, gan nepilsoņu vidū. Sfēras, kurās angļu valodas loma varētu pieaugt, ir darba sfēra, arī sadzīves kontakti sakarā ar prognozēm par iebraucēju skaita pieaugumu. Tāpat lielākā daļa pētījuma dalībnieku uzskata, ka krievu valoda un latviešu valoda sabiedrībā saglabāsies, jo izmaiņas un paradumi valodu lietošanā noris ļoti lēni:

- *Valsts līmenī jau varbūt arī ieviesīs kādas citas valodas, bet saskarsmē paliks tās pašas latviešu un krievu.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Vairāk brauks no citām valstīm. No Anglijas. Viņi taču runās angļu valodā. Tagad pat krievu valoda būs kā svešvaloda. Angļu un vēl latviešu valoda.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Vienīgais, ka mazāk runās latviski tāpēc, ka ienāks cilvēki, viņi runās angļu valodā, tāpēc ka nezina latviešu valodu. Līdz ar to nāksies angļu valodā vairāk runāt.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)

Daži nepilsoņi izsaka pieņēmumu, ka latviešu valodas nozīme mazināsies un tā kļūs par tādu kā vietējo dialektu Eiropas kontekstā līdzīgi kā latgaļu valoda Latvijā. Šāds viedoklis raksturīgāks ir tieši daugavpiliešiem un nepilsoņiem vecumā pēc 30 gadiem. Arī pilsoņi – madonieši ir satraukti par iespējamo latviešu valodas izzušanu: kāds uzskata, ka krievvalodīgo iedzīvotāju vidū latviešu valodas lietošana samazināsies, jo viņš paredz atvieglojumus latviešu valodas apgūšanā skolās ar krievu mācību valodu. Tādējādi līdz ar valodu arī latviskā identitāte ir apdraudēta. Kāds cits madonietis – pilsonis savukārt raizējas, ka latviešu izbraukšana no Latvijas labākas dzīves meklējumos un citu tautību pārstāvju migrācija valstī mainīs nacionālo sastāvu, kas arī mazinās latviešu valodas lietošanu ikdienā:

- *Vispār pazudīs. Viss būs, man liekas, angļu valodā. Tagad ir vairāk jāliek uzsvars uz angļu valodu. Jo visticamāk, ka mēs pazaudēsim savu individualitāti.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Samazināsies. Jo krievvalodīgajiem vairs neuzspiedīs mācīties latviešu valodu Latvijā.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Saprotiet, tas būs kā vietējais dialekts. Tauta, neliela tautas daļa runās latviešu valodā, bet visi datori, visa dokumentācija ātri vien pāries uz angļu valodu. Ja firmas būs augstā līmenī, un labas tūrisma aģentūras, ja firma kontaktējas ar Eiropas valstīm, tad, manuprāt, viss būs angļu valodā.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Es domāju, ka samazināsies. Tie, kas meklēs labāku darbu, tie aizbrauks ārpus Latvijas. Un te vairs nevajadzēs runāt latviski, te runās citās valodās.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)

Starpnacionālo attiecību vērtējums: tagad un pēc iespējamās**Latvijas iestāšanās ES**

Pilsoņu rīdzinieku diskusija par starpnacionālajām attiecībām izvērtās plaša, aptverot situāciju Latvijā kopumā un sadalot starpnacionālās attiecības divos līmeņos: ikdienas saskarsmes un politiskajā līmenī. Savukārt pilsoņu madoniešu diskusija ir raksturojama kā situatīva, vērsta uz Madonas situāciju. Ja pilsoņi atzīst starpnacionālo konfliktu klātbūtni tikai politiskajā līmenī, tad nepilsoņu starpnacionālo attiecību vērtējums nav tik viennozīmīgs. Pirmās un spontānākās atbildēs nepilsoņi noliedz konfliktu esamību ikdienā, - tie eksistē politiskajā līmenī, taču diskusijas gaitā atklājas atsevišķi gadījumi, kad ir izjustas nesaskaņas tautības dēļ sadzīvē un kas norāda par konfliktu esamību latentā, vēl neapzinātā veidā sabiedrībā.

Nepilsoņi

Izvērtējot nepilsoņu viedokļus jautājumā par starpnacionālajām attiecībām valstī, ir jārunā par spontāno reakciju un sekundārajām atbildēm.

Pētījuma dalībnieki sākotnēji noliedz konfliktu esamību, starpnacionālās attiecības raksturo kā normālas - ikdienas līmenī latvieši un citu tautību pārstāvji draudzīgi pastāv līdzās, jo kopumā šeit dzīvojošiem cilvēkiem mentalitāte ir līdzīga, proti, mierīga, vēsa, atturīga. Tas, ka nepilsoņi runā nevis par krievu vai latviešu mentalitāti, bet par Latvijas iedzīvotāju mentalitāti, norāda uz zināmu kopības sajūtu.

Atsevišķi nepilsoņi, tāpat kā pilsoņi, ir pārliecināti, ka nesaskaņas krievu un latviešu starpā ir radītas mākslīgi un to iniciatori ir valsts politikas veidotāji. Atsevišķi izteikumi norāda uz negatīvu attieksmi pret Latvijas politiķiem:

- *Lieliskas! Godīgi sakot, lieliskas.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Ja nu vienīgi nesaasina uz politiskās situācijas rēķina.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Tieši tā. Kastroļu līmenī viss ir labi. Sadzīves līmenī. Vienkāršajā dzīvē, veikalā. Ja tikai neaiztiek politisko situāciju.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Vienkārši krievi ir samierinājušies, ka Krievija ir kā ASV. Tā jau ir daudznacionāla valsts. Un arī Latvija ir daudznacionāla valsts. Nav vienas nacionalitātes. Dzīvo visi. Mūsu valdībai nepatīk krievi. No krieviem ir visas nelaimes. Visas. Kāpēc gan? Kāpēc uz tiem melnajiem čurkām, kas tirgū tirgojas ar tomātiem un arbūziem, kāpēc uz viņiem neviens tā neuzēdas, kā uz mums? Viņi katrā gadījumā nekad nav strādājuši. Viņi ir tikai tirgojušies. Bet, cik es zinu, man mamma atbrauca no Lietuvas 1956. gadā, Krievija subsidēja Latviju, cēla te viss kaut ko, lai būtu, bet vēl tie letiņu politiķi vaukšķ par to, lai Krievija Latvijai atdod kaut kādu naudu. Tas ir kaut kāds murgs no mūsu politiķu puses.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Bet tieši tā, ir atsevišķi cilvēki, kas kaut kādā veidā grib iekost Krievijai. Es skatos visas tās ziņas, cik nu sanāk, tad, lai kā arī Latvija tur nesprēgātu, Krievija tomēr ir gudrāka.*

Es nerunāju par vienkāršiem cilvēkiem, es runāju par mūsu lieliskajiem politiskajiem darbiniekiem. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)

- *Krievu mentalitāte te ir mierīga un latvieši ir mierīga tauta. Ziemeļu Kaukāzā lietas notiktu citādāk. (Nepilsonis, vecāks par 30 gadiem, Rīga)*

Nepilsoņi atzīst, ka gan latviešu, gan krievvalodīgo vidū ir saglabājušās nelielas cilvēku grupas, kā jauni, tā veci, kas savos uzskatos joprojām ir radikāli un naidīgi noskaņoti, taču šādu cilvēku ir maz un viņi negūst atsaucību, jo nevajadzīgi saasina savstarpējās attiecības un pat traucē risināt sasāpējušus etniskos jautājumus, kur nepieciešama sapratne:

- *Pievērstā uzmanību, kad iet kaut kādi mītiņi pie Brīvības pieminekļa, atkal jau pret krieviem – tur, vācieties projām, un tādā garā. Tā ir viena un tā pati ļaužu čupiņa. Es jau viņus pēc sejas pazīstu. Bet 23. maija mītiņš, visi gāja, es arī, jo es uzskatu, ka mūsu bērniem un mazbērniem ir jāmācās krievu valodā. Viss bija kulturāli. Tautas bija daudz. Bet mūsu nacboļševiki iznāca ar Krievijas karogiem. Nu priekš kam tas bija vajadzīgs? Tā čupiņa. Un tur tāda pati čupiņa. Rezultātā sāk izdomāt kaut kādas problēmas. Krievi nav vainīgi. Uzskullē abās pusēs, bet principā mēs visi ļoti labi dzīvojam. (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)*
- *Ir cilvēki, krievi, kas latviešus gandrīz vai nosist grib un kliez un sauc par fašistiem, bet ir arī latvieši, kas saka: “krievu cūka.” Jauniešu vidū konfliktu ir daudz, bet, man liekas, ka no abām pusēm vienādi. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*

Pētījuma dalībnieki, iedziļinoties jautājumā par starpnacionālajām attiecībām, sāk atcerēties gadījumus, kad ir izjutuši nepatiku, diskrimināciju u.c. negatīvas emocijas galvenokārt latviešu valodas nezināšanas dēļ, arī savas tautības un nepilsoņa statusa dēļ. Vairākums no viņiem uzskata, ka iepriekš minētās nesaskaņas iniciē latvieši ar savu nevēlēšanos saprast, uzklaut citu tautību pārstāvjus. Tam pamatā ir vēsture un latviešu valodas jautājums. Daļa pētījuma dalībnieku šim viedoklim nepiekrīt un uzskata, ka strīda izraisītāji var būt gan krievvalodīgie, gan latvieši – viss ir atkarīgs no katra konkrētā cilvēka personības:

- *Man ir diezgan daudz latviešu apkārt. Mēs labi satikām. Kad es atnācu uz skolu, es sajutu vieglu spiedienu. Mums kolektīvs ir uz pusi latvieši un krievi. Mācību pārzine ir krieviete, direktore – latviete. Mācību pārzine neaiztiek latviešu skolotājus. Direktore neaiztiek krievu skolotājus. Un sanāca, ka ar katru gadu, es tur strādāju 6 gadus. Un šī starpība ir arvien lielāka un lielāka. Konflikts aug arvien lielāks. Un tas viss beigsies 2004. gadā, kad visus krievu skolotājus gluži vienkārši palūgs aiziet no skolas. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Pamata masa mūsu nodaļā ir krievvalodīgie iedzīvotāji un viena sieviete ir latviete. Es tur strādāju 4 vai 5 gadus. Citi tur strādā pat 15 gadus, bet tikai nesen noskaidrojās, kāda viņai ir attieksme pret krieviem. It kā tāda jau trīte, bet nesen bija saruna par ES. Kolēģis saka, ka te nēģeri sabrauks un runājām par to un par šo, bet viņa teica, lai labāk brauc nēģeri nekā krievi. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Man ir tāda sajūta, ja arī ir kaut kādi konflikti, tad viņi nāk no latviešiem. Cik esmu redzējis tādas situācijas. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Es gulēju slimnīcā. Pēc avārijas. Profesore, inteligenta sieviete ienāk un pieprasa man runāt latviešu valodā. Bet es nevaru viņai pastāstīt to, kas ar mani notiek, latviešu*

valodā. Man ir tādas dusmas uz viņu. Tāpat arī, kad dzemdību namā gājām bērnu reģistrēt. Tur ir meitene, kas nevēlas runāt ar jums krievu valodā. Ej kaut vai ar vārdnīcu runā. Aizvainojoši. Es uzskatu, ka tādās valsts iestādēs ir jārunā gan krievu valodā, gan latviešu. (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)

- *Ne obligāti. Runāt viņiem nav obligāti, bet saprast viņiem tevi vajag vienmēr.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Es latviešu valodu saprotu, bet pateikt ar vārdiem es nevaru. Viņi nevēlas runāt.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Tas arī ir konfliktu pamatā, kad tevi vienkārši negrib saprast.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Ziniet, katram ir individuāli...Man draudzene saskārās ar tādi lietu, ka viņai iebāza degunā, ka tu, lūk, esi krieviete, tu te neesi nekas un viss. Man tā nav. Kā saka, katrā nācijā ir savi kropļi. Tas viss ir atkarīgs no cilvēka personības, es domāju.* (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)

Nepilsoņi jaunieši skaidro grūtības krievvalodīgajiem iegūt noteikta veida izglītību vai darbu kā apzinātu Latvijas politiķu un iedzīvotāju vēlēšanos saglabāt politisko ietekmi, kuras pamatā ir bailes zaudēt Latvijas neatkarību un latviešu valodu:

- *Stradiņa universitātē ir public relations fakultāte un krievus tur nelabprāt ņem. Negrib pie starptautiskām attiecībām laist speciālistus ar krievu valodas zināšanām. Man daudzi paziņas centās iestāties. Neņem krievus tur.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Mēs negribam no Latvijas uztaisīt krievu valsti un par valsts valodu uztaisīt krievu valodu. Viss ar to ir pateikts. Mēs dzīvojam mierīgi un neaiztieciem mūs, bet viņi tomēr grib mūs pārmācīt, pārtaisīt.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)

Diskutējot par etniskajām attiecībām, vairākās nepilsoņu grupās izskanēja atzinums, ka ir vērojama krievu un latviešu norobežošanās darba sfērā, kaut gan, kā sacīja paši pētījuma dalībnieki, šādam dalījumam nevajadzētu būt. Lielākoties šī segregācija veidojas pēc valodas, kāda dominē darba kolektīvā:

- *Darbā. Es esmu darba devējs. Man trīs cilvēki prasa darbu – divi latvieši, viens krievs. Paņems divus latviešu.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Es gribu teikt, ka darbā Akadēmiskajā bibliotēkā es iestājos pavisam nesen. Viss nacionālais bibliotēkas sastāvs, tie ir latvieši. Ir tikai daži krievi. Viņi mani paņēma bez problēmām tikai tāpēc, ka es zinu latviešu valodu. Droši vien tas vairs nav aktuāli – krievs vai latvietis. Ja zini latviešu valodu, tad tevi pieņems darbā, ja nezini – nepaņems. Agrāk gan bija – ja pasē neesi latvietis, tad ej, staigā. Čau!* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Cik es zinu, tad Rīgā arī tāda situācija ir, it kā klani. Proti, krievi taisa savu firmu, tad tur visi darbinieki būs krievi, pat apkopēja. Ja tā ir latviešu firma, tad tur runā tikai latviešu valodā, tad tur visi būs latvieši. Klani. Tas ir visur. Poļi arī ar poļiem. Visi turas kopā ar savējiem.* (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)

Nepilsoņi, tāpat kā pilsoņi atzīst masu mediju ietekmi uz etnisko attiecību veidošanos Latvijā. Atšķirībā no pilsoņiem, nepilsoņi kļūdas un nepilnības saskata latviešu masu saziņas līdzekļos – gan televīzijā, gan presē. Daži pētījuma dalībnieki pārmet Latvijas medijiem mēģinājumus

mazināt krievvalodīgo iedzīvotāju problēmu svarīgumu valstī, atspoguļojot tās sagrozīti, nevis konstruktīvi, kā arī neveidojot draudzīgu un pretimnākošu tēlu par šo sabiedrības daļu:

- (23.maija mītiņā) *Bija tur kādi četri tie nacionālboļševiku karogi, Krievijas, bet bija arī kādi padsmīti Latvijas karogi. Bet Latvijas TV, es skatījos ziņas, tur parādīja kā reizi tos Krievijas karogus, bet Latvijas karogus nerādīja. Viņi teica, ka pēc lietus, kas tur nedaudz uzlija, visi izklīda pa kafejnīcām. Visi 10 vai 15 tūkstoši. Kā es paskatījos, kā viņi latviešu auditorijai rādīja šo mītiņu ziņās. Es domāju, ka tas bija ...* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Vai arī avīzes, kad palasi.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Nē, bet es runāju par latviešu ziņām. Es speciāli skatījos. Teica, ka kaut kādi padsmīti cilvēki ir atnākuši, kas pēc tam izklīda pa kafejnīcām, parādīja kaut kādu tantuku ar pīgu. Slima sieviete kaut kāda. Viņi neparādīja neko pozitīvu. Un tas, kas bija pozitīvs ...* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Domas par to, kā attiecības starp latviešiem un citu tautību pārstāvjiem varētu attīstīties pēc Latvijas iestāšanās ES, ir dažādas. Daļa nepilsoņu domā, ka attiecības uzlabosies, jo migrantu ieceļošana saliedēs Latvijas iedzīvotājus. Tāpat saliedēs arī kopīgais statuss – eiropieši:

- *Es domāju, ka ļoti izmainīsies, jo atbrauks pie mums arābi, visādi melnie, tad mēs apvienosimies.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Mēs būsīm eiropieši. Būs tāda kā novienādošanās (уравниловка). Eiropieši. Un atbrauks pie mums kaut kādi tumšie arābi, un runās viņi, nu labi, angļu valodā. Daudziem no mums angļu valoda ir pilnīgi sveša valoda. Tad jau labāk latviski vai krieviski. Un skatīsies viņi uz mūsu meitenēm. Mūsu čaļiem vispār būs traki.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Viņi (arābi) te nabagi paliks. Latvijas iedzīvotāji vairāk saliedēsies. Krievijā taču kara laikā visi saliedējas. Citādi katrs ir par sevi, bet kara laikā saliedējas. Tā arī mēs saliedēsīsimies.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *No vienkāršās tautas puses arī nemainīsies, jo cilvēki kopēju valodu vienmēr atradīs.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)

Izskan arī pretējas prognozes par etnisko attiecību saasināšanos. Faktori, kā dēļ tas varētu notikt, ir pieaugošā iedzīvotāju nabadzība pēc iestāšanās ES, kas var cilvēkus padarīt vēl naidīgākus, latviešu lepnīgums par savu ES pilsoņa statusu un vienlaicīgi citu tautību iedzīvotāju skaudība par latviešu privilēģijām, latviešu rūgtums uz cittautiešiem sakarā ar saņemtajiem pārmetumiem no ES institūcijām par lielo nepilsoņu skaitu valstī:

- *Attiecības kļūs saspringtākas starp latviešiem un krieviem, jo viņi ir latvieši.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Latviešus vairāk skaudīs. Viņus vēl vairāk nemīlēs. Vairāk gan runās krievu un angļu valodā.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Tāpēc, ka Latvija kļūs par Eiropas daļu. Nu kā? Teica, ka Latvija tikai tāpēc nevar iestāties, ka 30% iedzīvotāju ir krievvalodīgie un lielākā daļa ir nepilsoņi. Un kā valsts var iestāties ES, ja ir tik daudz nepilsoņu. Un tāpēc varētu būt saasinājums.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Stipri skars darba devējus, jo dabiski, ka nodokļi palielināsies, cenas palielināsies, plus vēl tas NATO. Tur vēl maksā. Visur maksā, bet algas tāpat ir mazas. Galu galā tauta*

paliks nabadzīga un vienkārši paliks nikna. Tad varbūt arī starp tautībām saasināsies situācija. (Nepilsonis, jaunieši, Rīga)

Pilsoņi

Rīdzinieki – pilsoņi uzskata, ka ikdienas kontaktos attiecības starp latviešiem un cittautiešiem ir normālas, zināmā mērā cilvēki ir savstarpēji apraduši un pielāgojušies, kā rezultātā Latvijā dzīvojoši krievi savas mentalitātes ziņā ir uzskatāmi par “Latvijas iedzīvotājiem”, kas vairāk līdzinās latviešiem nekā Krievijas krieviem:

- *Latvijā dzīvojošos krievus es nevarētu uzskatīt par krieviem. Viņi ir Latvijas iedzīvotāji. Viņiem mentalitāte arī ir nedaudz mainīta. Bet, Krievijā dzīvojošs krievs, tas ir krievs.* (Pilsonis, jaunieši, Rīga)
- *Īpaši to var labi saprast, ja izbrauc ārpus Latvijas uz Krieviju, tad mūsu krievi nav tādi paši kā krievi Krievijā vai Āzijā. Mēs esam jau kaut kā asimilējušies.* (Pilsonis, jaunieši, Rīga)

Taču nopietnas etnisko attiecību problēmas veidojas politiskajā līmenī. Daudzi jaunieši ir pārliecināti, ka Latvijas politiķi ar nodomu kultivē un saasina etniskās nesaskaņas valstī, izmantojot tās savās politiskajās spēlēs par varu. Arī ārpolitika, īpaši attiecībās ar Krieviju, nav labvēlīga iekšējo etnisko attiecību uzlabošanai. Rezultātā sabiedrība ir stimulēta, lai tā sadalītos divās frontēs:

- *Es te gribētu nodalīt divas lietas – viena ir sadzīve, tavs kaimiņš, un otrs ir jau augstākā, teiksim, politiskajā līmenī. Negribētu teikt sabiedrisko attiecību līmenī, bet nu tā. Jo, man liekas, ka no tā tiek veidota diezgan liela ažiotaža. Man liekas, ka tā brēka ir daudz lielāka nekā vilna, jo reāli taču neviens uz ielas nešauj viens otru nost par to, ka kāds runā kādā valodā. Bet tas vienkārši tiek uzkurināts diezgan mākslīgi, un, manā uztverē, tas ir tādēļ, lai uzvarētu cīņu par varu. Zināma cilvēku grupa izmanto šo argumentu, lai būtiski nošķirtos no citas cilvēku grupas un līdz ar to iegūtu zināmu varu.* (Pilsonis, jaunieši, Rīga)
- *Jā, man ir līdzīgas domas. Kaut kur mājās vai ar kolēģiem - pilnīgi nav nekādu problēmu. Visi kopā svinam dzimšanas dienas, strādājam, runājam kā sanāk – latviski, krieviski. Tā nav tik liela problēma, kā tiešām kaut kādi politiskie spēki to izmanto.* (Pilsonis, jaunieši, Rīga)

Jaunieši – pilsoņi, kas dzīvo Rīgā, atzīst, ka pastāv vēl viens starpnacionālo attiecību dalījums – pēc vecuma. Jaunieši tiek uzskatīti par savstarpēji tolerantākiem, kamēr vecākās paaudzes – daudz neiecietīgākas, radikālākas savos uzskatos. Vecāko paaudžu starpnacionālo konfliktu, pēc pētījuma dalībnieku domām, atrisinās laiks, nomainoties paaudzēm:

- *Es arī domāju, ka zināmā mērā tās attiecības tiek uzkurinātas, un es arī sadalītu cilvēkus ne tikai sabiedrība un politiķi, bet arī pa vecumiem, jo, cik es manu, cilvēki manā vecumā, viņi ir diezgan lojāli gan krievi, gan latvieši viens pret otru, bet cilvēki, kuri ir vecāki – vai kaut kāds iepriekšējo gadu naidis, vai, es nezinu, viņi vienkārši necieš vai nevēlas pieņemt kaut kādas jaunas idejas.* (Pilsonis, jaunieši, Rīga)

- *Cilvēkus nevar pārmācīt šādā vecumā. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Ir jāgaida, kamēr nomainās paaudzes. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Pilsoņi – rīdzinieki, tāpat kā nepilsoņi, norāda uz būtisku problēmu Latvijā, kas sarežģī savstarpējo saprašanos starp latviešiem un cittautiešiem – tās ir atšķirīgās informācijas telpas. Masu saziņas līdzekļi latviešu un krievu valodās radikāli atšķiras pēc paustās informācijas un nostājas politiskos jautājumos. Viņuprāt, masu mediji krievu valodā bieži vien tiek izmantoti krievvalodīgās sabiedrības daļas manipulēšanai, lai uzturētu tās negatīvo nostāju pret procesiem valstī:

- *Ir vēl viena problēma, ko es iedomājos. Ir nelaime, ka latvieši un krievi Latvijā dzīvo divās informācijas telpās. Latvieši skatās latviešu televīziju, latviešu avīzes lasa, krievi lasa krievu avīzes, skatās Krievijas televīziju. Es, teiksim, skatos viņas abas, jo man reizēm liekas, ka, ak, kungs, tur notiek karš, bet tu izej uz ielas un viss ir normāli. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Ja runā par Krievijas televīzijām, tad man bija viens tāds gadījums pirms gada. Es biju aizbraucis uz vienu rūpnīcu Vācijā. Tur bija tāda grupa, mēs no Latvijas bijām trīs cilvēki un no Krievijas pārstāvji, cilvēki 30. Un tad bija viens zēns no Novosibirskas, tādā vecumā kā es, man saka, man jau patīk pie jums, tur ir forši, es tur esmu bijis, un viņš to reāli nopietni man saka, – bet pret mums (domāts krieviem) te taču tik slikti izturas – man bail atbraukt uz Jūrmalu. Tāda informācijas plūsma. Un ļoti daudzi cilvēki šeit dzīvo tajā pašā informācijas plūsmā. Viņš neiziet uz ielas un nepaskatās, bet viņš paskatās televīzijā un izdara secinājumus. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Bez maz vai genocīds un rasisms. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Daži rīdzinieki domā, ka latvieši ir tolerantāki pret krievu kultūru, vairāk apmeklē kultūras pasākumus krievu valodā un biežāk izmanto masu saziņas līdzekļus krievu valodā (piemēram, kabeļtelevīzijas). Taču, iespējams, tas ir vairāk saistīts ar joprojām labajām krievu valodas zināšanām latviešu vidū nekā ar viņu toleranci:

- *Latvieši tomēr kaut kā vairāk iesaistās tajā krievu kultūrā. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Tolerantāki mazliet. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Skatās krievu televīzijas. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Madoniešu etnisko attiecību vērtējums ir lokāls, vērsts uz savas dzimtas pilsētas ikdienu. Kopumā attiecības starp latviešiem un krieviem tiek vērtētas pozitīvi, kā mierīgas, draudzīgas:

- *Es domāju, ka attiecības ir normālas, labas. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *Mums te mierīgi Madonā. Rīgā tur jau vairāk firmas, krievi jau ir uzņēmēji. Latvieši ir bailīgāki. Un tad, ja tev kaut ko vajag, tad tev jārunā tajā krievu valodā.. Bet mums mierīgi, man liekas, kopumā. Es to tā neizjūtu, ka latviešiem un krieviem būtu kaut kas ... (Pilsonis, jauniešs, Madona)*

Vienīgie etniskie konflikti ir vērojami jauniešu vidū, kas vecākās paaudzēs izzūd un nogludinās līdz ar jaunības “lecīguma”, dumpīguma mazināšanos. Tā kā dažādu tautību pretēja dzimuma

jaunieši draudzējas, tad visasākie strīdi un nesaskaņas valda starp dažādu tautību viena dzimuma skolēniem, kas ir konkurenti pretējā dzimuma uzmanības pievēršanā:

- *Latviešu zēni draudzējas ar krievu meitenēm. Un krievu zēni ar latviešu meitenēm, bet problēmas ir krievu zēniem ar latviešu zēniem. Kas skolā mācās, tiem jau savādāk notiek.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Tas tāds jauniešu.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Vienkārši tu izaugi no tā vecuma.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Var jau būt. Tad ir jāstrādā, tad nav laika kasīties vai kaut ko tur.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)

Daži pilsoņi – rīdzinieki paredz Latvijas sabiedrībai grūtības pēc iespējamās iestāšanās ES. Tā kā ES valstis tiek raksturotas kā atvērtas un multikulturālas, tad Latvija neapšaubāmi sastapsies ar pārbaudījumiem, kas saistīti ar citu tautību pārstāvju pieņemšanu mūsu sabiedrībā. Līdz šim ne īpaši veiksmīgā integrācijas jautājumu risināšana liecina par sabiedrības nesagatavotību risināt problēmas saistībā ar migrāciju, kas, pēc daudzu domām, Latvijā noteikti pieaugs, kļūstot par ES sastāvdaļu. Kāds diskusijas dalībnieks skaidro komplikētu starpnacionālo attiecību veidošanos ar latviešu “kā okupētu cilvēku” apziņas stāvokli, kuras rezultātā cilvēki izjūt nedrošību un apdraudētību attiecībās ar citu tautību pārstāvjiem:

- *Mums ir tas mūžīgi pērto sindroms. Mēs uzskatām, ka tie paši krievi ir okupanti un tādā garā, tāpēc varbūt arī mums tās attiecības nav tik raitas un tekošas kā vajadzētu būt, jo cilvēki vien esam.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Ja mēs tagad iestājamies ES, un ES vide ir tik multikulturāla, ka ja tur pret katru naidoties, tad tur vienkārši nav iespējams dzīvot. Ja mēs savā starpā nevaram sadzīvot divas nācijas, jo, teiksim, pēc ... cik es zinu, tad krievvalodīgo cilvēku Latvijā ir aptuveni 40%, statistiku nepārvaldu. Tagad padomājiet, Latvijā iebrauc tie paši arābi, ķīnieši, franči, persieši .... vācieši, itāļi.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Te varētu ar kurdiem cīnīties.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Tur tā problēma, ka mēs varētu cīnīties, bet kāpēc jācīnās?* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Nekas cits neatliks, tāpēc, ka tev liekas, ka Eiropā viss ir baigi forši. Bet apskaties, kā vācieši cīnās ar viņiem. Viņi tiešām cīnās ar viņiem.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Runa neiet par problēmu, bet par attieksmi pret citu tautu iedzīvotājiem. Ja mēs paši savā Latvijā nevaram atrisināt problēmas starp latviešiem un krieviem, tad kur nu vēl, ja citas tautas būs.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Tāpēc jau pašlaik ir tā bišķiņš saspringtā gaisotne, jo gan krievi saprot, gan latvieši saprot, ka tūlīt būs jākaro ne tikai savā starpā, bet arī vēl kāds jāpaķer līdz.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

Prognozes par to, kā varētu mainīties etniskās attiecības pēc Latvijas iestāšanās ES un sabiedrībai kļūstot etniski daudzveidīgākai, ir dažādas. Daži pilsoņi uzskata, ka krievu tautības jaunieši aizceļos no Latvijas uz attīstītākām valstīm ar augstāku dzīves līmeni un tas veicinās stabilitāti valstī, kamēr citi izsaka pieņēmumu, ka latvieši un krievi varētu pat satuvināties, parādoties nepazīstamu kultūru pārstāvjiem. Tāpat atsevišķi jaunieši domā, ka sabiedrībā daudz

aktuālāks par dalījumu pēc tautības būs dalījums pēc interesēm, profesijas, uzskatiem u.tml., kas sabiedrību varētu padarīt stabilāku un rīcībspējīgāku:

- *Man liekas, ka, ļoti iespējams, ka no krievvalodīgo jauniešu grupas daudzi tomēr izvēlēties braukt ārpus Latvijas meklēt labākus dzīves apstākļus. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Līdz ar to varbūt nebūs tās spriedzes tik lielas, jo nebūs vairs lielas daļas bļāvēju. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Dalīsimies skeptiķos un piekritējos, pozīcijā un opozīcijā. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Vai arī tiešām sadalīsimies uzskatu zonās. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Es domāju, ka uzlabosies attiecības starp krieviem un latviešiem, jo būs daudz citu tautību cilvēku un viņu kultūra ne vienmēr būs saprotama, tad latviešiem krievi un krieviem latvieši, šī kultūra jau ir saprotama. Īpaši to var labi saprast, ja izbrauc ārpus Latvijas uz Krieviju, tad mūsu krievi nav tādi paši kā krievi Krievijā vai Āzijā. Mēs esam jau kaut kā asimilējušies. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Izskan arī viedoklis, ka nākotnē lielā mērā latviešu attieksmi pret migrantiem noteiks pašu iebraucēju uzvedība un ka savstarpējās attiecības veidosies mijiedarbības rezultātā. Tāpat saglabāsies liela ietekme politiķiem uz sabiedrību, kas var gan veicināt, gan bremsēt sabiedrības kapacitāti risināt integrācijas jautājumus:

- *Par to, kā mēs sadzīvosim ar cittautiešiem, kad mēs iestāsimies ES: manuprāt, atkarībā no tā, kā viņi atbrauks uz Latviju, un ko viņi sagaidīs no mums, un kā viņi uzvedīsies, vai viņi skandalēsies un kaut kādas prasības sev uzstādīs un kaut ko tādu, - no tā būs atkarīga mūsu attieksme pret viņiem. Lielā mērā tas ir atkarīgs arī no politiķiem, kā tas tiks mums pasniegts. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Attieksme pret iespējamo Latvijas iestāšanos ES

Pilsoņu un nepilsoņu grupās diskusijas par ES izvērtās kopumā negatīvas, lai gan visās grupās bija arī eiroatbalstītāji. Taču šo eiroatbalstītāju uzskati likās “vāji”, nepamatoti un tos nomāca eironoliedzēju labi pamatotie un pārdomātie viedokļi un argumenti. Neskatoties uz negatīvo noskaņojumu grupās, gandrīz visi pētījuma dalībnieki bija pārliecināti, ka Latvija iestāsies ES. Piedevām nepilsoņiem šķiet, ka valdība šajā jautājumā jau ir pieņēmusi lēmumu, un referendums ir tikai formalitāte.

Atbildēs uz jautājumu par attieksmi pret Latvijas iestāšanos ES pilsoņu un nepilsoņu vidū ir daudz kopīgu iezīmju, tāpēc šis jautājums ir apskatīts, nedalot pēc pilsoniskā statusa, un būtiskākās atšķirības pēc tautības pieminētas šī jautājuma analīzes gaitā.

Negatīvie viedokļi par Latvijas iestāšanos ES

Visai izplatīts viedoklis iedzīvotāju vidū ir par pārāk sasteigto Latvijas politiķu lēmumu pievienoties jaunai savienībai. Cilvēkiem joprojām spilgti atmiņā ir saglabāties Padomju

Savienības laiks, kas izraisa nepatiku pret pašu vārdu “savienība”, pret domu, ka daļa tik grūti atgūtās neatkarības būs jādeleģē ES institūcijām. Tāpat iestāšanās 2004.gadā šķiet sasteigta ekonomisku apsvērumu dēļ – Latvija nav ekonomiski izaugusi līdz līmenim, lai spētu būt līdzvērtīgs ES partneris, bet kā tās “piedēklis” tur būt nav vērts, jo tas draud ar ekonomisku pakļautību ES lielvalstīm. Sasteigtības sajūta rodas arī no nepārtrauktajām, straujajām izmaiņām visdažādākajās valsts jomās, kuru tempi, Latvijai iestājoties ES, tikai pieaugs, un tiek prognozēts, ka ļoti daudzi cilvēki nebūs spējīgi dzīvot tik strauji mainīgā vidē:

- *Es principā esmu par iestāšanos ES, bet ar vienu piebildi – Latvijai vēl ir pārāk agri to darīt. Tā kā atšķirība ekonomikas jomā būs ļoti liela, tad viņa vēl vairāk palielināsies. Ja mēs mazliet pagaidītu, ekonomiskā atšķirība varētu arī samazināties. Bet ar mūsu tagadējiem valsts vadītājiem mēs ejam arvien tālāk un tālāk no tā līmeņa, lai iestātos ES. (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)*
- *Es arī uzskatu, ka Latvijai vēl ir agri, ļoti agri stāties ES. Vēl ir tik daudz kas jāizdara. Ar šo valdību mēs neko nepanāksim. (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)*
- *Daudzi uzskata tā – no vienas savienības ārā, otrā iekšā. Man vēstures skolotāja stāstīja, ka viņai, jau dzirdot vien vārdu “savienība”, mati ceļas stāvus. (Pilsonis, jaunietis, Rīga)*
- *Mēs no vienas savienības tikko ārā, padsmīti gadiņus pastāvējuši un tagad jācenšas kādam klāt pieslieties. Es nedomāju, ka tas būtu pareizs gājiens, būtu kādu laiciņu jāpastāv uz savām kājām. Jāredz tas. Un ja tanī brīdī mūs kāds uzaicina kā līdzvērtīgu ... jo mūs jau pašlaik uzaicina ne kā līdzvērtīgu, bet kā piedēkli kaut kam tīri ģeogrāfisku iemeslu dēļ. (Pilsonis, jaunietis, Rīga)*
- *Man liekas, ka paaugstināsies pašnāvību līmenis uz tā pamata, ka cilvēki nesaprot, kas ar viņiem tagad notiek. Jo izstājoties no iepriekšējās savienības, cilvēki tiešām bija šokā, viņi nezināja, ko tagad darīt. Es domāju, ka lielākā vai mazākā mērā tas pats notiks arī dotajā brīdī. (Pilsonis, jaunietis, Rīga)*
- *Arī ātrums, ar kādu mēs attīstāmies tagad, un ātrums, ar kādu vēlas, lai mēs attīstāmies. Mēs vienkārši netiekam līdz, jo mēs esam pārāk mazi, mums ir citi apgriezieni. Ja mūs iesviedīs tik ātrā upītē, mēs vienkārši noslīksim. Mēs netiekam līdz, un cilvēki ilgi netiks līdz, kamēr nemainīsies atkal nākamā paaudze, kas jau būs piedzimusī ES. (Pilsonis, jaunietis, Rīga)*

Daudzi pētījuma dalībnieki min vairākus idejiskus iemeslus Latvijas dalības ES neatbalstīšanai. Pirmkārt, Latvija tiek aicināta iestāties ES tās ekspansijas uz austrumiem dēļ, lai paplašinātu tirgu un savu ietekmes zonu pasaulē. Līdz ar to Latvija Eiropas Savienībai ir tikai līdzeklis tālāku mērķu sasniegšanai, un tas daudziem cilvēkiem izraisa bailes būt izmantotiem, apmānītiem:

- *Pēc būtības es domāju, ka tā ir noieta tirgus paplašināšana savam ražotājam. Mūsu ražotājs pašreiz vēl nav spējīgs .... Tie, kas ir spējīgi, tie jau tur ir. Bet tie, kas nav spējīgi, viņi jau no tā spējīgāki nekļūs, ka mēs iestāsimies ES. (Pilsonis, jaunietis, Rīga)*
- *Bez šaubām, tā ir ekspansija uz Austrumiem. Viņi iegūst jaunu darba spēku. (Pilsonis, jaunietis, Rīga)*
- *Vienkārši tā viņi nonāk tuvāk tai robežai, kuru viņi vēlas apgūt. (Pilsonis, jaunietis, Rīga)*

- *Mēs strādāsim rietumu saimniekam.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Otrkārt, ļoti plaši izplatīta ir pārliecība, ka brīvā tirgus ekonomikas apstākļos naudas līdzekļi netiek ieguldīti bez iespējām gūt kādu labumu no tā. Tāpēc piesolītās ES Strukturālo fondu naudas summas tiek uztvertas skeptiski, ar aizdomām, ka Latvijas valdība neizstāsta, pie kādiem nosacījumiem šo naudas summu varēs iegūt. Šādas sajūtas ir radušās tādēļ, ka sabiedrībā ir zems uzticēšanās līmenis politiķiem un viņu politiskajai rīcībai. Tāpat subsīdiju iegūšanas kārtība, pēc kāda pilsoņa domām, ir sarežģīta un paredz vairākas iespējas, kā apsolīto naudu nepiešķirt vai atgūt caur Rietumeiropas preču patērēšanu subsīdiju iegūšanā un izmantošanā. Kopumā sabiedrībā valda liela neticība ES vēlmei palīdzēt Latvijai ekonomiski attīstīties, jo nesaskata tajā nekādu izdevīgumu pašai ES:

- *..tas arī ir smieklīgi, ka cilvēki saka – mēs iestāsimies ES un mums atnāks tur 800 miljoni eiro. Nokritīs no gaisa. Nu tā jau nav. Īstenībā manā uztverē tās ir tādas slēptas subsīdijas. Viņi jau mums nedod naudu, lai mēs tur kaut ko paši izdarītu. Mums ir jāpērķ, jāiet uz viņu speciālistu organizātiem semināriem, uz kuriem liela daļa ir bijuši un sapratuši, ka tas ir vienkārši velti zaudēts laiks. Cilvēks, kas atbrauc un pelna divdesmit reizes vairāk par mani no Eiropas naudas, kas it kā ir piešķirta mums. Un viņš viņu aizved atpakaļ. Žests jau it kā ir baigi foršs. Normāli. Mēs jums noorganizējam semināru. Tāpat ar iekārtām. Viņas ir jāpērķ, bet tev ir jāpērķ no konkrēta ražotāja, no viņu valsts ražotāja. Tās ir tādas slēptas subsīdijas. Tā kā tas teiciens, ka iestāsities un būs miljoni tur, tur un tur ... nu, viņš nav korekts.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Man arī bail no kaut kādas zināmā mērā “piečakarēšanas”. Tāpat tik lielas pūles ES neieguldītu, piesaistot Latviju kā dalībvalsti, ja viņi nebūtu ieinteresēti. Tāpēc es domāju, ka viss nav varbūt tik rožaini, kā mums sola.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Kā valdība jau skandina, nāks ar lielām investīcijām. Tā ir liela nauda. Nu ko – nopirks mūs un viss. Liela nauda, būsīm atkal zem tupeles.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Ja ES mūsos ieguldīs naudu, bet viņi to nedarīs. Tas taču pat zirgam ir skaidrs. Viņiem to nevajag. Viņiem ir izdevīgāki darījumi, kur ieguldīt to naudu.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)

Vēl pie idejiskiem iebildumiem var pieskaitīt negatīvo nostāju pret globalizācijas procesu pasaulē. Iestāšanās ES noteikti veicinās lielāku Latvijas pakļaušanos globalizācijai un mazākas pretošanās iespējas vispārīgai cilvēku un preču unificēšanai. Tas ir cieši saistīts ar bailēm zaudēt Latvijas identitāti, savu “es”, savu būtību, ar ko Latvijas iedzīvotāji atšķiras no citiem:

- *Dzirdot vārdu ES, tas man asociējas kā sinonīms vārdam globalizācija...drīzāk mani biedē tas, ka Latvijas lauki pārvērtīsies par dažām lielsaimniecībām...Es neredzu risinājumu, es uzreiz saku. Man nepatīk tas, ka kāds pilsētas bērns nevarēs aizbraukt vasarā pie vecmāmiņas uz laukiem. Normāla situācija. Man liekas, kā bez tā vispār var? Tas pazudīs, tur mēs nekur nepaliksim. Neatkarīgi no tā, vai mēs iestāsimies vai neiestāsimies ES.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Mēs vienkārši tiekam samesti vienā maisā, bet nelienam iekšā. Mēs neesam tajos rāmīšos. Mūs grib ielikt, bet mēs neesam vēl tam gatavi. Pagaidām mēs esam īlens. Tad jau redzēs. Viss ir atkarīgs no mums.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

- *Man liekas slikti, ka būs jāpieņem daudzi viņu likumi. Daudzi likumi būs jāaskaņo. Mēs agrāk tik šausmīgi gribējām savu brīvu valsti, gribējām, lai mums pašiem viss ir savs. un tagad, ieejot ES, daļiņu neatkarības zaudēsim, mums būs jāpieņem citas valsts likumi. (Pilsonis, jaunietis, Madona)*
- *Mans dēls atbrauca no Anglijas brīvdienās, viņam ļoti garšo rūgušpiens. Pienu produkti. Nav tur tādu. Esot uzlicis uz radiatoriem četrus litrus pienu. Bet nekas nemainījās. Pēc 6 dienām tikai mazu drusciņu sarūdzis, - tie ir ES standarti. Ne jau tāpēc nesarūga, ka tie produkti ir attaukoti, bet tāpēc, ka tur ir tik daudz konservantu. Ēdīsim bezgaršīgu gaļu, dzersim nekādu pienu un lūgsimies tantiņām, kas kaut ko atnesīs no sava dārza. Lai tomāts smaržotu pēc tomāta. (Nepilsonis, vecāks par 30 gadiem, Rīga)*

Vēl viens iebildums pret ES pēc būtības, kas cieši saistās ar globalizāciju, ir pārmetums par izteikti ekonomisko interešu dominēšanu šajā savienībā, cilvēkam, viņa jūtām un emocijām paliekot otrajā plānā. Tāpat ekonomiskā ietekme un pārticība, pēc pētījuma dalībnieku domām, piešķir īpašas privilēģijas lielvalstīm atkāpties no vispārpieņemtajām un akceptētajām konvencijām un līgumiem, kā arī dominēt attiecībās ar jaunajām dalībvalstīm, kas ļaus tās izmantot savu ekonomisko interešu labā:

- *Būtībā jau tajā ES ir acīmredzama ekonomiskā dominante, viss tiek pakārtots ekonomikai, bet tas, kā cilvēks jūtas tajā visā, tas paliek otrajā plānā. (Pilsonis, jaunietis, Rīga)*
- *Principā ir grūti saprast, uz ko tad mēs īsti ejam, jo viss tiek pakārtots ekonomikai, pats cilvēks tiek atbīdīts otrajā plānā. (Pilsonis, jaunietis, Rīga)*
- *Tā pati Francija, - viņa ilgu gadu vispār noliedza, ka viņiem ir tāda basku minoritāte. Un viņa ir ES dibinātājvalsts... (Pilsonis, jaunietis, Rīga)*
- *Viņi ir attīstīti. Bet mēs? Kas mēs esam? Mēs esam melni cilvēki. Ķīmiskie atkritumi te, lētais darba spēks te. Mēs viņiem darba apgērbu šūsim. Maksimums, ko viņi var priekš mums izdarīt, ir uzcelt kaut kādu šūšanas fabriku. Mēs priekš viņiem strādāsim. Arī tagad strādājam. Vienkārši rausimies priekš viņiem un viss. Viņi ar mums piķi pelnīs. (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)*

Tāpat gan pilsoņi, gan nepilsoņi min virkni citu konkrētu, mazāk abstraktu iemeslu, kas veicina negatīvas attieksmes veidošanos pret Latvijas iestāšanos ES. Viens no tiem, kas tomēr vairāk raksturīgs ir pilsoņiem, jo saistīts ar latvisko identitāti, ir naudas reforma – lata nomaina uz eiro. Taču cilvēki iebilst pret eiro ne tikai nacionālu jūtu vadīti, bet arī ekonomisku apsvērumu dēļ, jo iekļaušanās vienotā eiro zonā neapšaubāmi vecinās cenu pieaugumu valstī, ko nevarēs kompensēt pakāpeniskais algu pieaugums. Tāpat kāds jaunietis uzskata, ka vienota naudas politika pakļaus Latviju daudz lielākā mērā Eiropas un pasaules ekonomiskajām svārstībām nekā tas ir pašlaik:

- *Man drusku bail no kārtējās naudas reformas. Pirmkārt, jau žēl, ka lata nebūs. Pāries uz eiro. Un, otrkārt, būs atkal naudas reforma, un lata vērtība tiks pazemināta. Mums atkal paliks zemākas algas. (Pilsonis, jaunietis, Rīga)*

- *Arī par nacionālo valūtu. Daudzus cilvēkus baida tas, ka lats vairāk nebūs, jo tajā viņi saskata draudus pašai neatkarībai. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Algas visdrīzāk paaugstināsies. Tāpat kā visas cenas. Bet arī cenas ... var jau konkrēti vērot. Kad Eiropa pārgāja uz eiro zonu, tad visā Eiropā cēlās cenas. Ļoti cēlās. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Mēs nekontrolēsīm eiro. Kaut kādi grieķi sataisīs problēmas, uztaisīs kariņu, piemēram, un viss. Mēs būsīm atkarīgi ... mēs vairs nespēsīm ietekmēt neko. Ar to Centrālās Eiropas banka nodarbosies. Tur būs kaut kāds mūsu pārstāvis, bet - viens no daudziem. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Vairāki cilvēki prognozē ekonomiskās situācijas pasliktināšanos valstī pēc tās iestāšanās ES pretēji valdības apsolītajai ekonomiskajai izaugsmei. Iedzīvotājiem dzīves līmenis varētu kristies vairāku iemeslu dēļ: jau pieminēto cenu pieauguma dēļ, augsto ES nodokļu dēļ, kas Latvijas iedzīvotājiem būs jāmaksā, kļūstot arī par Eiropas Savienības iedzīvotājiem, bezdarba dēļ, kas pieaugs līdz ar darba plūsmu no ES valstīm un daudzu uzņēmumu slēgšanu konkurētspējas dēļ, arī zemo algu dēļ:

- *Man liekas interesants tas jautājums par algām, jo tiešām nodokļi strauji palielināsies. Bet jautājums, kā palielināsies algas? Par to šobrīd nerunā. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Bet nodokļi pieaugs, man liekas, neproporcionāli. Ir tādas aizdomas, ka tas tiek stipri slēpts. Jau pirmajos desmit gados, saka, būs labi, mēs jums palīdzēsīm. Nevienš nerēķina, kādi būs nodokļi tajos desmit gados, bet nodokļi būs jāmaksā tādi, kādi viņi ir ES. Tas būs grūti. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Mēs diemžēl būsīm saistīti ar Briseli, un tas ir birokrātiskais aparāts, kurš arī ir jābaro. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Vēl man bija jautājums par to darba spēka plūsmu no ES. Un kas būs, ja pie mums brauks ... Tur ir citāda izglītība, un daži uzņēmēji varbūt uzskatīs no ārpuses braucošos cilvēkus par labāk kvalificētiem. Kas būs ar to bezdarba līmeni mūsu valstī? Ja uzņēmējs labāk ņems cilvēku no ES, kurš labāk zina ekonomisko stāvokli tajā valstī, un viņam būs izdevīgāk sadarboties ar to valsti, nekā mūsējo cilvēku. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Vienkārši būs tā, ka būs ES un cenas pacels visam, bet algas nepacels uzreiz. Cenas pacels, maizīte maksās varbūt 3 lati, un būs grūti. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *Daudzās lietās būs sliktāk. Kaut vai tā pati zivsaimniecība. Jūra, zivju produkcija. Tagad daudzas firmas ar to nodarbojas. Mēs esam pieraduši nopirkt skaistās konservu bundzās kvalitatīvu produkciju, lēti. Ja mēs iestājamies, tad labākajā gadījumā puse šo firmu vairs nebūs. Labākajā gadījumā. Cilvēki zaudēs darbu, bet cik nodokļu maksātājus valsts zaudēs? Un tas ir tikai viens no piemēriem. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*

Ļoti lielas bailes un nedrošība iedzīvotājos (gan pilsoņos, gan nepilsoņos) ir sakarā ar iespējamo bēgļu un migrantu ieplūšanu Latvijā. Daudziem tas šķiet nenovēršams fakts sakarā ar pievienošanos Eiropai – augsta dzīves līmeņa zonai, kas vienmēr ir vilinājusi mazāk attīstītu valstu iedzīvotājus. Šādai migrantu plūsmai tiek paredzētas vairākas negatīvas sociālās sekas: bezdarba pieaugums Latvijas iedzīvotāju vidū, noziedzības pieaugums, nedrošības un neaizsargātības sajūta, valsts izdevumu pieaugums bēgļu uzturēšanai u.c. Šīs bailes tiek

atspēkotas, ka sākotnēji Latvijā dzīves līmenis nepieaugs tik ievērojami, lai pievilinātu labākas dzīves meklētājus no citām valstīm, taču Latvijas iedzīvotājiem skaidrības par šo jautājumu, tāpat kā par daudziem citiem, nav:

- *Iestājoties ES, mums būs jāuzņem bēgļi vairāk nekā tagad. Un līdz ar to varētu paaugstināties nozieguma līmenis valstī. Ja jau mēs tagad nespējam mūsu sociālās problēmas atrisināt produktīvi, tad, kā būs, kad būs citu valstu cilvēki, kuriem arī ir jāpalīdz un kuri arī ir jāuztur. Vai mēs esam tam gatavi? (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Kamēr nemainīsies situācija, nebūs arī bēgļu. Bēgļi parādīsies tajā brīdī, kad mēs spēsim viņiem nodrošināt pietiekami pieklājīgu dzīvi. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Bēgļi parādīsies tad, kad mēs paši vairs negribēsim tirgū nest kastes. Kad lielākā daļa iedzīvotāju negribēs darīt zema prestiža darbu. Un tad parādīsies bēgļi, jo viņiem būs, ko darīt. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *It kā jau no tiem bēgļiem arī nav ko baidīties, jo tie paši cilvēki vien ir. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Nu jā, bet tas ir līdz tam brīdim, kamēr tu ar viņiem nesaskaries. Kamēr viņi tev kaimiņos nedzīvo. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *... mēs jau tā esam gandrīz uz pusēm ar krieviem Latvijā, bet tad vēl latvieši aizbrauks prom. Var pazust latviešu tauta, samazināties. Mēs jau tā esam maza valsts, un latviešu ir maz. Liela daļa aizbrauks prom, iebrauks citi. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Vispār sajuksies. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Atbrauks te visādi melnie, bet latvieši gribēja no 18. līdz 40. gadam saglabāt savu mentalitāti. Bet, iedomājieties sabrauks te visādi melnie ar mūsu meitenītēm. Viņiem taču ļoti patīk gaišas meitenes. Visi paliks melni. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Būs ļoti daudz bēgļu no Āzijas valstīm. Viņi jau nu tiešām latviešu valodu nemācīsies. (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)*

Vēl viens jautājumu bloks, kas izraisa plašu rezonansi, ir lauksaimniecība. Ļoti daudzi pētījuma dalībnieki uzskata, ka Latvijas lauksaimniecība tiks iznīcināta, jo tā savā būtībā neatbilst Eiropas Savienības lauksaimniecības principiem, kas tiek kritizēti, un Latvijas lauksaimniecības pārkārtošanai ir nepieciešami lieli līdzekļi, kas zemniekiem nav pieejami. Īpaši kritiska attieksme pret ES politiku lauksaimniecībā ir tieši Madonas grupas pārstāvjiem. Taču daži diskusijas dalībnieki uzskata, ka lielo saimniecību veidošanās ir nenovēršams process globalizācijas laikmetā, jautājums ir par to, kam piederēs šīs lielās lauksaimniecības:

- *Mani biedē tas, ka Latvijas lauki pārvērtīsies par dažām lielsaimniecībām. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Tas nav arguments, tāpēc ka mazās saimniecības tāpat pārvērtīsies par lielām saimniecībām. Tikai jautājums, kam viņas piederēs. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Mums ir pļavas, laukos ir bezdarbs, laukos cilvēki nodzēras. Kāpēc nevar sākt ar to? Investēt? Dot naudu tur, nevis rātslaukumus pārtaisīt pa desmit reizēm un vēl nezin ko. Lai paskatās drusciņ tālāk. Tā pati Latgale. Zeme agrāk bija apstrādāta. Cilvēki strādāja, dzīvoja, pa pieci, seši bērni bija. Savilka galus un pat dzīvoja. Ko tad tagad? Viss nolaists. Tāpēc, ka ES nav, kur realizēt produkciju. Un iepērk konteineriem. Visas vecās gaļas uz Latviju tikai nāk. Ja Latvijā palīdzētu un uztaisītu, tad cilvēkiem būtu darbs un paši dzīvotu normāli. Kā vācieši? Viņiem nevajag neko citu. Viņiem ir savs piens, gaļa, viss. Tāpēc arī latvieši brauc tur un strādā. Viņiem tā pati zeme vien ir.*

Mums pat ir labāka zeme, mums arī viss izaugtu. Kāpēc? Tāpēc, ka tur baigo naudu vajag, tāpēc, ka vajag taču fermu un kūti, un visu ko. Ir jau Latvijā, kas no Sorosa fonda prasa naudu un taisa, bet tas ir grūti. Ir jau arī laucinieki, kas ir nodzērušies, kuriem vairs nav smadzeņu. Tā jau arī ir problēma. Viņi nevar izglītoties. Viņi neko nesaprot. Tas ir žēl... Tagad te ir tāds caurbrauciens. Saved visu lēto, nomet un mēs te pārkam. Baigi laimīgie pie banāniem tikuši. (Pilsonis, jauniešs, Madona)

- *Un mazie zemnieki iznīks. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *Jo nav zemniekiem tādas naudas, lai iegādātos to aparatūru. Ārzemēs viss ir uz datoriem. Mums nevar nopirkt vienu kombainu. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *Lieta ir tāda, ka pašreiz lauksaimniecība ES praktiski nav vajadzīga, jo ES jau neieies tie lauksaimnieki, kuriem viens vai divi hektāri zemes, kas tur ir savus kartupeļus izaudzējuši un maisā pārdod tirgū. ES ieies lauksaimnieks, kas klasiskā mūsu izpratnē jau vairs nav lauksaimnieks. Viņš jau ir lielrūpnieks. Viņam jau tur būs piena saimniecība, kur visu izdarīs roboti. Tāds tiks iekšā. Priekš tam viņi piesaistīs, protams, Eiropas investīcijas. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Pie negatīvajiem argumentiem attiecībā uz Latvijas iestāšanos ES minēta Latvijas speciālistu aizplūšana no Latvijas. Latvijas zinātnieki u.c. augsta līmeņa speciālisti raksturoti kā labi izglītoti, ar zemām prasībām pret darba devēju, kas padara viņus par īpaši pievilcīgiem darbiniekiem ārvalstīs. No otras puses, cilvēkiem ir bailes no ārzemju speciālistiem, kas varētu izkonkurēt Latvijas iedzīvotājus vietējā darba tirgū, kam tiek iebilsts, argumentējot, ka Latvijas uzņēmēji nespēs atļauties ārzemju speciālistus finansiālu apsvērumu dēļ:

- *Vēl man bija jautājums par to darba spēka plūsmu no ES. Un kas būs, ja pie mums brauks ... tur ir citāda izglītība un daži uzņēmēji varbūt uzskatīs no ārpuses braucošos cilvēkus par labāk kvalificētiem. Kas būs ar to bezdarba līmeni mūsu valstī? Ja uzņēmējs labāk ņems cilvēku no ES, kurš labāk zina ekonomisko stāvokli tajā valstī un viņam būs izdevīgāk sadarboties ar to valsti, nekā mūsējo cilvēku. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Mūsu uzņēmējs nespēs uzturēt kārtīgu speciālistu no Eiropas. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Daudzi speciālisti aizbrauks projām uz Vāciju, jau tagad tas notiek. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Tieši tā. Mūsējie speciālisti lielākā daļa ir arī pieprasīti. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Viņi ir lētāki. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Jā, lētāki, bet arī pati izglītība. Viņa netiek kotēta, bet viņa tiek novērtēta kā ļoti augsta un laba izglītība. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Tāpēc, ka mums var maksāt mazāk nekā viņiem. Un mums mazākas prasības. Mēs neiesim streikot, lai 37 stundu darba nedēļu samazinātu uz 36,5. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Mēs tā nedarām. Mēs gan jau, ka tā darīsim pēc kāda laika. Bet pašreiz mēs nedarām. Mums ir mazākas prasības. Mums mazāk ir jāmaksā. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *..tas ir mīnuss, jo visi speciālisti aizbrauks projām. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Nekur viņi neaizbrauks. Tagad Latvija dara visu, lai līdz minimumam samazinātu izglītības līmeni. Ar tādu līmeni nebūs nekādu speciālistu. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*

Jaunieši no Madonas izjūt solidaritāti ar vecākiem cilvēkiem, apzinoties, ka tieši pensijas vecuma cilvēkiem būs visgrūtāk pēc iestāšanās ES:

- *Piecdesmit gadus Latvijai strādājuši. Sanāk lats gadā viņi nopelna strādājot. Tas taču ir šausmīgi, pazemojoši. Tagad vēl tas pensijas vecums. ES būs 65 gadi. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *Saņem pirmo pensiju un nomirsti. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *..tā ir šausmīga nauda, ko maksā vecajiem. Viņi nevar ielekt tajā vilcienā. Viņi apstaigā visu Madonu un atrod, kur ir tā lētākā maizīte, kaut arī par vienu santīmu lētāka. Žēl viņu. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *Gribas, lai veciem cilvēkiem būtu tā nauda, lai nebūtu jāknāpinās. Lai vecumdienas tā normāli padzīvotu. Kamēr jauns, tikmēr jāmacās, tad ir jāstrādā. Un kad ir vecs, tad gribas vienkārši atpūsties. Darīt to, ko tu gribi, lai nav jāknāpinās. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *Es domāju, veciem cilvēkiem būs grūti ar naudu rīkoties, ka viss mainīsies uz eiro. Veciem cilvēkiem juks – agrāk rubļi, tagad lati, vēlāk eiro. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*

Daugavpils nepilsoņi min nedaudz atšķirīgākus pretargumentus ES sava pierobežas ģeogrāfiskā stāvokļa dēļ. Sievietēm ir bail no jauniešu iesaukšanas vienotā ES armijā, kas nozīmētu paaugstinātu risku tikt nosūtītiem uz starptautisku militāru konfliktu zonām. Tāpat daugavpiliešiem bažas izraisa iespējamās ES un Krievijas nesaskaņas nākotnē, kas Latvijas pierobežu padarītu par īpaši bīstamu teritoriju. Un tā kā Latvija būs ES robeža, tad šeit noteikti atradīsies bruņojums (raķetes, lokatori u.tml.), kara bāzes u.c.:

- *Man tas arī ne visai patīk, jo, ja mēs iestāsimies, tad tā būs vienota armija. Mūsu puisēļus kaut kur sūtīs. Paskatieties uz Čečeniju. Man ir brāļa dēls un viņš ir pilsonis, un man negribētos, lai viņš tam iziet cauri, caur to vienoto armiju. (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)*
- *Vēl jo vairāk, tas ka Latvija robežojas ar Krieviju. Tātad iespējams, ka nākotnē kaut kādas problēmas būs ar Krieviju, tad uz mūsu robežas būs karsti. Izvietosies visādas te raķetes, kaujas vienības. Tā būs Eiropas armija. (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)*

Vairākkārtīgi tiek pārņemts politiķiem, ka iepriekš minētie negatīvie aspekti par ES tiek noklusēti un tādējādi cilvēki ir maldināti un nesagatavoti reālām pārmaiņām, kas sekos pēc iestāšanās ES. Valdība tiek kritizēti arī par pašas neinformētību, kas valstī notiks pēc iestāšanās un vai šī iestāšanās patiešām Latvijai ir izdevīga. Cilvēki ļoti vēlas dzirdēt argumentētus, ar faktiem un pētījumiem pamatotus iespējamus Latvijas attīstības variantus pēc iestāšanās ES, kurus, viņuprāt, paši politiķi nenojauš:

- *.. man vienkārši jau desmit gadus saka, ka tas ir labi, labi, labi, labi! Nevienam man pieņemams arguments, spēcīgs, konkrēts nav pateikts. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Nevienam man nevar pateikt, kāpēc tas ir labi. Var pateikt, kāpēc tas ir slikti, bet kāpēc labi, to pateikt nevar. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Ejam uz aklo. Kas būs? Redzēsim. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Pozitīvie viedokļi par Latvijas iestāšanos ES

Cilvēkiem ir visai grūti formulēt savus pozitīvos argumentus par Latvijas iestāšanos ES. Ļoti daudzi izsaka cerības uz labāku dzīvi sava optimisma un pozitīvā dzīves stila dēļ, sakot, “kur nu vēl sliktāk, nekā pašlaik ir”.

- *Vienīgais ir cerība. Ticība, nezinu, bet cerība mirst pēdējā. Citādi es šaubos.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Es vienkārši pozitīvi skatos uz lietām! Man tā liekas, ka tomēr būs pozitīvāk. Nu kur nu vēl sliktāk! Nu johaidī!* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Cilvēki galvenokārt cer uz labāku dzīves līmeni gan sev, gan saviem bērniem, gan pensionāriem. Labāks dzīves līmenis nozīmē ne tikai algu un pensiju palielināšanos, bet arī stabilitātes, aizsargātības un drošības sajūtu par savu un savu bērnu dzīvi:

- *Ja veciem cilvēkiem tās pensijas būtu lielākas, tad viņi varētu ceļot. Vismaz būtu jēga kaut kāda dzīvē sasniegta.* (Pilsonis, jaunietis, Madona)
- *Varbūt drusku piecels algas. Paliks drusku lielākas algas.* (Pilsonis, jaunietis, Madona)
- *Ja jārunā par pozitīvām lietām, tad es varu cerēt, ka varbūt labklājības līmenis celsies Latvijā. Nebūs tik daudz bezpajumtnieki.* (Pilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Es domāju, ka pieaugs vidējais iedzīvotāju svars vai nu hamburgeru dēļ vai dzīves līmeņa dēļ.* (Pilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Droši vien stabilitāte. Labs darbs. Kaut kādas tiesības.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Ir atsevišķi cilvēki, kas idejisku apsvērumu dēļ uzskata, ka Latvijas vieta ir Eiropas Savienībā, jo mūsu valsts ir maza un tai grūti aizstāvēt savas intereses bez sabiedrotajiem:

- *Es saku, jā. Cita ceļa nav Latvijai. Maza valsts.* (Pilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Bet visapkārt Latvijai būs visādi bloki.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Protams, viņa viena tāpat neizdzīvos. Tas nav reāli.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Daži ir pārliecināti, ja valdība nespēj atrisināt problēmas pati, tad ir nepieciešama palīdzība no malas, proti, no ES institūcijām. Ļoti lielā mērā tas tiek attiecināts uz korupciju, cerot uz ES kontroli un uzraudzību. Nepilsoņi, savukārt, ir neapmierināti ar birokrātiju. Iespējams, negativitāte pret birokrātiju, kas pilsoņu vidū nav tik izteikta, veidojas neapzināti arī dēļ tā, ka nepilsoņu līdzdalības ierēdniecībā nav un šī profesionālā grupa tiek uztverta atsvešināti, kā “viņi”. Nepilsoņiem iestāšanās ES vieš cerības, ka tas varētu mazināt birokrātisko aparātu valstī, kā arī ierobežot tā patvaļīgu, nevēlamu rīcību likumu ieviešanā:

- *Lai nāk un palīdz. Varbūt kaut ko uzceļ. Ja valdība netiek galā, tāds haoss, tad ir jāmeklē pavisam cits ceļš.* (Pilsonis, jaunietis, Madona)
- *Man ir viena cerība – korumpētības līmenis. Es nezinu, vai viņi spēs to izmainīt, bet gribētos vispār cerēt.* (Pilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Varbūt mūs regulēs savādāk. Gudrāki cilvēki Briselē sēdēs un varbūt mūs paregulēs bišķiņ savādāk.* (Pilsonis, jaunietis, Rīga)

- *Ja birokrātiju nedaudz piežmiegtu, tad būtu labi. Nav jau slikti te dzīvot, tikai valsts traucē.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Nevis valsts, bet ierēdņi.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Jā, ierēdņi un birokrātiskā sistēma. Kur ir radīti likumi, kurus nav iespējams ievērot.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Es ceru, ka sagāzīs birokrātiju. Tur tomēr birokrātija ir mazāka. Žēl, ka iznīcinās visu vietējo ražošanu un lauksaimniecību.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Man liekas, ka mūsu birokrātiju būs grūti sagāzt. Viņi tam ir ilgi gatavojušies un mācījušies. Tur tādas lietas nav bijušas. Mums būs gudras galvas, lai kaut ko izdarītu tādu, lai birokrātija dzīvotu.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Es esmu pozitīvi noskaņots pret ES, jo es ceru, ka korupciju piespiedīs vismaz kaut kā. Ierēdņi paliks vienmēr. Arī Eiropā viņu nav maz. Arī Francijā, Vācijā viņu ir daudz un birokrātija arī tur ir. Bet vismaz kukuļņemšanu kaut kā ierobežot.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Zemāku līmeni vajag. Ja viņu kļūs mazāk, tad arī mums kabatās kaut kas lieks iekritīs, kāds eiro.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Tās jomas, kurās cer uz augšupeju un uzlabojumiem, ir izglītība (gan Latvijas izglītības sistēmā, gan iespējās izglītoties ārpus tās) un darba iespējas ārzemēs, taču paši pētījuma dalībnieki atzīst, ka šīs iespējas vairāk attieksies uz ierobežotu sabiedrības daļu - jauniešiem:

- *Mums izglītības sistēma būs sakārtotāka. Savādāk te katru gadu mainās. Tad eksāmeni jāliek tā, tā. Katru gadu mainās. Nezinu, kā mācīties vispār.* (Pilsonis, jauniešis, Madona)
- *Būs labāk. Algas pieaugs. Mācīties jauniešiem. Izmācīsies Vācijā, Anglijā, bet pēc tam paliks Latvijā. Dzīvos tālāk Latvijā.* (Pilsonis, jauniešis, Madona)
- *Tas, ka jaunieši varēs braukt mācīties kaut kur citur. Vieglāk varēs nopelnīt citur naudu. Vieglāk darbu dabūt būs citur nekā tagad.* (Pilsonis, jauniešis, Madona)
- *Vienīgi varbūt tiks dotas vairāk iespējas tiem studentiem. Pašlaik jau to iespēju ir ļoti daudz, bet kaut kādā veidā varbūt motivējot, izstrādājot kaut kādas jaunas programmas vai studentiem piešķirot kaut kādas stipendijas, tos grantus. Tādā veidā veicināt.* (Pilsonis, jauniešis, Rīga)
- *Būs darba iespējas. Varēs braukt projām un strādāt. Kāpēc man te strādāt par kapeikām, ja varēs aizbraukt prom un nopelnīt daudz vairāk naudas. Būs atvērtāks tirgus.* (Nepilsonis, jauniešis, Rīga)

Daži nepilsoņi cer, ka, ieplūstot investīcijām un ārvalstu kapitālam, attīstīties ražošana, veidosies jaunas firmas un uzņēmumi un tādējādi parādīsies jaunas darba vietas. Tāpat cilvēki cer uz ceļu infrastruktūras sakārtošanu par ES līdzekļiem:

- *Kaut kas jau būs. Kad ienāks šeit rietumu kapitāls, kad atvērs šeit rūpnīcas.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Vienīgais plus, ko es teicu jau pašā sākumā, ir tas, ka jaunāko tehnoloģiju ienākšana, jo ja viņas atnāks, tad tā ir ražošanas attīstība. Jaunas darba vietas. Ja ES mūsos ieguldīs naudu, bet viņi to nedarīs.* (Nepilsonis, jauniešis, Rīga)
- *Varbūt pilsētu savedīs kārtībā. Ceļus sakārtos.* (Nepilsonis, jauniešis, Daugavpils)

Vēl izskan tādi pozitīvie argumenti kā pārvietošanās brīvība, kopīga naudas vienība:

- *Lielāka pārvietošanās brīvība, kapitāla plūsma, vairāk darba, augstāk apmaksāts. Lai nepieaugtu ierēdņu skaits. Nesarežģītos visādu lietu kārtošana.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Tas ir vienīgais pluss, ka atvērsies robežas – pie mums brauks un mēs varēsim braukt.* (Nepilsonis, jaunieši, Daugavpils)

Kāds pilsonis domā, ka Latvijā līdz ar iestāšanos ES, pieaugs drošība, jo valdība centīsies nodrošināt ārzemniekiem drošības un aizsargātības sajūtu:

- *Es domāju, ka drošības sistēma Latvijā paaugstināsies, ja Latvija iestāsies ES, jo Latvijas valdība un visas institūcijas centīsies parādīt sevi no labākās puses. Un centīsies pēc iespējas maksimālāk visas drošības sistēmas paaugstināt, lai visi iebraucēji un visi varētu justies pēc iespējas droši. Jo patreiz, es uzskatu, ka Latvijā ir augsts noziedzības līmenis. Viņi centīsies to kaut kā ierobežot.* (Pilsonis, jaunieši, Rīga)

Skeptiski noskaņotie pilsoņi, lūdzot viņiem saskatīt arī pozitīvas iezīmes Latvijas iestāšanās ES, nosauc vairākus nemateriālus ieguvumus - pieaugošu Latvijas iedzīvotāju pašapziņu, gan personīgo, gan valsts prestižu ārzemnieku acīs, arī labāku ārvalstu iedzīvotāju informētību par to, kas ir Latvija un kur tāda atrodas:

- *Varbūt valsts prestižs celsies pasaules kopskatā.* (Pilsonis, jaunieši, Rīga)
- *Latvieši varbūt skatīsies tādu augstāk paceltu galvu.* (Pilsonis, jaunieši, Rīga)
- *Ne tikai latvieši ...Latvijā dzīvojošie. Viņš aizbrauks blakus uz Krieviju – pateiks, es esmu latvietis, uz viņu paskatīsies šķībi. Pateiks, es esmu no ES, es domāju, ka uz viņu skatīsies pavisam savādāk.* (Pilsonis, jaunieši, Rīga)
- *Vismaz varbūt neteiks, kad kāds atbrauc no Latvijas, tad saka: “Ā, tepat no Krievijas atbrauca”.* (Pilsonis, jaunieši, Rīga)
- *Zinās, kur atrodas Latvija, jo ir cilvēki kaut kur Portugālē, kas joprojām nezina, kur atrodas Latvija.* (Pilsonis, jaunieši, Rīga)

Kosmopolītiski noskaņotie jaunieši cer, ka Latvija kļūs atvērtāka, daudzveidīgāka un krāsaināka, ka Latvijas iedzīvotāji būs mazāk aizspriedumaini pret cilvēkiem, kas savādāk domā un izskatās:

- *Klusa cerība, ka Rīga brīvības ziņā sāks līdzināties Amsterdamai. Ka arī šeit kāds atļausies nokrāsot koši lillā māju un nebūs tas stereotips, ka tas ir uz visiem laikiem. Un arī cilvēki būs atvērtāki.* (Pilsonis, jaunieši, Rīga)
- *Tas pats, ka atvērsies robežas. Tas man patīk. Es gribu, lai Latvijā būtu vairāk ieceļotāju, jo tas taču būs interesantāk!* (Nepilsonis, jaunieši, Daugavpils)
- *Būs krāsaināka dzīve!* (Nepilsonis, jaunieši, Daugavpils)

Kāds pilsonis konstatē, ka pašlaik ir grūti spriest par atbalstu vai kritiku ES, jo neviens īsti nezina, kas tas ir un kāda dzīve šajā savienībā būs. Patiesā nostāja izveidosies, kad mēs to piedzīvosim un izdzīvosim:

- *Vispār secinājumus jau nekādus nevar izdarīt, kamēr mēs paši nebūsim uz savas ādas izjūti, kādas tās reformas notiek. Kā tas ir reāli, konkrēti. Ir daudz viedokļu par un pret. Reāli, kamēr mēs tajā vidē nepadzīvojam, kamēr mēs neizjūtam visus tos labumus, priekšrocības vai trūkumus, grūti spriest, vai ir labāk vai ir sliktāk.* (Pilsonis, jaunietis, Rīga)

Attieksmes veidošanās pret ES, sabiedriskās domas veidotāji

Pilsoņu un nepilsoņu eiroskopse ir atšķirīga: līdzās ekonomiska rakstura problēmām un psiholoģiskiem aizspriedumiem (bailēm no migrantiem, būt izmantotiem u.c.), kas ir raksturīgi pilsoņiem, nepilsoņiem visai būtiski eiroskopsi veicina negativitāte pret valdību un ierēdniecību, neuzticēšanās tām, kas rada pretestību arī iespējamai Latvijas iestāšanās ES kā valdības virzītai politikai. Jāpiebilst, ka lielā atsvešinātība no valdības un neuzticēšanās tai samazina cilvēku loku, kuru viedoklī nepilsoņi ieklausās. Līdz ar to vislielākā uzskatu apmaiņa par Latvijas iestāšanos ES noris visai noslēgtā vidē - savu paziņu, radu un draugu vidū. Daļēji tas attiecas arī uz pilsoņiem, kuri jūtas atsvešināti no valdības un procesiem valstī, piemēram, daļa lauku iedzīvotāju.

Nepilsoņi

Nepilsoņi – gan jaunieši, gan vecāki par 30 gadiem – atzīst, ka nevēlas iestāties ES pašreizējās valdības vadībā. Nepatika pret valdības politiku, atsvešinātība pret tās izstrādātajiem mērķiem, kas, viņuprāt, atspoguļo tikai politiķu nevis tautas intereses, ir noteicošais faktors pretestībai pret ES:

- *Bet ar mūsu tagadējiem valsts vadītājiem mēs tikai krītam un krītam. Mēs ejam arvien tālāk un tālāk no tā līmeņa, lai iestātos ES.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Mēs taču dzīvojam šajā valstī. Mēs redzam, kāda ir ekonomiskā situācija un vispār, kā procesi notiek. Nav nekādu uzlabojumu.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Mums visiem ir priekšstats, ka valdība dzīvo uz mūsu rēķina. Pat citādāk – mēs dzīvojam priekš valdības, nevis valdība priekš mums.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Es pat teiktu savādāk – mēs eksistējam priekš valdības.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Bet vajadzētu būt pavisam otrādāk – valdība strādā priekš mums. Kad mēs domāsim tā, tad mēs varam stāties ES.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)

Kāds nepilsonis uzsver valdības centienus iestāties ES kā kārtējo iespēju ieriebt krievvalodīgajai sabiedrības daļai, demonstrējot Latvijas attālināšanos no Krievijas:

- *Kāpēc nē Krievijai? Kāpēc nē Ķīnai? Kāpēc nē Japānai? Kāpēc mēs gribas tieši uz ES? Tas atkal ir saistīts ar krievvalodīgajiem, kas dzīvo Latvijā. It kā vēlēšanās uzkāpt Krievijai uz astes vai ķepas un pateikt: “Mēs, lūk, iestāsimies Eiropas Savienībā!”.* Tas viss attiecas uz politiku. Tas viss ir redzams. Tie ir mūsu politikāņi, kas kaut kādā veidā kā vienmēr vēlas iekost. Tas arī viss. Protams, ka negatīvi. Ja visur būtu vienāda attieksme, gan ar austrumiem, gan ar rietumiem, gan ar dienvidiem, gan ar ziemeļiem, tad, protams, kādas problēmas. Stājāties! Tad es varbūt arī atbalstītu! (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)

Nepilsoņu apspiestības un izmantotības sajūta no Latvijas valdības puses projicējas uz ES institūcijām, tādējādi veidojoties pārliecībai, ka nākotnē viņi uzturēs ne tikai vietējo, bet arī ES valdību:

- *Pareizi jau teica, ka mēs dzīvojam priekš valdības, bet pagaidām mēs dzīvojam tikai priekš mūsu valdības, bet pēc tam mēs dzīvosim priekš visas Eiropas.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)

Nepilsoņi savu viedokli par ES veido saskarsmē ar citiem cilvēkiem un zināmā mērā arī no baumām. Tāpat kā pilsoņiem, arī nepilsoņiem pasniedzēji un skolotāji ir sabiedrības grupa, kas ietekmē studējošu jauniešu viedokļus par Latvijas iestāšanās ES izdevīgumu vai neizdevīgumu:

- *Mans viedoklis par ES ir izveidojies vairāk saskarsmē ar citiem cilvēkiem. Mācības gan arī.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *No baumām. Lai kur tu neietu, tā tagad ir modernākā tēma. Visādi cilvēki gados – oi, ko mēs darīsim, mums pensijas ir minimālas, līdz pensijām nenodzīvosim. Produkti būs dārgi, bet kādas mums algas! Tas viss tiek tā uzskrullēts. Draudzenes dzimšanas dienā atnāca viens puisis, kas ir pieteicies par algotu karavīru Kosovā, un viņš jau tur ir. Un viņš runā par naudu, viņam vajag naudu. Pēc otrās, trešās glāzītes jau sāk runāt, cik tur tomēr ir drausmīgi. Un, manuprāt, viss tas negatīvais kopā arī rada šādu attieksmi.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)

Kāds nepilsonis skaidro Latvijas iedzīvotāju eiroskepsi arī ar nedrošību par savām spējām, kas radies no reālu ekonomisku sasniegumu trūkuma valstī. Ja nav pārliecības par spēju konkurēt ar Rietumeiropas iedzīvotājiem brīvā tirgus apstākļos, tad neizbēgami rodas domas par neizdevīgumu stāties šādā savienībā:

- *Mums nav ražošanas, lai cilvēki justos stipri priekš iestāšanās ES.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Izglītība. Mūsu izglītība arvien krītas un krītas. Strādājot skolā, es to patiešām redzu.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)

No iepriekš teiktā var secināt, ka nepilsoņi diskusijas laikā nemin konkrētus informācijas kanālus par ES. Savu pārliecību viņi veido no fragmentāras, vairākkārtīgi atstāstītas informācijas, kas nonāk līdz viņiem par gaidāmajām izmaiņām Latvijā pēc iestāšanās ES, attiecinot to uz savu dzīvi. Jāpiebilst, ka nepilsoņiem zināmu pasivitāti un neieinteresētību par ES jautājumiem uztur arī apziņa, ka viņi ir beztiesiski šī jautājuma lemšanā – referendumā balsos pilsoņi. Tas noteikti attur no aktīvākas informācijas meklēšanas un iesaistīšanās publiskās diskusijās par Latvijas pievienošanos ES.

Nepilsoņus varētu pārliecināt mainīt domas par ES paplašināšanos valdības aktīva rīcība un reāli pasākumi cilvēku dzīves līmeņa celšanai. Uzlabojumi ikdienas dzīvē veicinātu uzticēšanos

politiķiem un ticību viņu izteiktajiem solījumiem par Latvijas ekonomikas augšupeju pēc iestāšanās ES:

- *Ja paceltu pensijas, ja paceltu algas, tad arī varētu noticēt.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Viena lieta ir pateikt, otra izdarīt.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Ja mums izglītība būtu labā līmenī un mēs varētu konkurēt ar citām valstīm, tad varētu arī stāties ES.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)

Pilsoņi

Daudzi pilsoņi – eironoliedzēji gan Rīgā, gan Madonā min, ka savu pārliecību ir izveidojuši mācību iestādēs (skolās, augstskolās) pedagogu/ pasniedzēju ietekmē. Mācību priekšmetos, kuros tiek apskatīti ar ES saistītie jautājumi, tiek analizētas izmaiņas dažādās sfērās Latvijā pēc iespējamās iestāšanās ES. Pārsvarā sekas tiek minētas negatīvas, piedevām šie spriedumi ir argumentēti un pamatoti. Arī tas, ka daudziem jauniešiem skolotāji un pasniedzēji ir autoritātes, kuru kā speciālistu viedoklim viņi uzticas, pastiprina jauniešu ietekmēšanos no mācību spēkiem:

- *Skolā es studēju Eiropas likumdošanu un starptautiskos ekonomiskos sakarus. Tur tas pesimisms ir radies, jo nekā pozitīva tur nav.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Man arī ir līdzīga tā situācija. Es sāku mācīties 93. gadā universitātē, un tad sākās tā būtībā barošana. Man bija katru semestri divi priekšmeti par ES. Cits populārzinātniskāks, cits ... tas atkarīgs no pasniedzēja. Kad tu sāk iedziļināties, kad pusprofesionāli sāk skatīties, nu neiestāstīs man neviens vairs, ka brīva kapitāla kustība pie pašreizējā mūsu dzīves līmeņa dos kaut kādu dzinuli Latvijas ekonomikai.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Skolā. Stundās. Dažreiz skolotāji kaut ko pastāsta, mēs parunājam...Ir skolotāji, kas nekā laba nesaskata.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)

Ir daži jaunieši - eiroskeptiķi, kas uzskata, ka ir nonākuši pie šāda viedokļa personīgi, patstāvīgi izvērtējot faktus un pieejamo informāciju, nevis no citu cilvēku teiktā. Kāds jauniešs pat domā, ka pasniedzēji zināmā mērā ir rīkojušies neprofesionāli, sniedzot studentiem analīzi ar saviem negatīvajiem komentāriem un vērtējumu. Ja viņi būtu atturējušies no personīgā viedokļa izteikšanas, iespējams, atbalsts ES studējošu jauniešu vidū būtu lielāks:

- *No dotās informācijas, kas man ir, ko es zinu.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Ļoti bieži var dzirdēt no studentiem, ka, jā, mūsu pasniedzēji ir skeptiķi, jo studentus jau viegli ir ietekmēt. Es domāju, ka pasniedzējam vairāk vajadzēja būt neitrālam, ka savas domas viņam vairāk jāpatur pie sevis, bet mani pasniedzēji tā nedara. Varbūt es esmu no viņiem ietekmējies? Par to es šaubos, jo es esmu ietekmējies no faktiem, no papīriem, ko es esmu redzējis. Bet lielākajā daļā augstskolās tiešām studenti ir skeptiķi tāpēc, ka viņi redz savu pasniedzēju attieksmi pret to. Tā varbūt bija kļūda, jo varbūt viņš būtu pozitīvi noskaņots pret to.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Bet tur jau ir tā lieta, ka pasniedzējs tā diezgan objektīvi izklāsta to lietu. Viņš izsaka tā un tā. Viņš ir cilvēks.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Viņš nespēj noturēties, lai nepateiktu, ka būs slikti.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

Madonā dzīvojošie pilsoņi savu pārliecību ir ieguvuši, sevī savācot redzēto un dzirdēto informāciju gan televīzijā, gan radio, gan presē, gan ikdienā. Lielāka uzticība ir vidusmēra cilvēku un atsevišķu populāru cilvēku izteikumiem, pret kuriem izjūt uzticību:

- *No dzirdētā. Pa televizoru, kas ir redzēts, dzirdēts. Salasa visu kopā. Es redzēju vienu diskusiju, kur piedalījās Visvaldis Lācis. Es drusku paklausījos, man uzreiz negatīva attieksme. Viņš runāja, tur nekā laba nebija. (Pilsonis, jaunietis, Madona)*
- *(Televīzijā) Vienkāršie cilvēki, kas runā. (Pilsonis, jaunietis, Madona)*
- *Man patīk tas raidījums "Kas notiek Latvijā". Kas viņu tur vada, tas jaunais cilvēks ar brillēm (Domburs). Ļoti labi viņš tur runā un ļoti labi tur pretī dod visiem, kas ir par un kas ir pret. Un to paklausoties, viņš tā dod virsū, ka neviens konkrēti nevar pateikt – tā un viss. Tas man patīk. Viņi tur arī runā par ES. (Pilsonis, jaunietis, Madona)*
- *Es arī tajā pašā presē, televīzijā, daudz ko dzirdu no cilvēkiem. Pareizi apkopojot visu, es it kā vēl nezinu. Man ir tas vidusceļš. Es nezinu, vai jā vai nē. It kā vairāk nē. (Pilsonis, jaunietis, Madona)*

Daži eiroatbalstītāji nodala savu pozitīvo attieksmi pret ES no negatīvās attieksmes pret valdību. Ar ES viņiem saistās cerības par labāku dzīvi, par izmaiņām un progresu valstī, kamēr ar valdību – stagnācija un nespēja atrisināt sociālās un ekonomiskās problēmas. Līdz ar to viņu izvēli par labu ES ir izveidojusi neticība Latvijas valdībai pašas spēkiem sasniegt Latvijas uzplaukumu:

- *Pozitīva, bet es saku, ka tā valdība jāmaina, tad tur var kaut ko cerēt. Tad arī viss mainīsies. (Pilsonis, jaunietis, Madona)*
- *Nav cita ceļa, lai kaut kas mainītos. Nekas nav mainījies pa šiem gadiem. Ja būtu kaut kas mainījies uz labo vai uz slikto pusi, tad es savādāk, iespējams, domātu. (Pilsonis, jaunietis, Madona)*

Citi eiroatbalstītāji stāsta, ka atbalsts ES ir izveidojies savas pozitīvās domāšanas dēļ, kad jebkurā situācijā tiek meklēts izdevīgums, kas to vērstu par labu:

- *Man liekas, ka mēs no tās ES neizmuksim, un kāpēc tad tur ar visiem kulakiem iet pret, ja var palīdzēt bīdīt visu to lietu. Es arī tam piekrītu. Kāpēc pretoties, ja tas ir neizbēgami. (Pilsonis, jaunietis, Rīga)*
- *Visiem skaidrs, ka tas nebūs īsti labi, bet no tā nevar izvairīties, tad jācenšas bīdīt tās lietas, lai viss notiek pēc iespējas ātrāk. (Pilsonis, jaunietis, Rīga)*

Izglītus jauniešus pārliecina var zinoši speciālisti, piemēram, NVO pārstāvji, augstskolu pasniedzēji u.c., kam viņi uzticas un kas šķiet personīgi neieinteresēti sagrozīt faktus. Cilvēku neticība šajā jautājumā ir tik liela, ka viņi neuzticas tikai dzirdētai informācijai, bet vēlas saņemt zināmus, "taustāmus" pierādījumus par ieguvumiem Latvijas iestāšanās gadījumā ES:

- *Ļoti nopietni argumenti. Trīs vismaz. Nevis teikums – "būs labi"...Vienalga. No sabiedriskas organizācijas, kas konkrēti nodarbojas ar šo jautājumu. Un tādas jau ir parādījušās. Un apstiprinātas ar faktiem, nevis Raimonda Paula teikumi, ka būs labi. (Pilsonis, jaunietis, Rīga)*
- *Jā. Speciālists, ja viņš var parādīt, kur tiešām ... (Pilsonis, jaunietis, Rīga)*

- *Kur es pats to varu pārbaudīt.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Jo ticam jau mēs tam, ko mēs redzam, nevis tam, ko mēs dzirdam.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Mani varbūt pārliecinātu pasniedzēji universitātē, bet diezgan daudz ir skeptiķu. Tie pasniedzēji, kas ar to nodarbojas un kas to pēta.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

Madonā dzīvojoši pilsoņi, kuriem lielākoties ir negatīva attieksme pret ES un arī pret valdību, atzīst, ka mainītu savu kritisko nostāju ES paplašināšanas jautājumā tikai reālu izmaiņu ietekmē. Tikai pārmaiņas apkārtējā vidē ļautu noticēt politiķu vārdiem par pārticīgo nākotni ES:

- *Es domāju, ka tikai tad, ja kaut kas mainītos.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Uzklausīt es uzklāstītu, bet vai es ticētu, es nezīnu. Es nezīnu. Goda vārds, es nezīnu...Repše tik labi to latu turēja, cepuri nost. Kāpēc viņš tagad uzreiz skrien pēc palīdzības? ES viņam vajadzīga? Lai sāk ar savu mazo pleķīti. Latvija nav Amerika. Nevis izsaimnieko, pārdod, ka tikai piķis kabatā un viss un čau. Te jau viņi arī tagad grib kārtējo čupu ielikt kabatā un viss.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)

Prognozes par izmaiņām personīgajā dzīvē, par darba un studēšanas iespējām pēc

Latvijas iestāšanās ES

Nepilsoņi

Daļa nepilsoņu prognozē, ka pēc Latvijas iestāšanās ES viņi kļūs nabadzīgāki, varētu arī rasties problēmas ar darba atrašanu pieaugošās konkurences apstākļos. Līdzās materiālās situācijas pasliktināšanai tiek paredzētas zināmas emocionālas dabas problēmas:

- *Ēdīšu mazāk. Ģērbšos sliktāk.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Materiālā situācija mainīsies uz sliktu pusi.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Materiālā un arī morālā. Ja mums tagad ir ļoti maz iebraucēju no Tuvajiem Austrumiem, tad pēc tam viņu būs ļoti daudz. Tāpat kā Vācijā kurdi. Kā viņi nabagi ar to mokās. Mums arī tā būs...Un tas nepatiks vienkāršiem cilvēkiem, ka tiks aizņemtas viņu darba vietas...* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Konkurence būs lielāka. Jau tagad jauniešiem ir grūti atrast darbu, ja nav pieredzes. Un būs vēl grūtāk.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)

Atsevišķi nepilsoņi, lai gan neatbalsta Latvijas iestāšanos ES, savā personīgajā dzīvē saskata zināmu materiālo izdevīgumu savas profesionālās darbības vai iegūtās izglītības dēļ. Tas liek domāt, ka privātās dzīves uzlabošanās ir tikai viens no daudzajiem motīviem, izvērtējot ieguvumus un zaudējumus no Latvijas iestāšanās ES, kas noteiktai daļai sabiedrības ir svarīgs, taču ne dominējošs arguments, lai referendumā nobalsotu "par":

- *Būs sliktāk. Ja es tagad nevaru atrast darbu pēc specialitātes, tad pēc tam vēl jo mazāk. Lai gan man ir tāda specialitāte, ka atveroties robežām, es kā reizi varēšu atrast darbu. Man no tā būs pluss, bet principā būs sliktāk.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Bet citādi man ir mūsu apkaimei neparasta profesija, padomju laikā deva labu specializāciju, tāpēc cerēsim, ka mūsu zināšanas noderēs kādam. Un atkal valoda. Ja strādāsi Francijā, tad būs jāzina franču valoda. Bet kopumā es tomēr esmu pret!* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)

Tāpat ir daļa nepilsoņu, kas ir pārliecināti par savas dzīves kvalitātes uzlabošanos pēc Latvijas iestāšanās ES. Iemesli tam visbiežāk ir līdzīgi tiem, kas tika minēti pozitīvajai attieksmei pret ES - cerības par Latvijas sakārtotību un stabilitāti visās jomās, kas veicinās investīciju pieplūdumu valstī, plašākas darba iespējas, konkrētā cilvēka pozitīvais domāšanas veids, ka dzīvē viss notiek uz labu:

- *Par plusiem līdz ar iestāšanos ES. Kāpēc tagad ārzemnieki nebrauc pie mums un neatver visādus uzņēmumus? Tāpēc, ka mums nav stabilu likumu. ES būs vienoti likumi pa visu Eiropu. Tad arī investēs.* (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)
- *Cerēsim, lai būtu labāk.* (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)
- *Ar laiku viss stabilizēsies, un šeit būs normāli dzīvot. Es neesmu pret pievienošanos ES.* (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)
- *Es uzskatu, ka, protams, būs labāk. Tieši man. Nabagiem ES ir labāk. Somiem ES nav vajadzīga, jo viņi ir bagāti. Mēs ceram, ka mums iedos kādu garšīgu kauliņu.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Tas pats arī būs. Būs vairāk darba.* (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)

Atsevišķiem nepilsoņiem ir grūti izvērtēt iespējamās izmaiņas viņu dzīvē pēc Latvijas iestāšanās ES. Savukārt citi uzskata, ka personīgi viņus šie procesi neietekmēs vispār un norāda, kuras sabiedrības grupas būs ieguvējas un kuras - zaudētājas. Par ieguvējiem lielākoties tiek uzskatīti jaunieši, bet par zaudētājiem – lauksaimnieki, zvejnieki, ražotāji, mazo uzņēmumu īpašnieki, kas varētu neizturēt konkurenci ar ES uzņēmējiem darba tirgū, arī pensionāri:

- *Nav ne jausmas.* (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)
- *Kā skaldīju dēļus, tā arī skaldīšu.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Man personīgi nekas nemainīsies, jo vīrs strādā privātfirmā. Tur nekas nemainīsies un man nekas nemainīsies. Man ļoti žēl ir mūsu zemniekus. Ļoti žēl. Man ļoti žēl ir mūsu zvejniekus, ļoti žēl. Ražotājus mūsu, kuri tagad sitas, bet tad ar pliku dibenu iesēdīsies peļķē. Ar neko kabatā. Protams, jauniešiem būs labi – durvis vaļā. Te ir plusi un mīnusi. Bet man personīgi nekas nemainīsies.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Es arī domāju, ka priekš manis nekas nemainīsies. Maniem mazbērniem, mazmazbērniem varbūt būs kādi uzlabojumi. Man nav skaidras attieksmes, jo arī agrāk ir bijušas visādas cerības un gaidas, tā kā nezinu.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Man gribētos, lai būtu labāk kaut vai mūsu bērniem. Viņi ir savādāk noskaņoti, viņi ir brīvāki. Kaut vai viņiem. Manā dzīvē nezinu vai kaut kas mainīsies. Ceru, ka jā. Cerība mirst pēdējā.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Darba un studēšanas iespējas tika pieminētas visas diskusijas laikā. Daudziem jauniešiem ir priekšstats par šo iespēju paplašināšanos līdz ar Latvijas iestāšanos ES. Tas ir arī viens no biežāk minētajiem argumentiem, kāpēc atbalstīt iestāšanos ES:

- *Mācības. Es varēšu brīvi braukt mācīties!* (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)
- *Būs darba iespējas. Varēs braukt projām un strādāt. Kāpēc man te strādāt par kapeikām, ja varēs aizbraukt prom un nopelnīt daudz vairāk naudas. Būs atvērtāks tirgus.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)

Nepilsoņi pēc 30 gadu vecuma plašākas studēšanas un darba iespējas saskata saviem bērniem, mazbērniem un jauniešiem kopumā, kas ir mobilāki un atvērtāki pārmaiņām, un daudz mazākā mērā - sev personīgi, jo neatbilst ES kvalificēta speciālista prasībām. Viņuprāt, tikai pašiem aktīvi meklējot iespējas un tās izmantojot, gados vecākiem cilvēkiem var rasties izdevība strādāt ārzemēs:

- *Ja es pats kaut ko jaunu atradīšu, tad man ir iespēja. Ka kāds cits man to pienesīs klāt, uz to es neceru.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Es ceru, ka avīze būs ar darba sludinājumiem pa visu ES un pie mums arī tāda iznāks un mēs periodiski viņu pārskatīsim.* (Ironiski.) (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Ir jau tagad sludinājumi ārzemju darbam. Tur būs tas pats. Tur vajadzēs CV, rekomendācijas utt.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Un vecuma cenzs.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Tā paauzde, kas tagad beidz skolu, viņi ir daudz uzņēmīgāka un daudz sagatavotāka šai dzīvei. Viņi uzreiz saprata, ka nauda ir jāpelna. Nopelnīs naudu un tad brauks mācīties tur un tur. Tīri rietumnieciska domāšana. Pašam sevi no bērnības jāuztur. Viņiem ES ir labums.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Viņi jau pēc 9. klases sāk braukt uz kaut kādām citām valstīm. Tagad mācās par savu naudu. Nevis vecāki apmaksā, bet pats. Viņi jau ir pieraduši pie šādas dzīves.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Argumentus par labākām darba un studēšanas iespējām atspēko eiroskeptiski noskaņotie nepilsoņi - jaunieši, kas ir pārliecināti, ka jau pašlaik ir iespējams strādāt un studēt ārzemēs. Nepieciešami ir tikai finansu līdzekļi, un arī nākotnē nauda būs dominējošā, kas noteiks cilvēkam iespēju daudzumu:

- *Tagad arī taču to var darīt. Kad tikai nauda būtu.* (Nepilsonis, jauniešis, Rīga)
- *Situācija šajā jomā nemainīsies. Tagad var mācīties un tad varēs mācīties. Ja cenas pieaugs, un ja gribēsi vēl tur mācīties, tad ...* (Nepilsonis, jauniešis, Rīga)
- *Viss atduras pret naudu!* (Nepilsonis, jauniešis, Jelgava)

Pilsoņi

Pilsoņu prognozes par izmaiņām savā dzīvē pēc iestāšanās ES kopumā ir pozitīvas vai neitrālas ("nekas neizmainīsies"). Jaunieši nemin negatīvas gaidas attiecībā uz savu nākotni. Madonieši izrāda lielāku vēlēšanos braukt uz ārzemēm strādāt un mācīties nekā rīdzinieki, kuri saskata sev iespēju paplašināšanos, arī neizbraucot no valsts.

Daļa jauniešu paredz sev atalgojuma pieaugumu darbā, citi cer uz labākām studēšanas iespējām gan tepat Latvijā (gaidot izglītības sistēmas reformu), gan ārzemēs, paļaujoties uz starptautisko fondu turpmāko atbalstu Latvijas jauniešiem. Atsevišķi jaunieši saskata sev izdevīgumu apstākļi, ka valstī varētu būt ekonomiskā izaugsme un tādējādi rasties pieprasījums pēc viņu visai specifiskās profesijas:

- *Es domāju, ka es privātajā darba sfērā varētu nopelnīt divas vai trīs reizes vairāk. Tajā uzņēmumā, kurā es strādāju. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Es gribētu studēt ārzemēs, bet es nezinu, vai es to varēšu atļauties. Tāpat tagad ir Erasmus un Sorosa fondi, kuri apmaksā tās programmas, bet es nezinu, vai ar iestāšanos ES kaut kas mainīsies. Vai būs tas vairāk pieejams. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Vienīgais varbūt tiks restrukturēta visa izglītības sistēma, jo, man tā liekas, ka speciāli apmācīs tos speciālistus, kurus varētu iesaistīt šeit tautsaimniecības attīstībā. Neviss izmācot viņus šeit un aizsūtot uz kaut kādu citu ES galu, bet tieši pielāgojot darba spēka visas spējas konkrētai situācijai un attīstot iekšējo tautsaimniecību. Man liekas, ka izglītības sistēma tiks pielāgota tiem procesiem, kas notiek valstī. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Man viennozīmīgi ir izdevīgi gan darba ziņā, gan mācību ziņā, jo man ir izdevīga ekonomiskā attīstība, jo mazos uzņēmumos tāda profesija kā man vienkārši nav vajadzīga. Savukārt, izglītības ziņā, tā kā es diezgan nopietnā mērā nodarbojos ar zinātņi un esmu vienīgais, kas Latvijā to dara, tādā ziņā man atkal ir izdevīgi, ka man ir sakari, kas atvieglo manu darbību Eiropā, vēl kaut kādas saistības ar citām augstskolām, universitātēm, institūtiem. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Es jau noteikti braukšu, ja ne mācīties, tad strādāt. Nē, ja te uzlabosies, būs labas algas un es varēšu labi nopelnīt un sevi normāli nodrošināt, tad es strādāšu šeit. Bet ja nē, tad es noteikti braukšu citur strādāt. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *Paplašināsies iespējas. Brauc uz kuru pusi gribi. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*
- *Es arī brauktu kaut kur citur strādāt. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*

Savukārt citi jaunieši, kas jau pabeiguši izglītošanos vai turpina, bet ir iecerējuši karjeru Latvijā, ir pārliecināti, ka Latvijas iestāšanās ES viņu dzīvi neietekmēs:

- *Es domāju, ka man nekas nemainīsies, jo man nav patreiz nekādas vēlmes studēt kaut kur ārzemēs vai arī strādāt. Tālākie mērķi jau ir izdomāti un tas nesaistās kaut kādā veidā ar ES. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Principā man neliekas, ka iestāšanās ES varētu kaut kā mainīt manu dzīvi. Nevar jau zināt, kā dzīvē gadīsies. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Gatavība pārmaiņām profesionālajā un personīgajā dzīvē pēc iespējamās Latvijas iestāšanās ES

Nepilsoni

Nepilsoņu jauniešu attieksme pret mācībām un izglītošanos ir pozitīva. Izglītošanās tiek uztverta kā vērtība. Cilvēki apzinās, ka nepārtraukta cilvēka attīstība veicina konkurētspēju darba tirgū:

- *Es vienmēr cenšos kaut kā uzlabot savas profesionālās zināšanas. Pastāvīgi. Katru dienu. Palielinu. Nav tā, ka es stāvētu uz vietas. Tā nav arī mani draugiem un paziņām. Ja priekšā stāv siena un mums to vajag pārvarēt, tad mēs to izdarīsim ar jebkādiem līdzekļiem. Ir problēma, tev vajag to atrisināt, atrisini. Loģiski vai neloģiski, bet atrisini. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Mācīties ir labi. (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)*

Daži nepilsoņi to jau dara – pārkvalificējas vai gatavojas mainīt profesiju. Iemesli šādai rīcībai ir centieni atrast darbu, vēlēšanās nodrošināt gan sev, gan bērniem labāku un pārticīgāku dzīvi:

- *Es būšu gatava mainīties. Man jau tuvā nākotnē ir plāni mainīt. Es gribu, lai ir labāka dzīve, komfortablāka. Gribu, lai bērnam ir labāk, nevis tā, ka iet pa ielu un saka, ka grib košļeni, bet nauda ir tikai maizei palikusi.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Es jau trešo reizi pārkvalificējos un tāpat nevaru darbu atrast. Darba nav tik un tā.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Dzinulis ir līdzekļu trūkums.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Daži jaunieši ir gatavi pārkvalificēties pie vairākiem nosacījumiem: ja redz tam jēgu un nepieciešamību, ja kursi vai mācības nav pašam jāapmaksā:

- *Tikai finansējums. Lieta tāda, ka es tagad mācos un pārkvalificējos par savu naudu. Ja man ir tāda iespēja, es eju un mācos, pārkvalificējos. Bet jēga no tādas pārkvalifikācijas nekāda.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Protams. Kāpēc ne? Bet nu par brīvu. Par maksu diez vai..* (Nepilsonis, jauniešs, Jelgava)
- *Jā, protams, bez problēmām. Ja par to nebūtu jāmaksā tāda nauda.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Ja ir jēga, tad kāpēc ne?* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)

Nepilsoņi jaunieši izrāda gatavību arī apgūt svešvalodas vajadzības gadījumā. Kā piemērs tam tiek minēta latviešu valoda – cilvēkiem, kam dzīvē ir izveidojusies nepieciešamība pēc tās, latviešu valodu jau ir apguvuši:

- *Agrāk daudziem problēma bija latviešu valoda. Šo problēmu atrisinājām. Labi vai slikti, bet principā tā ir atrisināta. Ja būs problēma, ka jāiet uz kaut kādiem kursiem, tad tā ir jāatrisina.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Ja nebūtu jēgas latviešu valodu mācīties, tad neviens to arī nemācītos. Tas arī viss.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Nezinu. Ja būs nepieciešamība.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Nepieciešamība ir nepieciešamība. Ja reiz vajag, tad vajag. Izvēles nav.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Mācīties valodu, lai strādātu tajā pašā specialitātē, bet strādāt Anglijā to pašu darbu, ko šeit.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Nepilsoņi, runājot par pārkvalificēšanos un izglītošanos, uzsver, ka ir nepieciešams informatīvs atbalsts no valdības. Diemžēl daži diskusijas dalībnieki praksē ir pārliecinājušies par informācijas trūkumu atsevišķu pasākumu organizēšanā mūsu valstī:

- *Informācijas trūkums šajā jomā mums ir uz 90%. Piemēram, informācija, ka zoodārzā rīko zīmējumu konkursu bija ievietota tikai latviešu avīzēs. Krievu avīzēs nebija. Kāpēc nepaziņot krievu avīzēm? Informācijas trūkums. Uz naturalizāciju – tur zvani, redz kur bezmaksas telefons, mēs tev visu izstāstīsim, mēs visu, visu, visu. Nu un tad? Tad tas viss ātri pazuda. Nav informācijas.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *(Informācija) Par darbu. Par nodokļiem citās valstīs. Sociālā apdrošināšana.*
- *Kāda ideja, kuru mēs varētu īstenot te.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Pilsoņi

Pilsoņi jaunieši uzskata nepārtrauktu izglītošanos, jaunu valodu apgūšanu un cita veida sevis pilnveidošanu par normālu un pat vēlamu dzīves veidu, kas ES dalībvalstīs ir visai izplatīts. Taču, jautāti par gatavību pārmaiņām savā personīgajā dzīvē, viņi uzsver, ka būtu gatavi turpināt izglītošanos, apmeklēt kursus un pārkvalificēties vienas konkrētas jomas ietvaros, kas ir izvēlēta un ar kuru ir saistītas nākotnes ieceres. Radikāli mainīt nodarbošanos šķiet nelogiski un pārāk grūti, jo tas prasa cilvēkam apgūt pilnīgi jaunas iemaņas:

- *Valodas jautājums - tas ir viens, jo valodas jebkurā gadījumā ir jāmācās. Jo vairāk valodu zini, jo tas ir pozitīvāk, bet nu mainīt savu darbības virzienu, pārorientēties ... Es varētu strādāt tajā jomā ar citu ievirzi, bet kļūt par citas profesijas speciālistu man būtu samērā pagrūti. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Principā ES valstīs tā ir pieņemts, ka nemitīgi ir jāpārkvalificējas, jāsasniedz savas profesijas griesti. Daudz tiek domāts arī par cilvēkiem pēc 40 gadiem. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Tu jau konkrēti attīsties vienā jomā. Tevi jau nesvaida pa jomām. Vienu dienu tu strādā par lauksaimnieku, citu dienu tevi ieliek ekonomikas ministrijā strādāt. Un pēc tam par ķirurgu. Personāla virzība un attīstība notiek kaut kādā vienā konkrētā jomā. Skatās, uz ko cilvēkam ir lielākas spējas un potenciāls, un tad konkrēti viņā arī attīsta tās spējas. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Lai es pārvāktos strādāt uz Spāniju par ķirurgu, ja es šeit esmu strādājis par muižnieku ... (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Es būtu gatava pārcelties un mācīties priekš sevis, attīstīties kaut kā, bet lai vispār kardināli mainītos? Nē. Priekš kam? Cilvēks ir izvēlējis savu un viņš var attīstīties tajā jomā, mainīt virzienu, bet kardināli mainīties, nē. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Kaut kādai specializācijai vienā jomā tomēr jābūt. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Diez vai. Ja es būtu jau ilgi nomācījies, man nebūtu tik viegli sākt kaut ko jaunu. Vienalga jauns vai vecs, tik un tā ir grūti. Ja es esmu matemātikas skolotājs, es taču nevaru kļūt par mediķi. Tad man ir jāsāk viss no nulles. (Pilsonis, jauniešs, Madona)*

Jaunieši atzīst, ka sevi pilnveidot konkrētā sfērā ir nepieciešams neatkarīgi no tā, vai Latvija iestājas ES vai neiestājas. Tas ir svarīgs priekšnosacījums, lai profesionālajā darbībā sasniegtu izvirzītos mērķus:

- *Priekš tam jau nav vajadzīga pat ES. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Kāds jauniešs ieminas, ka finansiāls atbalsts no malas profesionālās kvalifikācijas celšanai būtu papildus stimuls, lai to darīt. Taču citiem jauniešiem bezmaksas apmācība šķiet aizdomīga; viņi ir pārliecināti, ka pēc šādu kursu beigšanas viņiem vajadzēs "atstrādāt" viņos ieguldītos naudas līdzekļus maksātājinstitūcijas labā:

- *Turklāt ja to piedāvā ... par brīvu, apmaksā un vēl piemaksā. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Tikai atkal jāmeklē otrā monētas pusīte, jo neviens jau neko nepiedāvā bez maksas. Bez maksas nekā nav. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Pēc tam tevi kaut kur aizsūta uz Antarktīdu pētnieciskajā darbā. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

- *Izsniegt pasēs ziemeļbriežiem.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

Jaunieši runā par nopietnas motivācijas nepieciešamību, lai kaut ko kardināli mainītu savā dzīvē, un viņi min sekojošus iemeslus, kas varētu pamudināt būtiski mainīties: ir izveidojusies nepieciešamība, tiek piesolīti labāki darba un dzīves apstākļi, savā jomā ir sasniegts maksimums un ir iestājusies garlaicība, apnikums, rutīna:

- *Ja ir nepieciešamība, tad jau var visu. Varēt jau var visu.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Nebūtu citas iespējas. Būtu jāpār kvalificējas un viss. Mēs esam jauni, mēs to izdarītu, bet veciem būtu grūtu.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Ja lielāka nauda, krasi atšķirsies tā summa, tad es, protams, mēģinātu.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Tas ir atkarīgs no tā, cik labākus apstākļus piedāvā. Ja piedāvā labākus apstākļus, tad kaut vai uz to pašu Slovēniju braukt, kāpēc gan ne? Uz Basku zemi, uz Spāniju, kāpēc ne?* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Man liekas mainīt savu darba orientāciju es būtu gatavs, ja es būtu sasniedzis to, ko es vēlos un vairāk tajā sfērā man sasniegt nav ko un man ir apnicis. Tikai tādā gadījumā es pārvāktos un mainītu savu dzīves veidu. Es domāju, tik ātri tas nenotiks, jo es esmu nospraudis sev mērķi. Sasniedzot viņu, tad es arī varēšu domāt, vai mainīt vai nemainīt.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

Kāda Madonas iedzīvotāja runā, ka pārmaiņas prasa no cilvēka lielu uzņēmību. Viņa savā apkārtnē saskata jau tagad daudzas iespējas, kā cilvēki varētu labi nopelnīt, taču diemžēl cilvēkiem pietrūkst uzņēmības un iemaņu to darīt:

- *... tagad bērniem trīs mēneši vasarā un nav kur bērnus laist. Tai pat laikā ir pedagogi, trīs mēnešus atpūšas. Nav uzņēmīgu pedagogu skolā, kas uzņemtos organizēt ... viņi taču līdz ar to arī nopelna, bet nav tādu uzņēmīgu, kas to dara un vispār ņemas. Bērni jau skolas brīvlaikā trīs mēnešus dzīvos pa māju. Tajā pat laikā, kad var organizēt nometnes un pelnīt naudu ar to. Cilvēki jau nemāk nopelnīt to naudu, viņa mētājas, nemāk pacelt. Ir vajadzīga uzņēmība.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)

Gatavība izstrādāt projektus, meklēt līdzfinansējumus un tos realizēt ES Strukturālo fondu līdzekļu piesaistei; iespējamo projektu tēmas

Nepilsoni

Kopumā nepilsoniem ir pozitīva attieksme pret projektu izstrādāšanu un piedalīšanos konkursos ES finansējuma iegūšanai. Daži piebilst, ka piedalītos konkursos pie nosacījuma, ja pietiktu zināšanas un iemaņas, kā to darīt:

- *Ja smadzenes pietiktu, tad būtu gatavs.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Kāpēc nē?* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Es ar lielāko prieku.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)

Neliela nedrošība nepilsoņu, tāpat kā pilsoņu vidū, ir par finansēšanas procedūru – atsevišķi pētījuma dalībnieki uztraucas, ka kādā no projekta īstenošanas stadijām finansētājs varētu pārdomāt un liegt turpmākos naudas līdzekļus. Jelgavnieki jūtas īpaši nedroši un nestabili, baidoties, ka kādā brīdī ieguldītie naudas līdzekļi varētu neatmaksāties. Tāpat šaubas un neticība izskan par cilvēkiem, kas varētu pieteikties konkursos ar saviem projektiem. Viņi tiek uztverti kā potenciālie krāpnieki, kas ar iegūto naudu varētu aizbēgt no valsts. Taču citi diskusiju dalībnieki tam oponē, minot reālus piemērus par sekmīgu ideju īstenošanu:

- *Ja zinātu, ka tā nauda nepazudīs, tad varētu to arī darīt.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Nē, tur viss ir tieši un skaidri. Tā kā varētu principā kaut ko darīt. Un tie projekti ir patiešām lieli. Bet tev jau kaut kam ir jābūt, bet uz šo līmeni iziet jau ir grūti.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Tagad jau ir projekti ar Sorosu. Tāda pati sistēma. Es zinu, ka viena vinnēja. Dabūja naudu un īstenoja. Par to, kā pirmsskolas iestādēs uzlabot latviešu valodu. Viena bērnu dārza vadītāja to īstenoja un labprāt.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Savāks visu naudu un aizlaidīsies!* (Nepilsonis, jauniešs, Jelgava)

Nepilsoņi, kas vecāki par 30 gadiem, izsakās kritiskāk par konkursiem, jo saskata vairākas problēmas līdzdalībā. Svarīgākās no tām ir līdzfinansējuma sameklēšana un atbalsta trūkums no valsts iestādēm:

- *Kur tad lai viņus (20%) atrod? Vispārēji smieklī.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Ja varētu viņus atrast, tad nebūtu problēmu.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Var jau arī atrast, bet tas viss atdurtos pret birokrātisko sistēmu. Atrast, atvērt, skriet. Visur liks kāju priekšā. Ja būtu kā normālās valstīs – te ir mans biznesa plāns, te ir mans finansējums, te svešais. Tad tev atver un strādā, maksā nodokļus, bet te to ir grūti laikiem, ja nav atbalsta.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Kāds nepilsonis uzskata, ka projektus izvērtēs pēc to izdevīguma pakāpes Eiropas Savienībai, nevis Latvijai:

- *Tur cilvēki nav muļķi. Ja viņi redz savu izdevīgumu tajā projektā, tad viņi naudu iedos.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)

Nepilsoņi min visdažādākās nozares, kur varētu izstrādāt projektus un piesaistīt ES finansējumu, jo naudas trūkst ļoti daudzās sfērās. Rīdzinieki - jaunieši uzvaru liek uz informācijas tehnoloģijām, bet gados vecāki rīdzinieki, daugavpilieši un jelgavnieki – uz ražošanu, kas varētu sekmēt jaunu darba vietu rašanos, arī uzņēmējdarbību, zinātniski pētniecisko darbību u.c.:

- *Ar augstajām tehnoloģijām.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *To pašu datoru izlaišana, bet te ir ļoti sarežģīts jautājums. Es no datoriem neko daudz nesaprotu. Es zinu, lai izietu ar savu datortehniku pasaules līmenī, tad mums vajag izlaist nevis tādā pašā līmenī kā jau tagad pasaulē ir, bet labākā. Jo neviens to firmu nezina un neņems, bet uzreiz galvas tiesu augstāk. Bet tam ir vajadzīga milzīga nauda,*

un to mums neviens nedos, un nav kur to ņemt, un pašiem arī nav. (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)

- *Žanna droši vien saistībā ar mazo biznesu.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Es kaut ko zinātniskāku gribētu. Kaut ko saistībā ar bioloģiju, tas mani piesaista.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Man būtu ideja pārveidot mūsu dzelzceļnieku parku un uztaisīt bērniem atpūtas parku. Uz to es parakstītos...Es tomēr bērnu pilsētiņu. Jēkabpilī taču tik skaistu uztaisīja. Kāpēc mums tāda nav?* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Jūra, mežs, tranzīts, tūrisms, viss.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Tikai ne lauksaimniecība.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Kāpēc ne lauksaimniecība? Neviens pasaulē un Eiropā nemāk tā maizi cept kā Latvijā. Barotu visu Eiropu. Ar rudzu maizi.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Pilsoņi

Pilsoņiem, kas dzīvo Rīgā, sākotnējā reakcija uz jautājumu par gatavību izstrādāt projektus, ir pārliecība, ka valstī tas jau tiek aktīvi darīts. Tāpēc doma par projektu izstrādāšanu nešķiet sveša un pārsteidzoša:

- *Vai tad tagad to nedara?* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Tagad jau to dara!!! Piemēram, lauku sētas jau to dara. Viņas attīsta ... pievilina sev tūristus un tad viņiem kaut kādas subsīdijas piešķir. Dabiski, ka lielākā daļa būtu gatava to darīt. Kāpēc ne, ja tev piedāvā reālu finansējumu tai lietai, kas tev patīk. Kāpēc ne?* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Studentu organizācijas. Tāpat raksta projektiņus, vēršas pie fondiem un saņem tos līdzekļus. Tas ir normāli.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

Dominējošs vairākums pilsoņu izsaka gatavību izstrādāt projektus, ja ir iespējams tādējādi piesaistīt ES līdzekļus kādas idejas īstenošanai. Kāds madonietis jūtas nedrošs par sevi, tāpēc piebilst, ka projektus izstrādātu kopā ar draugiem, paziņām:

- *Jā. Ja būs, kas maksās, protams. Es mēģinātu.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Mēģināt jau var.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Jebkurā gadījumā cilvēku iniciatīva, kas tiek izrādīta un ir vērsta uz kaut kādu konkrētu mērķi, kāpēc gan ne?*
- *Es domāju, ka es viena nē, bet ar draugiem es varētu.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)

Projektu iespējamās tēmas atšķiras pēc pētījuma dalībnieku interesēm. Un dzīvesvieta visai būtiski ietekmē cilvēka intereses, līdz ar to madoniešu un rīdzinieku ieceres skar atšķirīgas nozares. Madonieši labprāt gribētu ieguldīt naudas līdzekļus lauksaimniecībā, mežsaimniecībā, kultūrā, “jomās, kas saistītas ar jauniešiem”, jo tā ir sabiedrības aktīvākā daļa. Savukārt rīdzinieki vēlas realizēt idejas ar savu profesionālo darbību saistītās jomās:

- *Kaut ko saistībā ar jauniešiem. Tāpēc, ka jaunieši ir daudz un viņi vairāk iesaistās tajā visā. Vecie cilvēki tā mazāk. Kur vairāk saistīts, kur jaunieši varētu ... Nezinu, kādus atpūtas klubus, kaut ko tādu.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)

- *Kad būs nauda, tad ... ļoti daudzās sfērās ļoti daudz kas trūkst. Tā pati lauksaimniecība, kultūra.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Es arī saistībā ar kultūru.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Ar mežsaimniecību kaut ko darīt.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Atpūta.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Es arī iesaistītos kaut kādā projektā un attīstītu, teiksim, sevis izvēlēto virzienu, kaut ko virzīt uz priekšu, bīdīt tās lietas, kāpēc gan nē?* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

Rīdzinieku vidū izskan atsevišķi skeptiski vērtējumi par ES rīkoto projektu konkursu būtību, garantijām, finansējumu:

- *Tu gribi kaut ko īstenot, bet kur ir garantijas, ka tev kaut kādā pusceļā to nenogriež un viss.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Nav tik traki, jo pašā sākumā nosaka to prioritāti, vai tas projekts vispār ir dzīvotspējīgs utml.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Neaizmirsti zeltā vārdus – līdzfinansējums, kas ir jāmeklē pašam.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Vajadzētu šo iespēju attīstīt mums pašiem, nevis gaidīt finansējumu no mistiskas ES dažādiem projektiem. Varbūt pat piedāvāt viņiem.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

Latvijas iedzīvotāji salīdzinājumā ar citiem ES iedzīvotājiem pēc Latvijas iestāšanās ES

Nepilsoņi

Nepilsoņu prognozes par to, kā Latvijas iedzīvotāji varētu justies salīdzinājumā ar citiem ES iedzīvotājiem pēc Latvijas iestāšanās ES ir ļoti dažādas, taču vairāk dominē negatīvas gaidas.

Daži izsaka pieņēmumu, ka sākotnēji jutīsimies kā “jauniņie”, kas cenšas iekļauties kolektīvā ar savām normām un pieņemtiem uzvedības modeļiem. Taču ar laiku šī sajūta izzudīs:

- *Būsim jauniņie. Uz mums skatīsies no augšas. Bet ar laiku tas izlīdzināsies.* (Nepilsonis, jauniešs, Jelgava)

Citi nepilsoņi, gan jaunieši, gan gados vecāki cilvēki, uzskata, ka jauno un veco dalībvalstu iedzīvotājiem vienāds būs tikai statuss – ES pilsoņi, kas radīs cilvēkos zināmu lepnumu. Taču sadzīvē, darba attiecībās u.c. jomās eksistēs nevienlīdzība atšķirīgās ekonomiskās situācijas un atšķirīgā sociālā fona (piemēram, izglītības, darba pieredzes u.tml.) dēļ:

- *Tiesības un iespējas mēs jau to apspriedām. Pat ne pārvietošanās, bet kaut vai iespēja pastrādāt citā valstī (nebūs).* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Saņemot ES iedzīvotāj pasi, es domāju, ka katrs sajūtīs lepnumu. Kas būs tālāk? Kas būs nākamajā dienā, kad tu ar to pasi iesi, teiksim, iekārtoties darbā? No kādas valsts tu esi? Kādu izglītību tu esi ieguvis? Ko tev pēc tam teiks? Neesmu pārlicināts, ka pēc tam tu iziesi no tās iestādes apmierināts.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Bagātie un nabagie.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Kā Austrumvācija pret Rietumvāciju, kad apvienoja.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Ungārijas, Slovākijas līmenī.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Atsevišķi nepilsoņi prognozē īpaši sarežģītu situāciju Latvijas nepilsoņiem, jo viņi līdz ar Latvijas iestāšanos ES neiegūs ES pilsonību un tas papildus ierobežos viņu iespējas:

- *Ja mums nav pilsonības, tad, ja godīgi, nekā. Tāpēc ka man bija tāds gadījums. Aizbrauca cilvēks uz Eiropu strādāt. Un kad viņš atnāca pie darba devēja, kaut arī aizbrauca uz legālām tiesībām. Un kad darba devējs ieraudzīja, ka viņš ir nepilsonis, tad viņš teica, piedod, tu man tāds neesi vajadzīgs. Tas nozīmē, ka tu esi politiski agresīvs. Kāpēc tava valsts tev nedod pilsonību. Viņi nesaprot, kā tas var būt, ka ir pilsoņi un ir nepilsoņi. Tātad mēs esam politiski agresīvi!* (Nepilsonis, jaunietis, Daugavpils)
- *Tur nēģeri ir, šeit nēģeri ir. Nav starpības.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)

Dažiem nepilsoņiem nav viedokļa, kā jutīsies salīdzinājumā ar citiem ES iedzīvotājiem, bet citi nepilsoņi uzskata, ka viņu izjūtās nekas būtiski nemainīsies:

- *Neesmu bijis ne Ungārijā, ne Slovākijā, ne Austrumu Vācijā, tā kā neko nevaru pateikt.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Konkrēti priekš manis, kā es biju, tā es arī palikšu. To, kā citi jutīsies, nezinu.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Nezinu. Kā ir, tā būs.* (Nepilsonis, jaunietis, Rīga)

Pilsoņi

Pilsoņu madoniešu pašvērtējums salīdzinājumā ar rīdzinieku pilsoņu pašvērtējumu attiecībā pret citiem ES iedzīvotājiem ir ievērojami zemāks. Madonieši domā, ka pēc iestāšanās jutīsies kā:

- *Niecība.* (Pilsonis, jaunietis, Madona)
- *Lauķis.* (Pilsonis, jaunietis, Madona)
- *Maziņš justos.* (Pilsonis, jaunietis, Madona)
- *Es arī domāju, ka nedrošs.* (Pilsonis, jaunietis, Madona)
- *Nosaukums vien.* (Pilsonis, jaunietis, Madona)

Rīdzinieki ir pašpārliecinātāki salīdzinājumā ar madoniešiem, daži no viņiem pat nevēlas līdzināties vidusmēra ES iedzīvotājam un tādējādi zināmā mērā pazaudēt daļu no savas būtības:

- *Ar ko, lai es sevi salīdzinu? Ar kādu mistisku vidējo Vācijas pilsoni. Nē, es sevi nesalīdzinu.* (Pilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Viņi ir viņi un mēs esam mēs. Un ja mēs sāksim salīdzināt, tad tas jau ir kaut kāds netikums.* (Pilsonis, jaunietis, Rīga)
- *Arī līdzināties man pagaidām viņiem negribas. Varbūt mani bērni gribēs ēst hamburgerus un svērt 100 kilogramus un uzdzert diētisko kolu, bet es diez vai, bet es viņiem netraucēšu to darīt.* (Pilsonis, jaunietis, Rīga)

Daļa rīdzinieku ir pārliecināti, ka pirmajos gados pēc Latvijas iestāšanās ES nekādas būtiskas izmaiņas cilvēku sajūtās nebūs. Bet to, kā mūs ar laiku uztvers citi ES dalībvalstu iedzīvotāji un

kāds priekšstats par mums izveidosies, ir atkarīgs gan no mūsu valsts, gan no cilvēkiem personīgi:

- *Sākotnēji nekas nemainīsies. Tikai tik daudz, ka kāds portugāļu zemnieks zinās, ka ir tāda Latvijas valsts, kaut gan es nedomāju, ka tas tā arī būs tik ātri. Sākotnēji nekas kardināli nemainīsies. Pēc kāda laiciņa .... tas atkal nav atkarīgs no tā, vai mēs esam ES vai neesam. Tas ir no mūsu valsts kā tādas atkarīgas.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Man arī tā šķiet, ka no sākuma, kad iestāsimies, ja iestāsimies, tad nekas nemainīsies. Es nejūtos mazāk prestiža pret citas ES dalībvalsts pilsoni.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Kā eiropietis, skatoties uz viņam svešu cilvēku, vai tas būtu latvietis no ES vai latvietis no asociētās Eiropas valsts, vienalga viņš kaut kādas zināmas šaubas jutīs pret viņu. Bet, tuvāk iepazīstoties, paliek jau tās cilvēciskās vērtības. Vai es kā cilvēks tāpēc citādāk uzvedīšos, ka mana valsts būs ES? Es uzskatu, ka nē.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

Daži pilsoņi uzskata, ka varēs sevi uzskatīt par līdzvērtīgiem ES iedzīvotājiem tikai pēc ilgāka laika perioda, kad uzlabosies dzīves līmenis un varēs izbaudīt sociālos un ekonomiskos labumus no Latvijas iestāšanās ES:

- *Es domāju, ka mainīsies tad, kad arī mūsu paaudze jau būs kaut kur labākos medību laukos.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Tad, kad mēs baudīsim ES sociālās garantijas vecumā.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Latviešu pensionāru grupiņas.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Tad, kad veidosies tādas, tad varēs teikt, jā, lūk, es esmu Eiropas daļa.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Kā es sevi varētu redzēt ES pēc gadiem 10, ja es tā pasapņoju. Normāls vidusmēra eiropietis, kas var atļauties daudz ko, vismaz lai nodrošinātu saviem bērniem izglītību, lai, teiksim, triviāli sakot, pabarotu savu ģimeni. Normāls viduseiropas cilvēks, kas var normāli dzīvot un baudīt dzīvi. Es saku, nevajag tur zelta mersedesos braukt, tas pat nav arī manas dzīves mērķis. Es vienkārši gribu sevi dzīvē realizēt kā cilvēku un sasniegt savā jomā to, ko es gribu.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Dzīves līmenis ceļas. Normāli.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)

Situācijas modelēšana gadījumā, ja referendumā tiek nobalsots pret Latvijas iestāšanos

ES

Nepilsoņu atbildes visai būtiski atšķiras no pilsoņu atbildēm jautājumā, kas notiks valstī negatīva balsojuma gadījumā par Latvijas iestāšanos ES. Nepilsoņi netic negatīvam balsojumam referendumā. Viņuprāt, iestāšanās jau pakāpeniski notiek, bet referendumā ir tikai formalitāte šī procesa apstiprināšanai. Tāpat nepilsoņu vidū ir jūtama pārliecība, ka Latvijas iestāšanās ES ir neizbēgama: ja mēs neiestājamies ES 2004.gadā, tad tas noteikti notiks pēc kāda laika.

Nepilsoņi

Nepilsoņi ir pārliecināti, ka pilsoņi referendumā nobalsos par Latvijas iestāšanos ES. Tā ir valdības izstrādāta politika, tāpēc tiks izmantoti visi iespējamie līdzekļi šī mērķa sasniegšanai.

Tiek pieļauta doma pat par rezultātu falsifikāciju. Vienlaicīgi nepilsoņi jūtas atsvešināti no referenduma, jo uzskata, ka valdībai un politiķiem neinteresē sabiedrības viedoklis šajā jautājumā:

- *Es redzēju, ka Vaira Vīķe-Freiberga parakstīja dokumentu. Tur latviski bija teikts, ka, lūk, 2004. gada 20. septembrī mēs iestājamies.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Nu varbūt arī nestājamies septembrī, bet oficiāli tā apmēram.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Referendums būs tikai formalitāte.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Formalitāte, protams!! Un lieki izsviesta nauda!* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Man liekas, ka, pat ja vairākums pateiks "nē", mēs vienalga iestāsimies.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Es domāju, ka tad pat noviltos dokumentus.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Kas to lai zina! Latvija taču ir maza. Tas ir jau izlemts jautājums! No mums vairs nekas nav atkarīgs.* (Nepilsonis, jauniešs, Daugavpils)
- *Pilsoņi nobalsos par.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Ja ne, tad uztaisīs tā, lai būtu par.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)
- *Samaksās naudu, kam vajag. Iedos dzīvokli.* (Nepilsonis, pēc 30 gadiem, Rīga)

Vairākkārtīgi izskan pieņēmums, ka Latvijas iestāšanās ES ir politiķu izvirzīts mērķis, tāpēc neiestāšanās gadījumā tiks rīkoti atkārtoti referendumi ik pēc noteikta laika, līdz iedzīvotāji nobalsos par iestāšanos un politiķi realizēs savas personīgās ieceres:

- *Ja valdībai vajag, tad iestāsimies.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Kam interesē, par ko mēs nobalsosim. Viņiem ir ideja un viņi to arī realizē, un viss. Uz cilvēkiem viņiem ir uzspļaut. Nezinu pat, kā lai pasaka. Mēs tagad savai valdībai esam barotava. Ja būs iespēja atrast lielāku barotavu, tad viņi to izmantos, un uz pārējo viņiem ir nospļauties. Ja līdz tam laikam kaut kas notiks un mainīsies valdība, tad varbūt arī būs savādāk. Ja veiksmīgi nomainīsies. Bet tā ir nerealitāte.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Ja kopumā izsver, tad priekš kam mums tā ES ir vajadzīga? Paskaidrojiet! Es apmēram nojaušu. Parasts lepnums. ES pase. ES iedzīvotājs. Nu tagad sēdēs ES domē. Vienkārši, lai savu dibenu uzstutētu augstāk. Ja neiestāsimies, tad viņi izdomās jaunu fišku. Ne ES stāties, bet kaut kādā citā vietā.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Būs trīs gadus atelpa. Atkārtotais referendums ir 2006. gadā, ja nemaldos. Trīs gadus mēs vēl varam šeit savākties un spriest par to, kas mūs sagaida.* (Nepilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Ja neiestāsimies ES, tad pēc diviem, trīs gadiem atkal būs balsošana.* (Nepilsonis, jauniešs, Jelgava)

Pilsoņi

Pilsoņi kopumā modelē cerīgu situāciju gadījumā, ja Latvijas iedzīvotāji referendumā nobalso negatīvi un Latvija neiestājas ES: dzīve turpināsies kā līdz šim, eksperti un politiķi noteikti meklēs skaidrojumus negatīvajam balsojumam, cilvēki pārstās gaidīt palīdzību no malas, vairāk apzināsies nepieciešamību palauties uz sevi un paši uzsāks aktīvi rīkoties:

- *Viss ies tā, kā tas bijis līdz šim.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

- *Visas avīzes, televīzijas neliktu mieru. Jautātu, kāpēc tā iznācis?* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *No sākuma būtu ļoti smieklīgi. Izbrīns būtu pamatīgs. Tad arī īsti redzētu, uz ko mēs esam spējīgi.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Vienkāŗši cilvēki paši sāktu kaut ko kustināt un darīt, nevis gaidīt, ka mēs kaut kur iestāsimies un ka kaut kas būs uzreiz. Nokritīs no gaisa.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Varēsim paļauties tikai paši uz sevi.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Pašreiz sabiedrības viedoklis jau ir tāds, ka iestāsimies, būs pensijas lielākas un algas šitādas, un mācīties mēs varēsim, kur mēs gribam. Bet pamatojumi, argumenti? Nulle.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

Latvijas iespējamā situācija tiek salīdzināta ar mazajām Eiropas valstiņām, kas nav iestājušās Eiropas Savienībā, taču dzīvo pārticīgi un satīcīgi līdzās ES dalībvalstīm:

- *Tā pati Šveice – lūdzu, Eiropas vidus, bet neviens uz viņiem neskatās kā uz kaut ko neordināru. Es domāju, ka mūsu stāvoklis, neiestājoties ES, būtu pat labāks nekā iestājoties. Vismaz sākumā. Iestāties var uzspēt vienmēr. Nav jau jāskrien pa galvu, pa kaklu. Neiestāsimies, pagaidīsim, paskatīsimies, kas notiek. Ja tiešām viss notiek, lūdzu, novērsīsim visus mīnus, noslīpēsim visu tā kārtīgāk, un tad varēs vēl brīvāk iestāties.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Man radās tāds salīdzinājums. Itālijā ir maza valstiņa San Marino. Nekas jau tāds nav. Tāpat Latvija būtu tāds mazs punktiņš attiecībā pret ES. Un nekas jau nemainītos, ja mēs būtu iekšā viņā vai ārpusē.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

Daži pilsoņi izsaka pieņēmumu, ka neiestāšanās gadījumā Latviju nākotnē tomēr ietekmēs ES standarti un likumi un zināmā mērā Latvijai būs tiem jāpakļaujas starptautiskās sadarbības dēļ. Tāpat tiek prognozēts, ka politiķi un valdība iespēju robežās centīsies uzturēt attiecības ar ES institūcijām un iesaistīties dažādos projektos un organizācijās:

- *Es domāju, Latvija centīsies maksimāli tuvināties Eiropai, kaut kādas asociatīvās saites dibināt.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)
- *Es gribēju piebilst, ka, ja Lietuva un Igaunija ir ES, bet mēs - nē, tad tirdzniecībā mums tāpat būs jāpakļaujas kaut kādiem likumiem vai standartiem ES, ja vien mēs gribēsim noturēties tajā līmenī.* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

Kāds pilsonis domā, ka pēc negatīvā balsojuma cilvēki varētu mocīties pārmetumos un neziņā, kā būtu bijis, ja mēs iestātos ES. Tāpēc, viņaprāt, labāk ir nobalsot par iestāšanos un pārliecināties, kas tas ir, nekā šaubīties turpmāko dzīvi par izvēles pareizumu:

- *Būtu sev pārmetumi - kā būtu, ja būtu...Varbūt būtu bijis labāk.* (Pilsonis, jauniešs, Madona)
- *Es saku, ka labāk nožēlot izdarīto nekā neizdarīto, bet nu ...* (Pilsonis, jauniešs, Madona)

Eiroatbalstītāji uzskata, ka Latvijas iestāšanās ES uzlabotu dzīves līmeni, bet neiestāšanās gadījumā ikdienā nekas būtiski nemainīsies:

- *Ja mēs iestātos, būtu kaut kas labāks, bet, ja nē, tad nekas īpaši arī nemainās. Protams, meklēs vainīgos, bet ...* (Pilsonis, jauniešs, Rīga)

Cilvēki atzīst, ka ir ļoti grūti modelēt iespējamās situācijas, Latvijai gan iestājoties, gan arī neiestājoties ES. Sabiedrībā valda liela neskaidrība par procesu attīstību abos gadījumos, un vaina tiek saskatīta objektīvas informācijas trūkumā:

- *Vienlīdz grūti ir prognozēt gan to, kā būs, ja mēs iestāsimies, jo galu galā visu laiku taču runā, ka tā Eiropa, kurā mēs iestāsimies, nebūs tā Eiropa, kas viņa ir tagad. Gan tad, ja mēs neiestāsimies. Patiesībā politiķi īsti nezina, kas būs! (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *Cilvēkiem nav informācijas. Varētu tāpat, kā bija par Eirovīziju, taisīt raidījumus par ES regulāri – plusi un mīnusi. Pēc Panorāmas. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*
- *ES taču pati piešķir kaut kādus līdzekļu popularizēšanai, bet es esmu redzējis tikai pāris teltis, kur tu pieej un uzprasi, un 5 minūšu laikā tu viņu vari padarīt pa skeptiķi. Kāds viņš ir popularizētājs, ja es, parasts cilvēks, 5 minūšu laikā viņu varu padarīt par eiroskeptiķi. (Pilsonis, jauniešs, Rīga)*

Diskusijas plāns pilsoņiem

Ievada daļa

Mērķis: Nepieciešamās formalitātes saskaņā ar ESOMAR noteikumiem par sociālajiem un tirgus pētījumiem.

1. Kas mēs esam un ko mēs darām
  - Mēs atrodamies Baltijas Sociālo Zinātņu institūtā un jūs esat dalībnieki vienā no grupu diskusijām, kas tiek veikta par attieksmi pret Eiropas Savienību.
2. “Spēles noteikumi”
  - Mūs interesē jūsu domas un jūtas saistībā ar šiem jautājumiem, tāpēc lūdzam jūs izteikt jūsu personīgo viedokli brīvi un bez bailēm. Nebaidieties, ja tas nesakrīt ar citu domām, šeit nav pareizu vai nepareizu atbilžu.
  - Lūdzam izteikties pa vienam.
  - Ja ir nepieciešamība, varat mani pārtraukt un uzdot jautājumus.
3. Ieraksta / novērošanas nepieciešamība un garantija par konfidencialitāti
  - Ieraksta tehnika tiek izmantota, lai tiktu ierakstīts viss šeit runātais un to pēc tam varētu izmantot, apkopojot dažādu grupu rezultātus.
  - Viss, ko Jūs teiksiet, tiks izmantots apkopotā veidā un nekur neparādīsies jūsu izteikumi kopā ar jūsu vārdu.

Iesildošā diskusijas daļa

Mērķis: Iepazīšanās ar respondentiem, to sociālā statusa noteikšana. Grupas dalībnieku atraisīšana.

Sāksim ar to, ka savstarpēji iepazīsimies, nosaucot savu vārdu. Pastāstiet īsumā par sevi, cik Jums gadu, ar ko Jūs nodarbojaties...

Jautājumu daļa par integrāciju Latvijā un ES:

1. Kopumā cik lielā mērā Jūs esat apmierināti ar dažādu procesu norisi Latvijā?
Kā Jūs pats jūtaties uz doto brīdi – apmierināts/-a vai neapmierināts/-a ar savu dzīvi un ikdienu kopumā?
2. Kā Jūs jūtaties kā Latvijas iedzīvotājs? Cik ļoti Jūs jūtaties piederīgs Latvijai? (Kas traucē Jums justies piederīgam? Kas varētu veicināt piederības sajūtu?)
3. Cik ļoti Jūs sevi izjūtat kā Eiropas iedzīvotāju? Cik ļoti Jūs jūtaties piederīgs Eiropai?
4. Ar kādu valsti Jūs saistāt savu nākotni – ar Latviju vai kādu citu valsti? Kuru? Kāpēc? Latvijai iestājoties ES, tas veicinās Jūs aizbraukt no Latvijas vai gluži otrādi, atturēs atstāt Latviju? (Kas varētu Jūs atturēt no aizbraukšanas no Latvijas?)

Jautājumi par valodām:

5. Cik bieži Jums ikdienā iznāk runāt krieviski? Kā Jums šķiet, vai Jūs tagad runājat krieviski biežāk salīdzinājumā ar laiku pirms 5 gadiem? (Kāpēc ir šāda situācija?)
6. Kādā valodā Jūs runājat ar saviem draugiem, paziņām, darba kolēģiem, kas nav latvieši? Kādos gadījumos Jūs runājat latviešu valodā ar viņiem un kādos – krievu valodā?

7. Kā, Jūsaprāt, varētu mainīties latviešu valodas nozīme, pielietošana, nepieciešamība to pārvaldīt, Latvijai kļūstot par ES valsti? Kādas valodas, Jūsaprāt, Jums būs vajadzīgas nākotnē?

8. Kā Jūs kopumā vērtējat attiecības starp latviešiem un citu tautību pārstāvjiem Latvijā? Vai pastāv kādas noteiktas problēmas? *Ja jā:* Raksturojiet, tās, lūdzu, tuvāk! Kā šīs attiecības varētu mainīties pēc Latvijas iestāšanās ES?

Attieksme pret ES, iespējamās izmaiņas respondentu dzīvē pēc Latvijas iestāšanās ES:

9. Kā Jūs jūtaties, kādas emocijas jūs pārņem, dzirdot “iestāšanās Eiropas Savienībā”?

10. (*Īsumā kāda ir Jūsu attieksme pret iestāšanos Eiropas Savienībā – pozitīva, negatīva, neitrāla vai nogaidoša?*) Pastāstiet, lūdzu, kā Jums ir izveidojusies šāda attieksme pret Latvijas iestāšanos ES?

11. Pievērsīsimies konkrēti Jūsu dzīvei. Iedomājaties, ka iestāšanās Eiropas Savienībā oficiāli ir notikusi. Kas varētu mainīties Jūsu dzīvē pēc iestāšanās Eiropas Savienībā uz labo pusi un kas – uz sliktu? Kas Jums rada cerības un kas – bažas saistībā ar iestāšanos? (*Kādas izjūtas Latvijas iestāšanās ES Jūsos pastiprinās – drošības, stabilitātes un aizsargātības izjūtu vai otrādi – apdraudētību un nenoteiktību?*)

(*12. Kā varētu izmainīties Jūsu un Jūsu ģimenes locekļu sociālā aizsardzība?*)

13. Kādas izmaiņas varētu notikt studēšanā un/vai Jūsu darba sfērā līdz ar Latvijas iestāšanos ES? Vai izglītības un darba iegūšanas iespējas konkrēti Jums palielināsies vai arī samazināsies?

14. Kā varētu Jūsu un Jūsu ģimenes locekļu materiālais stāvoklis izmainīties pēc Latvijas iestāšanās ES salīdzinājumā ar pašreizējo situāciju?

15. Ja izveidotos nepieciešamība pēc Latvijas iestāšanās ES, cik ļoti Jūs būtu gatavi kaut ko mainīt savā dzīvē, piemēram, apmeklēt kādus pārkvalificēšanās kursus, mainīt profesiju, mācīties svešvalodas, doties uz kādu citu ES dalībvalsti strādāt u.c.? Kādas lietas Jums būtu vajadzīgas (piemēram, nauda, informācija par iespējām), lai Jūs kaut ko mainītu savā dzīvē?

16. Ja Jums būtu iespēja iegūt ievērojamu ES naudas summu par kādas idejas/ projekta īstenošanu, Jūs būtu gatavi uzņemties pūliņus – rakstīt pieteikumus, meklēt līdzdalības naudu un pēc tam īstenot to? Kāda būtu šī ideja, kādu sfēru tā skartu, ja Jūs dabūtu naudu?

Nobeigums:

17. Pēc Latvijas iestāšanās ES, kādu Jūs sevi redzat salīdzinājumā ar citiem Eiropas Savienības iedzīvotājiem? (*Kādas būs Jūsu tiesības un iespējas salīdzinājumā ar pašreizējo situāciju?*)

18. Iedomājaties, ka referendumā par iestāšanos Eiropas Savienībā tiek nobalsots PRET. Īsumā kas šajā gadījumā varētu mainīties Jūsu dzīvē? Kas Jums rada cerības un kas – bažas saistībā ar Latvijas neiestāšanos ES?

Diskusijas plāns nepilsoņiem

Ievada daļa

Mērķis: *Nepieciešamās formalitātes saskaņā ar ESOMAR noteikumiem par sociālajiem un tirgus pētījumiem.*

4. Kas mēs esam un ko mēs darām

- Mēs atrodamies Baltijas Sociālo Zinātņu institūtā un jūs esat dalībnieki vienā no grupu diskusijām, kas tiek veikta par attieksmi pret Eiropas Savienību.

5. “Spēles noteikumi”

- Mūs interesē jūsu domas un jūtas saistībā ar šiem jautājumiem, tāpēc lūdzam jūs izteikt jūsu personīgo viedokli brīvi un bez bailēm. Nebaidieties, ja tas nesakrīt ar citu domām, šeit nav pareizu vai nepareizu atbilžu.
- Lūdzam izteikties pa vienam.
- Ja ir nepieciešamība, varat mani pārtraukt un uzdot jautājumus.

6. Ieraksta / novērošanas nepieciešamība un garantija par konfidencialitāti

- Ieraksta tehnika tiek izmantota, lai tiktu ierakstīts viss šeit runātais un to pēc tam varētu izmantot, apkopojot dažādu grupu rezultātus.
- Viss, ko Jūs teiksiet, tiks izmantots apkopotā veidā un nekur neparādīsies jūsu izteikumi kopā ar jūsu vārdu.

Iesildošā diskusijas daļa

Mērķis: *Iepazīšanās ar respondentiem, to sociālā statusa noteikšana. Grupas dalībnieku atraisīšana.*

Sāksim ar to, ka savstarpēji iepazīsimies, nosaucot savu vārdu. Pastāstiet īsumā par sevi, cik Jums gadu, ar ko Jūs nodarbojaties...

Jautājumu daļa par integrāciju Latvijā un ES:

1. Kopumā cik lielā mērā Jūs esat apmierināti ar dažādu procesu norisi Latvijā? Kā Jūs pats jūtaties uz doto brīdi – apmierināts/-a vai neapmierināts/-a ar savu dzīvi un ikdienu kopumā?

2. Kā Jūs jūtaties kā Latvijas iedzīvotājs? Cik ļoti Jūs jūtaties piederīgs Latvijai? (Kas traucē Jums justies piederīgam? Ko vajadzētu valstī mainīt, lai Jūs justos pilnvērtīgs Latvijas iedzīvotājs?)

3. Cik ļoti Jūs sevi izjūtat kā Eiropas iedzīvotāju? Cik ļoti Jūs jūtaties piederīgs Eiropai?

4. Ar kādu valsti Jūs saistāt savu nākotni – ar Latviju vai kādu citu valsti? (Kuru? Kāpēc?) Latvijai iestājoties ES, tas veicinās Jūs aizbraukt no Latvijas vai gluži otrādi, atturēs atstāt Latviju? (Kas varētu Jūs atturēt no aizbraukšanas no Latvijas?)

5. Kāda ir Jūsu nostāja pret Latvijas pilsonības iegūšanu? Kāpēc? Ja Latvija kļūst ES valsts, tas varētu Jūs mudināt iegūt Latvijas pilsonību vai arī otrādi – atturēt no Latvijas pilsonības iegūšanu? Kāpēc?

5.1. Vai Jūs pārspriežat Latvijas pilsonības iegūšanas jautājumus ar saviem draugiem, paziņām, radniekiem, darba kolēģiem? Kā Jūsu attieksmi pret Latvijas pilsonības iegūšanu ietekmē gadījumi, kad pilsonību ir ieguvuši Jums pazīstami cilvēki? (Vai jūsu vēlme iegūt pilsonību pieaug vai arī gluži otrādi – sarūk?)

5.2. Gadījumā, ja Jums ir bērni, vai Jūs tos esat reģistrējuši kā LR pilsoņus? Kāpēc jā? Kāpēc nē?

Ja Jums nav bērnu, kā, Jūsaprāt, Jūs rīkosieties nākotnē – vai Jūs viņus reģistrēsiet kā LR pilsoņus? Kāpēc jā? Kāpēc nē?

5.3. Kā Jūs domājat, kāpēc daļa nepilsoņu neregistrē savus pēc 1991. gada dzimušos bērnus kā LR pilsoņus?

Jautājumi par valodām:

6. Cik bieži Jūs runājat latviešu valodā ikdienā un kādās situācijās? Kādas emocijas Jums izraisa runāšana latviešu valodā? Vai Jūs jūtat nepieciešamību uzlabot savas latviešu valodas zināšanas? Kāpēc jā/ nē?

7. Kādā valodā Jūs runājat ar saviem draugiem, paziņām, darba kolēģiem, kas ir latvieši? Kādos gadījumos Jūs runājat latviešu valodā ar viņiem un kādos – krievu valodā? Kāpēc Jūs izvēlaties lietot vienu vai otru valodu?

8. Kā, Jūsaprāt, varētu mainīties latviešu valodas nozīme, pielietošana, nepieciešamība to pārvaldīt, Latvijai kļūstot par ES valsti? Kādas valodas, Jūsaprāt, Jums būs vajadzīgas nākotnē?

9. Kā Jūs kopumā vērtējat starpnacionālās attiecības (domāts attiecības starp latviešiem un krievvalodīgajiem) Latvijā? Vai pastāv kādas noteiktas problēmas? Ja jā: Raksturojiet, tās, lūdzu, tuvāk! Kā šīs attiecības varētu mainīties pēc Latvijas iestāšanās ES?

Attieksme pret ES, iespējamās izmaiņas respondentu dzīvē pēc Latvijas iestāšanās ES:

10. Kā Jūs jūtaties, kādas emocijas jūs pārņem, dzirdot “iestāšanās Eiropas Savienībā”?

11. (Īsumā kāda ir Jūsu attieksme pret iestāšanos Eiropas Savienībā – pozitīva, negatīva, neitrāla vai nogaidoša?) Pastāstiet, lūdzu, kā Jums ir izveidojusies šāda attieksme pret Latvijas iestāšanos ES?

12. Pievērsīsimies konkrēti Jūsu dzīvei. Iedomājaties, ka iestāšanās Eiropas Savienībā oficiāli ir notikusi. Kas varētu mainīties Jūsu dzīvē pēc iestāšanās Eiropas Savienībā uz labo pusi un kas- uz sliktu? Kas Jums rada cerības un kas – bažas saistībā ar iestāšanos? (Kādas izjūtas Latvijas iestāšanās ES Jūsos pastiprinās – drošības, stabilitātes un aizsargātības izjūtu vai otrādi – apdraudētību un nenoteiktību?)

13. (Kā varētu izmainīties Jūsu un Jūsu ģimenes locekļu sociālā aizsardzība?)

14. Kādas izmaiņas varētu notikt studēšanā un/vai Jūsu darba sfērā līdz ar Latvijas iestāšanos ES? Vai izglītības un darba iegūšanas iespējas konkrēti Jums palielināsies vai arī samazināsies?

15. Kā varētu Jūsu un Jūsu ģimenes locekļu materiālais stāvoklis izmainīties pēc Latvijas iestāšanās ES salīdzinājumā ar pašreizējo situāciju?

16. Ja izveidotos nepieciešamība pēc Latvijas iestāšanās ES, cik ļoti Jūs būtu gatavi kaut ko mainīt savā dzīvē, piemēram, apmeklēt kādus pārkvalificēšanās kursus, mainīt

profesiju, mācīties svešvalodas, doties uz kādu citu ES dalībvalsti strādāt u.c.? Kādas lietas Jums būtu vajadzīgas (piemēram, nauda, informācija par iespējām), lai Jūs kaut ko mainītu savā dzīvē?

17. Ja Jums būtu iespēja iegūt ievērojamu ES naudas summu par kādas idejas/ projekta īstenošanu, Jūs būtu gatavi uzņemties pūliņus – rakstīt pieteikumus, meklēt līdzdalības naudu un pēc tam īstenot to? Kāda būtu šī ideja, kādu sfēru tā skartu, ja Jūs dabūtu naudu?

Nobeigums:

18. Pēc Latvijas iestāšanās ES, kādu Jūs sevi redzat salīdzinājumā ar citiem Eiropas Savienības iedzīvotājiem? (Kādas būs Jūsu tiesības un iespējas salīdzinājumā ar pašreizējo situāciju?)

19. Iedomājaties, ka referendumā par iestāšanos Eiropas Savienībā tiek nobalsots PRET. Īsumā kas šajā gadījumā varētu mainīties Jūsu dzīvē? Kas Jums rada cerības un kas – bažas saistībā ar Latvijas neiestāšanos ES?

*Jautājumi netiek uzdoti visi pēc kārtas, bet gan pakāpeniski, lai izvērstos diskusija par konkrēto tēmu. Kāds jautājums var pat netikt uzdots, ja diskusijas dalībnieki paši uzsāk par to runāt.

Jautājumi, kas ir izcelti ar "Bold" (tumšā krāsā), ir plānots noteikti uzdot, bet tie, kas nav izcelti, tiek uzskatīti par mazāk svarīgiem un gadījumā, ja pietrūkst laiks diskusijai, netiks uzdoti.

Jautājumus, kas ir iekavās, ir paredzēts uzdot, ja saruna ievirzīsies paredzētajā virzienā vai pētījuma dalībnieki nebūs tos paši aizskāruši, runājot par iepriekšējiem jautājumiem .

План дискуссии с не гражданами

Введение

Цель: необходимые формальности в связи с условиями ЭСОМАР для социальных и рыночных исследований

1. Кто мы такие и что мы делаем
  - Спасибо, что нашли время и согласились поучаствовать в дискуссии! Мы находимся в Балтийском институте социальных наук и Вы являетесь участниками одной из групповых дискуссий, которые организованы в рамках исследования об отношении к Европейскому Союзу.
2. “Правила игры”
  - Нас интересует ваши мысли и мнение о разных вопросах связанных с вступлением Латвии в Европейский Союз.
  - Поэтому просим вас высказывать своё личное мнение свободно и без боязни. Возможно, ваше мнение не совпадёт с мнением других, но именно то, что у каждого свой взгляд и разный опыт, для нас очень интересно. К тому же, здесь нет правильных и неправильных ответов, и нам не надо прийти к какому-то общему мнению.
  - Просим вас высказываться по одному, не перебивать друг друга, и не обижайтесь, если я в какой-то момент вас прерву. Иначе нам может не хватить времени, чтобы все могли высказаться, и мы не сможем зафиксировать какую-то интересную мысль или мнение.
  - Если нужно, можете меня прерывать и спрашивать, если что-то неясно.
3. Необходимость аудио и видео записи и гарантия конфиденциальности
  - Записывающая техника используется для того, чтобы зафиксировать все, что будет здесь сказано, и затем использовать это, обобщая ваши мнения и сравнивая результаты разных групп.
  - Все, что вы скажете, будет использоваться в обобщенном виде и нигде не покажутся ваши высказывания вместе с именами.

Разминочная часть дискуссии

Цель: Знакомство с респондентами, определение их социального статуса. Достижение раскованности членов группы.

«Начнем с того, что познакомимся друг с другом, называя своё имя.»

Модератор рассказывает о себе – называет имя, возраст и говорит о своей роли в дискуссии. **«Вкратце расскажите о себе- как вас зовут, сколько вам лет, чем вы занимаетесь – учитесь, работаете .... »**

Вопросы об интеграции в Латвии и в ЕС:

1. В целом на сколько Вы удовлетворены тем, как происходят разные процессы в Латвии?

Как Вы сами себя чувствуете на сегодняшний день - на сколько Вы довольны своей жизнью в целом?

2. Как Вы себя чувствуете как житель Латвии? Как сильно Вы чувствуете себя принадлежащим Латвии? (Что Вам мешает чувствовать себя принадлежащим Латвии? Что должно измениться в стране, чтобы Вы себя чувствовали полноценным жителем Латвии?)

3. Как сильно Вы себя чувствуете как житель Европы? Как сильно Вы чувствуете себя принадлежащим Европе?

4. С какой страной Вы связываете своё будущее – с Латвией или с какой то другой страной? (С какой? Почему?) Если Латвия вступит в Европейский Союз, это будет способствовать тому, чтобы уехать из Латвии или же наоборот – это удержит Вас не уезжать из страны? (Что могло бы Вас удержат не уезжать из Латвии?)

5. Каково Ваше отношение к получению гражданства Латвии? Почему? Если Латвия вступит в Европейский Союз, это побудит Вас получить гражданство Латвии или же наоборот – это удержит Вас от получения гражданства Латвии? Почему?

5.1. Обсуждаете ли Вы со своими друзьями, знакомыми, родственниками вопросы о получении гражданства Латвии? Как на Ваше отношение получить гражданство влияют те случаи, когда гражданство Латвии получили люди, которые Вам лично знакомы? (Ваше желание получить гражданство увеличивается или на оборот - снижается?)

5.2. Если у Вас есть дети, зарегистрировали ли Вы своих детей как граждан Латвийской Республики? Почему, да? Почему, нет?

Если у Вас нет детей, как, по-Вашему, Вы поступите в будущем – будете ли Вы их регистрировать как граждан Латвии? Почему да? Почему нет?

5.3. Как Вы считаете, почему часть не граждан Латвии не регистрируют своих детей, которые родились после 1991 года, как граждан Латвийской Республики?

Вопросы о языке:

6. Как часто в повседневной жизни и в каких конкретно ситуациях Вы говорите по-латышски? Чувствуете ли Вы необходимость улучшить свои знания латышского? Почему, да? Почему, нет?

7. На каком языке Вы говорите со своими друзьями, знакомыми, коллегами по работе, которые латыши? В каких случаях Вы с ними говорите по-латышски и в каких – по-русски? Как и почему Вы выбираете тот или другой язык?

8. Как, по Вашему, может измениться значение и употребление латышского языка, а также необходимость владеть латышским, если Латвия становится страной Евросоюза? Как Вы думаете, какие языки Вам понадобятся в будущем?

9. Как в целом Вы оцениваете межнациональные отношения (подразумеваются отношения между русскими и латышами) в Латвии? Существуют ли какие то конкретные проблемы? Если да: Охарактеризуйте их по ближе, пожалуйста! Как эти отношения могли бы измениться после вступления Латвии в Евросоюз?

Отношение к Европейскому Союзу, возможные перемены в жизни респондентов после вступления в Евросоюз:

10. Какие у Вас возникают эмоции при словосочитании «вступление в Евросоюз»?

11. (Вкратце – какое у Вас отношение к вступлению в Европейский Союз – позитивное, негативное, нейтральное или Вы ещё не решили). Расскажите, пожалуйста, как у Вас сложилось такое отношение к вступлению в Евросоюз?

12. Теперь конкретно о Вашей жизни. Представьте себе, что вступление Латвии официально совершилось. Что в Вашей жизни после вступления в Евросоюз могло бы измениться в лучшую сторону и что – в худшую? Какие у Вас надежды в связи с вступлением Латвии в Евросоюз? И что Вас тревожит в связи с вступлением Латвии в Евросоюз? (Какие Ваши ощущения усилятся после вступления в Евросоюз - чувство безопасности, стабильности и защиты или же чувство угрозы и неопределённости?)

13. (Какие могли бы быть изменения в сфере социальной защиты, касающиеся Вас и членов Вашей семьи?)

14. Какие изменения могли бы произойти в учёбе и/или на работе с вступлением Латвии в Евросоюз? Как Вы думаете, возможности учиться и получить работу конкретно для Вас увеличатся или на оборот - уменьшатся?

15. Как по сравнению с данным моментом могло бы измениться Ваше материальное состояние и материальное состояние членов Вашей семьи после вступления Латвии в Евросоюз?

16. Если после вступления в Евросоюз возникнет необходимость, на сколько были бы Вы готовы что-то изменить в своей жизни, например, посетить какие-нибудь курсы переквалификации, сменить профессию, изучать иностранные языки, отправиться работать в какую-нибудь другую страну Евросоюза? Что Вам могло бы быть нужно для того, чтобы изменить что-то в своей жизни, например, информация о возможностях, деньги и т.д.?

17. Если бы у Вас была возможность получить значительную сумму денег Евросоюза для реализации какой-то идеи или проекта, были ли Вы готовы стараться – писать заявку на проект, искать деньги для соучастия и потом осуществить этот проект? Какого рода идея эта была бы, с какой сферой она была бы связана?

Завершение:

18. После вступления Латвии в Евросоюз, как Вы видите себя по сравнению с другими жителями Европейского Союза? (Какие будут Ваши права и возможности по сравнению с данной ситуацией?)

19. Представьте себе, что на референдуме о вступлении Латвии в Евросоюз большинство проголосовало ПРОТИВ. Вкратце, что в таком случае могло бы измениться в Вашей жизни? Какие у Вас надежды, если Латвия не вступит в Евросоюз? И что Вас тревожит, если Латвия не вступит в Евросоюз?

*Jautājumi netiek uzdoti visi pēc kārtas, bet gan pakāpeniski, lai izvērstos diskusija par konkrēto tēmu. Kāds jautājums var pat netikt uzdots, ja diskusijas dalībnieki paši uzsāk par to runāt.

Jautājumi, kas ir izcelti ar "Bold" (tumšā krāsā), ir plānots noteikti uzdot, bet tie, kas nav izcelti, tiek uzskatīti par mazāk svarīgiem un gadījumā, ja pietrūkst laiks diskusijai, netiks uzdoti.

Jautājumus, kas ir iekavās, ir paredzēts uzdot, ja saruna ievirzīsies paredzētajā virzienā vai pētījuma dalībnieki nebūs tos paši aizskāruši, runājot par iepriekšējiem jautājumiem.